COMMENTARY ON THE HEART SUTRA

BY CHONE LAMA DRAKPA SHEDRUP

TRANSLATION INTO ENGLISH
BY GESHE MICHAEL ROACH

།།ཤེས་རབ་སྙིང་པོའི་རྣམ་བཤད་ཟབ་མོའི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་གསལ་བར་བྱེད་པའི་
མ་ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ།།

Herein contained is an explanation of the Heart of Wisdom called "The Sun which Illuminates the Suchness of the Profound."

།།ཀན་མོ་གུ་རུ་མཉྫུ་ཥྲཱི་ཡ།

I bow to my teacher Gentle Voice.

རྟེན་འབྲེལ་ཟབ་མོ་ཇི་བཞིན་གཟིགས་ནས་ནི།

།དེ་ཉིད་འགྲོ་ལ་བརྩེ་བས་འདོམས་མཛད་པས།

།མཁྱེན་དང་སྙོན་པ་བློ་ན་མེད་ཕྱུར་པ།

།ཐུབ་དབང་སྐྱབས་འགྲོ་མར་གྱས་ཕྱག་འཚལ།

He who has seen profound dependent origination exactly as it is;
Who teaches this very thing to beings, out of love.

He is peerless in his knowledge and teaching;
I prostrate to the Sun of Teachers, Lord of the Able Ones.

།རྒྱལ་བ་ཀུན་གྱི་ཐུགས་རྗེ་གཅིག་བསྡུས་ནས།

།རྒྱལ་སྲས་གཞོན་ནུའི་གར་གྱིས་སྲིད་གསུམ་འདིར།

།རྒྱལ་བའི་མཛད་པ་མཐའ་དག་སྒྲུབ་བརྩོན་པ།

།རྒྱལ་སྲས་ཐུ་བོ་སྤྱན་རས་གཟིགས་ལ་འདུད།

Compassion of all the Victors rolled into one;
The young Bodhisattva's dance throughout these three worlds;
Striving to achieve the Victors' every deed;
I bow down to Loving Eyes, prince of bodhisattvas.

།ཤེས་རབ་ཆེན་པོའི་མཆོག་གྱུར་ཤཱ་རི་བུ།

།ཟབ་དོན་འགྲེལ་མཛད་ཀླུ་སྒྲུབ་ཟླ་བ་གྲགས།

།རྒྱལ་བ་གཉིས་པ་ཡབ་སྲས་ལ་བཏུད་ནས།

།ཤེར་ཕྱིན་སྙིང་པོའི་རྣམ་བཤད་ཏིལ་བར་བྱ།

I bow to Shariputra, with his supremely vast wisdom;
To Nagarjuna & Chandrakirti who clarified the profound meaning;
This father and son, the Victor returned to earth, (Arya Nagarjuna);
And so I will present this complete explanation
Of the Heart of the Perfection of Wisdom.

།འདི་ལ་གསུམ། སྤྱིར་ཟབ་མོའི་དོན་ལ་འཇུག་དགོས་པར་བསྟན་པ། སྣབས་ཀྱི་གཞུང་དོན་བཤད་པ། ཟབ་དོན་རིགས་པས་གཏན་ལ་འབེབ་ཚུལ་མདོར་བསྡུས་བཤད་པའོ།

We will proceed in three steps: a general presentation of the necessity of entering into the deep teachings; then an explanation of the body of the present commentary; and finally, a brief explanation on how to establish the profound object, emptiness, with logic.

1. THE NECESSITY OF ENTERING INTO THE DEEP TEACHINGS

དང་པོ་ནི། ཐར་འདོད་ཀྱི་སྐྱེས་བུས་གང་ལ་འཇུག་པར་བྱ་བའི་གཞི་རྒྱལ་བའི་བསྟན་པ་ཡིན་ལ། དེའི་ནང་ནས་ཀྱང་སྟོང་ཉིད་ཀྱི་ལྟ་བ་འཆོལ་བ་ལ་འཇུག་དགོས་པ་ཡིན་ཏེ། ལྟ་བ་དེ་ནི་རྟོགས་པའི་བསྟན་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་གཙོ་བོ་འམ་སྙིང་པོ་དང་།

Here now is the first step. The Victor's instructions are the foundation upon which persons seeking freedom must start. And among all of these, they must seek out the correct view of emptiness. This view is the most important of all, the heart, of the teachings in the form of realizations.

དེ་སྟོན་པའི་གཞུང་ནི་ལུང་གི་བསྟན་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་གཙོ་བོ་འམ་སྙིང་པོ་ཡིན་པས།

1)ཆོས་སྟོན་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ནང་ནས་རྗེན་འབྲེལ་ཟབ་མོའི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་སྟོན་པ་དེ་སྟོན་

པའི་མཆོག་དང། 2)ཆོས་ཤེས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ནང་ནས་རྟེན་འབྲེལ་ཟབ་མོའི་དེ་ཁོ་ན་

ཉིད་ཤེས་པ་དེ་ཤེས་པའི་མཆོག་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ཏེ།

1) Thus it is that, of all the teachers of the Dharma, the texts which teach this view are the principal ones, the heart of the teachings in the form of words. And the One who teaches the suchness of profound dependent origination is the greatest Teacher of Teachers. 2) And of all the understandings of the Dharma, the one where we understand the suchness of profound dependent origination is the greatest understanding of understandings.

རྟེན་རྟེན་འབྲེལ་བསྟོད་པ་ལས། བསྟན་པའི་སྙིང་པོ་སྟོང་པ་ཉིད། །ཞེས་པ་དང་། སྟོན་པའི་ནང་ནས་རྟེན་འབྲེལ་སྟོན་པ་དང་། །ཤེས་རབ་ནང་ནས་རྟེན་འབྲེལ་ཤེས་པ་ཉིད། །འཇིག་རྟེན་དག་ན་རྒྱལ་བའི་དབང་པོ་བཞིན། །ཕུལ་བྱུང་ལགས་པར་ཁྱོད་མཁྱེན་གཞན་གྱིས་མིན། །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།

"In Praise of Dependent Origination," the great work by Je Tsongkapa, says that the heart of the teaching is emptiness. It also says that among all teachers, the one who teaches dependent origination; and, among all wisdom, the understanding of dependent origination, above all else, are like the King of Kings in this world. And the one who grasps these perfectly is none other than "You," meaning the Buddha.

།ཐར་པ་ཐོབ་པ་ལ་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་ལྟ་བ་མེད་མི་རུང་གི་ཡན་ལག་ཡིན་ཏེ།
ཏིང་ངེ་འཛིན་རྒྱལ་པོ་ལས།
།གལ་ཏེ་བདག་མེད་ཚོས་ལ་སོ་སོར་རྟོག
།སོར་སོར་དེར་བརྟགས་གང་ཞིག་སྒོམ་བྱེད་ན།
།དེ་ནི་སྐྱ་ངན་འདས་འཐོབ་འབྲས་བུའི་རྒྱུ།
།རྒྱུ་གཞན་གང་ཡིན་དེས་ནི་ཞིར་མི་འགྱུར།
།ཞེས་དང་།

For reaching freedom, the view with which we realize emptiness is a component of our practice which is completely indispensable.

According to the *King of Concentration Sutra,*
"If you are able to analyze what the 'lack of a self' means,
"And if you meditate upon the conclusion of this analysis,
"That is the way to reach the goal of freedom.
"There is no other way to the peace of Enlightenment."

མགོན་པོ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས་ཀྱང་།
།གང་དག་སྟོང་ཉིད་མི་ཤེས་པ།
།དེ་དག་ཐར་པ་བསྟེན་མ་ཡིན།
།འཁོར་ངུག་སྲིད་པའི་བཚོན་རར་ནི།
།རྟོངས་པ་དེ་དག་འཁོར་བར་འགྱུར།
།ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།

This moreover is true, because Master Nagarjuna has stated:
"Anyone who doesn't understand emptiness in this life
"Can never attain freedom,
"Here in the prison of the six realms of the cycle,
"These ignorant ones will continue to cycle."

།དེའི་གནད་ཀྱང་། བདག་དང་བདག་གིར་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པར་བརྟེན་ནས་
འཁོར་བར་འཁོར་ཞིང་། དེ་རང་བཞིན་གྱིས་མེད་པར་རྟོགས་ན་འཁོར་བ་ལས་གྲོལ་
བར་འགྱུར་བའི་རྒྱུ་མཚན་གྱིས་ཡིན་ཏེ།

The crucial point being expressed here is the following. Holding on to the "true existence" of "me" and "mine" leads only to continued cycling in the circle of

suffering. The realization that these things lack any self-existence is the cause for your freedom from the cycle of suffering.

སྡུད་པ་ལས།　　དེ་བཞིན་བྱེས་པ་བདག་དང་བདག་གིར་ཞས་ལེན་པ།
།བདག་དེར་འདུ་ཤེས་ཡང་དག་མིན་རྟོག་སྐྱེ་ཞིང་འཇིག
།ཇི་ལྟར་འཇོག་པ་དེ་ལྟར་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་བསྟན།
།བདག་དང་བདག་གིར་མི་དམིགས་རྣམ་པར་བྱང་བར་གསུངས།
ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།

This in turn is true because, as the *Abbreviated Sutra on the Perfection of Wisdom* states,

"Just so, it was stated that children accept the idea of 'me and mine,'
"And thus begin to have wrong ideas, ways of thinking they see the world;
"They grasp then to some starting or stopping of things, and thus give rise to negative emotions;
"And the way to enlightenment is to stop our tendency of seeing any 'me' or 'mine.'"

།དེའི་ཕྱིར་རྒྱལ་བའི་གསུང་རབ་མཐའ་དག་དངོས་དང་བརྒྱུད་པ་ཅི་རིགས་ཀྱི་སྒོ་ནས་
རྟེན་འབྲེལ་ཟབ་མོའི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་སྟོན་པ་ལ་གཞོལ་བ་ཡིན་ཏེ།

And so every one of the highest teachings of the Conqueror sooner or later leads, either directly or indirectly, to the suchness of profound dependent origination.

སྒོམ་འཇུག་ལས།　　ཡན་ལག་འདི་དག་ཐམས་ཅད་ནི།　　།ཐུབ་པས་ཤེས་རབ་དོན་

དུ་གསུངས། །ཞེས་དང་། རྗེ་ཉིད་ཀྱིས་ཀྱང་། ཁྱོད་ཀྱིས་ཇི་སྐད་བཀའ་སྩལ་པ། །རྟེན་འབྲེལ་ཉིད་ལས་བརྩམས་ཏེ་འཇུག ।ཅེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།

And this is so because, as *Entering the Deeds of the Bodhisattvas* says, "All these branches were then stated by the Able Ones for the purpose of wisdom."

Je Tsongkapa himself has said as well, "Everything You have ever spoken, Lord Buddha, had as its starting point nothing other than dependent origination."

།སྟོང་ཉིད་ཟབ་མོ་ལ་མོས་ནས་ཉན་པ་དང་སྟོན་པ་དང་རྟོགས་པའི་ཕན་ཡོན་ནི་མདོ་སྡེགས་གཉིས་ཀ་ལས་མང་དུ་གསུངས་ཤིང་། ཁྱད་པར་དུ་རྡོར་གཅོད་དུ་བྱགས་པའི་ཤེར་ཕྱིན་སུམ་བརྒྱ་བ་ལས།

The benefits of aspiring to, listening to, teaching, and grasping this profound object—emptiness—are described at length in both the open and secret teachings. In particular, the *Three Hundred Verses on the Perfection of Wisdom*, (more commonly known as the *Diamond Cutter Sutra*) says the following:

རབ་འབྱོར་གང་གིས་འཛིགས་རྟེན་གྱི་ཁམས་དེ་སྐྱེད་རིན་པོ་ཆེ་སྣ་བདུན་གྱིས་གང་བར་བྱས་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་དག་བཅོམ་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ལ་སྦྱིན་པ་བྱིན་པ་བས། གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ལ་ཐ་ན་ཚིག་བཞི་པའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ཙམ་བརྗོད་ནས། གཞན་དག་ལ་ཡང་དག་པར་བཤད་དེ་ཡང་དག་པར་རབ་ཏུ་བསྟན་ན། དེ་ཉིད་གཞི་དེ་ལས་བསོད་ནམས་ཆོས་མང་དུ་བྱགས་མེད་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བསྐྱེད་དོ། ।ཞེས་དང་།

"O Subudhi," it says, "suppose someone took all the planets of this universe and filled them with the seven precious substances, and then offered all those jewels to every one of Those Gone Thus, to every Destroyer of the Foe, to every Perfectly Enlightened Buddha in the universe. And then if someone were to memorize even so much as one four-lined verse of this particular presentation of the dharma, or to explain it correctly to someone else and get them to understand it perfectly, the good karma of the latter would be infinitely greater, beyond description, beyond any measure."

ཁྱེའུ་རིན་ཆེན་བྱིན་པའི་མདོ་ལས་ཀྱང་། འཇམ་དཔལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐབས་མཁས་པ་དང་བལ་བས་མ་ཁས་པ་བསྐལ་པ་བརྒྱ་སྟོང་དུ་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་ལ་བྱེད་པ་བས། གང་གིས་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་ཆོམ་དང་བཅས་པས་ཉན་པ་འདི་བསོད་ནམས་ཆེས་མང་དུ་བསྟེད་ན། གང་ཞེ་ཆོམ་མེད་པར་ཉན་པ་ལྟ་ཅི་སྨོས། གང་གིས་ཡི་གེར་བྲིས་ནས་ལུང་འབོག་པ་དང་འཆད་པ་དང་གཞན་དག་ལ་ཡང་རྒྱ་ཆེར་རབ་ཏུ་སྟོན་པ་ལྟ་ཅི་སྨོས། ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་ཏེ།

It's just as the *Sutra of the Child Named "Gift of Jewels"* says:
"O Manjushri, suppose a bodhisattva not possessed of skillful means were to try to practice the six perfections for hundreds or even thousands of eons. Anyone studying this part of the teachings, even with doubt, would produce much more virtue. What need then to mention anyone without doubt who listens to this teaching, or who writes it down, or who gives an oral transmission of it to another; or who explains the meaning to another person; or who preaches it extensively."

ཉན་པ་ནས་གཞན་ལ་སྟོན་པའི་བར་སྔ་མ་སྔ་མ་ལས་ཕྱི་མ་ཕྱི་མ་ཕན་ཡོན་ལྷག་པར་ཆེ་བར་སྟོན་པ་ཡིན་ནོ། །སྟོང་ཉིད་མ་རྟོགས་ཀྱང་དེ་ལ་དོན་འབྱུང་གྱི་ཐེ་ཚོམ་སྐྱེས་པ་

ཙམ་གྱིས་ཀྱང་སྟོང་པ་རྟུལ་པོར་བྱེད་ཅིང་། ཐར་པའི་ས་བོན་འཇོག་རྒྱས་པ་ཡིན་ཏེ།
འཕགས་པ་ལྷས་བསོད་ནམས་ཆུང་ངུས་ཆོས་འདི་ལ།
།ཐེ་ཚོམ་ཟ་བ་ཡང་མི་འགྱུར།
།སྟོང་པ་རྟུལ་པོར་བྱེད་པར་འགྱུར།
།ཞེས་དང་།

The point being made here is that each succeeding item in this list—from learning emptiness up to teaching it to others—is ever more beneficial than the preceding item. And even failing to understand emptiness but having about it the kind of doubt that is tending however to want to accept it, even that is enough to rip this world to shreds, and to establish the seeds for liberation.

As Master Aryadeva said,
"Those who lack sufficient merit
"Won't even feel a suspicion that this teaching is true.
"If they did, then they would rip apart this cycle of pain."

མདོ་ལུང་སྐྱ་མས་ཀྱང་འགྲུབ་པའི་ཕྱིར་རོ། །རྟོར་གཅོད་ཀྱི་གཞུང་གི་ཕན་ཡོན་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་ནི། དེའི་བརྡོད་བྱ་དོན་གྱི་ཤེར་ཕྱིན་ལས་འབྱུང་བར་དགོངས་པ་ཡིན་གྱི། གཞུང་བཀླག་པ་ཙམ་ལས་ནི་མ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་དང་།

When they speak by the way about all the benefits you can get from the *Diamond Cutter Sutra,* what they mean is you can only get them in their entirety from the perfection of wisdom in its true form—and not from simply reading out loud the book that describes this wisdom.

ཁ་ཅིག །ཤེར་སྙིང་འདོན་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་གནོད་པ་ཞི་བའི་ཆེད་ཙམ་དུ་དམིགས་ནས་བྱེད་པ་ནི། དགོས་པའི་གཙོ་བོ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་སོང་བ་ཡིན་ཏེ།

Someone might make the ridiculous claim that the one and only reason for reciting the Heart Sutra is to avert negative spirits and energy. Saying this is to be completely wrong about the whole point of the book.

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཤེར་ཕྱིན་གྱི་མདོ་ཐམས་ཅད་ཐར་པ་དང་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཐོབ་པའི་ཐབས་ཀྱི་གཙོ་བོ་བདག་མེད་རྟོགས་པའི་ལྟ་བ་རྒྱུད་ལ་བསྒྲུབ་པའི་ཆེད་དུ་གསུངས་ཀྱི། གནོད་པ་ཕལ་པ་རྣོག་བྱེད་ཙམ་དུ་གསུངས་པ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།

All of the Perfection of Wisdom sutras of the Conqueror were taught in order to create in our minds the main method for attaining liberation and omniscience, which is the realization of the view of selflessness. Because he didn't teach them just to get rid of ordinary problems.

འོན་ཀྱང་དལ་ཉོག་པའི་ཆེད་དུ་དམིགས་ནས་འདོན་པ་དར་བ་ནི། སྟོན་ལྡའི་དབང་

པོས་ཤེར་ཕྱིན་གྱི་དོན་ཡིད་ལ་བྱེད་ཅིང་ཚོག་ཁ་ཏོན་བྱས་པས་བདུད་ཕྱིར་ལྡོག་པར་གསུངས་པ་ལ་བརྟེན་པ་སྟེ། དགོས་པ་ཕལ་པའོ།

Although these days it is popularly recited for protection, the reason however that reciting the *Heart Sutra* for the specific purpose of stopping negativities has become a widespread practice is that it started when the Lord of the Gods, Indra, once did turn back a group of demons by bringing to mind the meaning of the perfection of wisdom and then reciting it. This however is but an ordinary reason for relying on the mantra.

།དགོས་པའི་གཙོ་བོ་ནི་ཐར་པ་དང་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཐོབ་པའི་ཆེད་དུ་བདག་མེད་རྟོགས་པའི་ཤེས་རབ་བསྒྲུབ་པ་དང་འཁོར་བ་དང་དན་སོང་ལས་ཐར་པ་དང་། ལས་སྒྲིབ་འདག་པའི་ཆེད་དུ་དམིགས་ནས་འདོན་དགོས་ལ། ཞན་བྱུང་ངམ་ཕལ་པ་ནི་རང་གཞན་གྱི་གནོད་ཞི་བའི་ཆེད་དུ་དམིགས་ནས་འདོན་པ་ནི་སྐབས་དང་བསྟུན་དགོས་པར་མངོན་ནོ།

The main purpose though for which we should recite the sutra is to help develop the wisdom where we realize selflessness, so that we can reach liberation and omniscience. We alone do so in order to free ourselves from the cycle of suffering in general, and more specifically from the three lower realms—as well as to purify ourselves of our karmic obstacles.

Reciting this sutra for an incidental or common purpose of wanting, in particular, to put to rest any negative influences affecting ourselves or others is obviously something we can though also do when the occasion demands it.

བང་ལྟར་ཡང་ཀུན་སློང་འཕེན་པ་རྒྱ་ཆེ་ན་ཕན་ཡོན་ཆེ་ཞིང་ཆུང་ན་ནི་དེ་དང་འདྲ་བས་ཀུན་སློང་བཟང་བ་གལ་ཆེའོ། །མདོར་ན་རྟོག་གཉིས་སོགས་ལས་ཤེར་ཕྱིན་གྱི་

གཞུང་དོན་ལ་ཐོས་བསམ་བྱས་ན་ཕན་ཡོན་མང་པོ་འབྱུང་བར་གསུངས་པ་ལྟར།
ཕན་ཡོན་ཤིན་ཏུ་ཆེ་བའི་ཤེར་ཕྱིན་ཟབ་མོ་འདིའི་དོན་ཤེས་པ་ལ་འབད་པར་བྱའོ།

At any rate, the fact is that—if we set a very far-reaching motivation for reciting the sutra—then the benefits of doing so will also be very far-reaching. If rather our motivation is limited, then so will be the benefits. And so reciting it with a good motivation is very important.

In short, it has been stated that a great many benefits occur when we either learn or contemplate the meaning of the *Diamond Cutter Sutra* and other great books on the perfection of wisdom. As such, we should exert ourselves in trying to understand this particular profound work of the perfection of wisdom, given that its benefits are so especially immense.

གཉིས་པ་ལ་གསུམ། མཚན་གྱི་དོན་དང་། གཞུང་གི་དོན་དང་། མཇུག་གི་དོན་ནོ། །དང་པོ་ལ་གཉིས། དངོས་དང་།

This brings us then to the second part of our text, an explanation of the specific sections of the sutra. We proceed in three steps; explaining the meaning of the sutra's name; the meaning of the body of the text, and the meaning of the conclusion.

དང་པོ་ལ་གཉིས། དངོས་དང་། འགྱུར་གྱི་ཕྱག་གོ།

The first of these has itself two parts: the explanation of the actual meaning of the names, and then the translator's obeisance.

དང་པོ་ནི། རྒྱ་གར་ན་སྐད་རིགས་བཞི་ཡོད་པའི་ནང་ནས་ལེགས་སྦྱར་གྱི་སྐད་དུ་བྷ་ག་ཝ་ཏི་ཞེས་སོགས་ཡིན་ལ། དེ་ཉིད་བོད་སྐད་དུ་བཙུན་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་ཞེས་སོགས་སུ་འགྱུར་བ་ཡིན་ཏེ། བྷ་ག་ཝ་ཏྟེ་བཅོམ་ལྡན་འདས་མ། པྲཛྙཱ་པཱ་རྨི་ཏ་ཞེས་བྱ་བ། ཡུ་ར་མི་ཏྟ་ཞི་ཨ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ། ཧྲི་ད་ཡ་ནི་སྙིང་པོ་ཅེས་བྱ་བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར།

Here then is the first. There are four great classical languages in India. Of these, it is the Sanskrit language which is used for the title that begins with "Bhagavati." When this is translated into Tibetan, we come out with the words "Chomden Dema" and so on. To translate each word of the Title, *Bhagavati* means *Chomden Dema*, or "Lady of Conquest." *Prajnya* means *sherab*, or wisdom. *Paramita* is *parul tu chinpa*, or "perfection." *Hirdaya* is *nyingpo*, or "heart."

འདིར་ཞར་ཕྱིན་ཞེས་བརྗོད་པའི་རྒྱུ་མཚན་ཅི་ཞེ་ན་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་ཞེས་པ་ནི་ འཁོར་བའི་རྒྱ་མཚོའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་དོན་ཡིན་ལ། དེ་ཡང་བྱེད་ཚིག་ལ་སྦྱར་བ་ དང་། ལས་ཚིག་ལ་སྦྱར་བ་གཉིས་ཡོད་པའི་སྟ་མ་ལྟར་ན། ཕྱིན་པར་བྱེད་པའི་ དོན་ཡིན་པས་སྒྲོབ་ལམ་ནའང་ཤེར་ཕྱིན་དངོས་ཡོད་ལ། ཕྱི་མ་ལྟར་ན་ཕྱིན་ཟིན་པའི་ དོན་ཡིན་པས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སར་ཡོད་པ་དང་སྦྱར་དགོས་སོ།

One might ask why the word for "perfection" here is "to go to the other side." The point of saying that the perfection of wisdom "takes one to the other side" is that it takes us past, or to the other side of the ocean of the cycle of life.

This phrase moreover can be read in an instrumental sense or with a sense of completed action. In the former sense, wisdom is "that which gets us across to the other side": this is the real perfection of wisdom, as a path where we are learning spiritual knowledge. In the latter sense, the phrase "perfection of wisdom" can only be applied to that wisdom which exists at the level of a Buddha: where one has *finished* going to the other side.

བརྗོད་བྱ་དོན་གྱི་ཤེར་ཕྱིན་དངོས་ནི་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཞིག་ལ་བྱེད་པ་ཡིན་ ཀྱང་།

Now the actual perfection of wisdom which is the subject matter of this sutra—wisdom as a state of mind—refers to a kind of understanding: where we realize emptiness.

ཡུམ་དང་ཤེར་ཕྱིན་ལ་སྐྲས་བརྗོད་རིགས་ཀྱིས་དབྱེ་ན། རང་བཞིན་གྱི་ཤེར་ཕྱིན།

གཞུང་ཤེར་ཕྱིན། ལམ་ཤེར་ཕྱིན། འབྲས་བུ་ཤེར་ཕྱིན་རྣམས་སུ་ཡོད་ཅིང་།

Nonetheless, the "Mother" or Perfection of Wisdom can—albeit only nominally—be divided into four different types: the natural perfection of wisdom; textual perfection of wisdom; path perfection of wisdom; and the resulting perfection of wisdom.

དེའི་དང་པོ་ནི་སྟོང་ཉིད་དང་དོན་གཅིག །གཉིས་པ་ནི་སྟོང་ཉིད་སྟོན་པའི་ཐེག་ཆེན་གྱི་མདོ་ལྟ་བུ། གསུམ་པ་ནི་བྱང་སེམས་འཕགས་པའི་མཁྱེན་པ་ལྟ་བུ། བཞི་པ་ནི་རྣམ་མཁྱེན་ནོ། གཉིས་པ་འགྲུར་ཕྱག་ནི།

The first is the same thing as emptiness. The second of all is represented by the sutras of the greater way that teach emptiness. The third is represented by the knowledge of a bodhisattva who has seen emptiness directly. The fourth is omniscience.

གཉིས་པ་འགྲུར་ཕྱག་ནི།

Here secondly is the translator's obeisance.

བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། ཞེས་པ་སྦྱོར་ལོ་སྟྲ་བས་བཀོད་པའོ།

The words "I bow to the Lady of Conquest, the Perfection of Wisdom Gone Beyond," has been added to the sutra by the Tibetan translator.

འདིར་བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་ནི། ཤེར་ཕྱིན་ཉིད་ལ་དགག་སྒྲུབ་བ་ཡིན་གྱི། གང་ཟག་ཞིག་ལ་མི་བརྟེན་ངོ།

When in Tibetan here [for Bhagavati] it says Chomden De-*Ma*, you should understand that it's talking about the perfection of wisdom itself: the *ma* is simply a negative particle added to it, and is not meant to refer to any person.[1]

གཉིས་པ་ལ་གཉིས། བྱེད་གཞི་དང་། དངོས་ཀྱི་དོན། དང་པོ་ལ་ཐུན་མོང་དང་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་པའི་བྱེད་གཞི་ཡོད་དང་པོ་ལ་བཞི་སྟེ། དུས་དང་སྟོན་པ་དང་གནས་དང་འཁོར་ཕུན་ སུམ་ཚོགས་པ་བཞིའོ།

The second section, the meaning of the body of the text, has two parts—setting the scene, and the actual teaching. The first is both the common and the uncommon introductions, and the first of these has four, which are: the time, the teacher, the place, and the perfect retinue.

གཉིས་པ་ལ་གཉིས། བྱེད་གཞི་དང་། དངོས་ཀྱི་དོན། དང་པོ་ལ་ཐུན་མོང་དང་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་པའི་བྱེད་གཞི་ཡོད་དང་པོ་ལ་བཞི་སྟེ། དུས་དང་སྟོན་པ་དང་གནས་དང་འཁོར་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་བཞིའོ།

The second section, the meaning of the body of the text, has two parts—setting the scene, and the meaning of the actual text. The first comes in two sections: the common and the uncommon introductions, and the first of these comes in four steps: a description of how the time was perfect; how the Teacher was perfect; how the place was perfect; and how the retinue was perfect.

དུས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ནི། འདི་སྐད་བདག་གིས་ཐོས་པ་དུས་གཅིག་ན་ཞེས་པས་སྟོན་ཏེ། འདི་སྐད་ཅེས་པ་ནི་འཆད་འཇུང་གྱི་མདོ་འདི་སྐད་ཅེས་པ་ཡིན་ལ།

[1] GMR: This is totally wrong! It is "Lady" according to all Sanskrit renderings. I think he said the *opposite*, i.e. "it's not a negative…but a person" and the transcriber got it wrong.

བདག་གིས་ཐོས་པ་ཞེས་པ་ནི་གཞན་ལས་བརྒྱུད་ནས་མ་ཡིན་ཀྱི། བདག་གིས་དངོས་སུ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལས་ཐོས་པའོ།།

How the time was perfect is indicated in the root text where it says, “Once I heard this teaching.” The expression “this teaching” refers to the teaching presented in the sutra which we are about to explain. The words “I heard” are meant to say, “I heard this directly from the Conqueror myself, and not through other people.”

དུས་གཅིག་ན་ཞེས་པ་ནི། སྤྱིར་ཚོས་གཞན་དུས་གཞན་དང་གཞན་དུ་ཐོས་ལ། དུས་གཅིག་གི་ཚོ་ན་འདི་ཐོས་ཞེས་པ་སྟེ། ཡང་ཡང་མ་ཐོས་པས་ཐོས་དཀའ་བའོ། །ཡང་དུས་གཅིག་གི་ཚོ་ལན་གཅིག་ཐོས་པ་ཙམ་གྱིས་བརྒྱང་བར་སྟོན་པས་ཤེས་རབ་ཆེ་བ་སྟན་ཏོ།།

The word “once” is meant to indicate that the person giving an account of the teaching received this teaching in a single session, and not—as is the case with some other teachings—at various different times. The point is that, since it was not a teaching that anyone could receive over and over again, it was one that was rare to witness. This word further gives an indication of the extraordinary intelligence of the person relating the teaching to us, since they managed to memorize its contents in no more than the single time the teaching was given.

སྟོན་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ནི་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཞེས་པ་སྟེ། ཆུ་གཏན་ནི་བཅོམ་ལྡན་འདས་སྐལ་ལྡན་གཉིས་ཀ་ལ་འཇུག་པས། དང་པོའི་དབང་དུ་བྱས་ན། བཅོམ་ལྡན་ནི་ཇི་སྐད་དུ།

How the Teacher in this case was perfect is indicated in the single word "Conqueror." The Sanskrit word here is *Bhagavan,* which has connotations of both "the transcendent Conqueror" and "the one who possesses a vast share of goodness." The first sense here is reflected in the following verse [from the tantra known as the *Tip of Diamond*] about the word "Conqueror":

།ཉོན་མོངས་ལས་དང་དེ་བཞིན་སྐྱེ། ། ཉོན་མོངས་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་དེ་བཞིན། །
།གང་ཡང་མི་མཐུན་ཕྱོགས་ཆོས་བཅོམ། ། དེ་འདིར་བཅོམ་ལྡན་འདས་སྙུབས་དཔག །

Anything which destroys
The things which work against us—
Our mental afflictions, our karma,
And the rebirths we may take,
As well as both the obstacles
Of the mental afflictions
And knowing all things—
Is explained here as being
A transcendent Conqueror.

།ཅིས་བཞད་པ་ལྟར་ཡིན་ལ། ། ཕྱི་མའི་དབང་དུ་བྱས་ན། ། སཾ་ཕྷུ་ཏི་ལས། །

The second sense is reflected in the following reference from the *Sambhuti,* which says:

།དབང་ཕྱུག་དང་ནི་གཟུགས་བཟང་དང་། ། དཔལ་དང་གྲགས་དང་ཡེ་ཤེས་དང་། །
།བཅོ་ན་འབྱུས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་སྟེ། ། དྲུག་པོ་དེ་ལ་སྐལ་ཞེས་བྱ། །

The "share" in the word *Bhagavan*

Itself has six different meanings:
A Lord of Power; an excellent form;
Glory, fame, and wisdom;
And most excellent spiritual effort.

།ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་ཏེ། ལུང་སྔ་མ་བཅོམ་པ་དང་། ལུང་ཕྱི་མ་ལྡན་པའི་དོན་དུ་སོ་སོར་སྦྱར་ཡང་རུང་ངོ་།།

Remember that the Tibetan translation of "transcendent Conqueror" is literally "the transcendent Conqueror who possesses [the share]." It's also appropriate then to take the former of these two quotations and apply it to the "Conqueror" part, applying then the latter one to the "possess" part.

སྡུག་བསྔལ་ལ་འདུས་ཞེས་པའི་དོན་དངོས་སུ་མེད་ཀྱང་། དོན་གྱིས་ཐོབ་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས་བློ་ཐབས་སུ་བསྟན་པ་སྟེ། སྲིད་ཞི་གཉིས་ཀྱི་མཐའ་ལས་འདས་ཤིང་འཇིག་རྟེན་པའི་ལྷ་ལས་ཁྱད་པར་འཕགས་པའོ།།

Now it is true that the Sanskrit word *Bhagavan* doesn't contain any direct connotation of "transcendence." Nonetheless, the idea is implicit in the word, and so this part has been applied in the Tibetan in an inspiration of skilful means. The idea is that a Buddha has transcended both the two extremes of the suffering world and a lower nirvana; and that He or She is infinitely superior to a worldly deity.

གནས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ནི། རྒྱལ་པོའི་ཁབ་བྱ་རྟོད་ཕུང་པོའི་རི་ལ་ཞེས་པས་བསྟན་ཏེ། རྒྱལ་པོ་བཞུགས་པའི་གནས་ཡིན་པས་ན་རྒྱལ་པོའི་ཁབ་དང་། དེའི་

ཞར་ན་དེ་བྱ་རྒོད་ཀྱི་གཟུགས་ཕུང་ལྟར་ཡོད་པས་བྱ་རྒོད་ཕུང་པོ་དང་། བྱ་རྒོད་སྤྱངས་པ་ལྟར་དང་། རིན་པོ་ཆེའི་བག་བྱ་རྒོད་ཀྱི་མགོ་བོ་ལྟ་བུ་ཡོད་པས་བྱ་རྒོད་ཕུང་པོའི་རི་ཞེས་བྱ་བ་དེ་ལ་བཞུགས་ནས་སོ།།

This then brings us to how the place was perfect, something which is indicated in the sutra with the words, “on Vulture’s Peak, in the Keep of the King.” The phrase “Keep of the King” is simply meant to convey that this was a place where a king resided. In the eastern part of this place lies a mountain which which is called “Vulture’s Peak” because it is shaped like the body of a vulture: there is a part that looks like the raised shoulders of this bird, and a jeweled peak of stone that resembles a vulture’s head. Thus it is that the Conqueror “was staying” on Vulture’s Peak.

དེ་ལྟ་བུའི་རི་དེ་བསྐལ་པ་འཇིག་པའི་ཚེ་ཡང་མི་འཇིག་ཅེས་མཁས་པ་ཁ་ཅིག་གསུང་།

A number of sages have stated that a mountain like this is one that will never be destroyed, even with the destruction of the world at the end of this eon.

འཁོར་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ནི་དགེ་སློང་གི་དགེ་འདུན་ཆེན་པོ་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་དགེ་འདུན་ཆེན་པོ་དང་ཐབས་གཅིག་ཏུ་བཞུགས་ཏེ་ཞེས་པས་སྟོན་ཏེ། དགེ་སློང་གི་དགེ་འདུན་ཆེན་པོ་ནི་ཉན་ཐོས་ཀྱི་དབང་དུ་བྱས་པ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་དགེ་འདུན་ཆེན་པོ་ནི་སྐྱས་ཟིན་ལྟར་རོ།།

How now was the retinue perfect? This is indicated in the words, “With Him was a great gathering of monks, and a great gathering of warrior saints.” The

“great gathering of monks” is a reference to those in attendance who were Listeners, while “great gathering of warrior saints,” or bodhisattvas, is to be understood as exactly that.

དགེ་སློང་ནི་བསྙེན་པར་རྫོགས་པ་སྟེ། སྡུ་ངན་ལས་འདས་པ་དང་ཉེ་བར་བྱེད་པའི་དོན་
དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནི་བྱང་ཆུབ་ཆེན་པོ་ཐོབ་པའི་ཆེད་དུ་སེམས་པས་ན་དེ་
སྐད་ཅེས་བྱ་ཞིང་།

The “monks” here are fully-ordained monks, which in Tibetan are literally called “those who have completed coming near.” The point here is that ordination brings one closer to nirvana, or what we call “transcending grief.” The term “warrior saint,” or “bodhisattva,” in Tibetan is literally “mind-warrior of enlightenment.” They are so called because their *minds* are intent on reaching *enlightenment.*

དགེ་འདུན་ནི་མི་མཐུན་ཕྱོགས་ཀྱིས་མི་ཕྱེད་པའི་དོན་དང་། ཆེན་པོ་སྟ་མ་ནི་སྣང་
རྟོགས་ཀྱི་ཡོན་ཏན་མཐོན་པོ་ཐོབ་པའི་དོན་ཡིན་ལ།

The word “gathering” here in Sanskrit is *sangha,* or literally “comes together.” This has a connotation of “that which can be sundered by any negative force.” The word “great” appears twice here; the former of these is meant to convey that these monks have attained high spiritual qualities, insofar as they have eliminated many negative traits and attained many realizations.

ཆེན་པོ་ཕྱི་མ་ནི་དོན་བདུན་ལ་འཇུག་སྟེ། མདོ་སྡེ་རྒྱན་ལས། དམིགས་པ་ཆེ་བ་
དང་། སྣུབ་པ་གཉིས་དང་། ཡེ་ཤེས་དང་། བསྟོན་འགྱུར་དང་། ཐབས་

མཁས་དང་། སྒྲུབ་པ་དང་། འཕྲིན་ལས་ཆེན་པོ་སྟེ་བདུན་ལ་འཇུག་པར་བཤད་པ་ལྟར་རོ།།

The second “great” here can have seven different connotations; as the *Jewel of the Sutras* says, it has the seven different meanings of a vast goal; two great attainments [all the needs of both ourselves and others]; great wisdom; great effort; great skilful means; great method [the ten powers and such]; and great holy activities.

ཐབས་གཅིག་ཏུ་བཞུགས་པ་ནི་དེ་རྣམས་དང་ལྷན་ཅིག་ཏུ་བཞུགས་པའོ།།

The words “staying with” indicate then that Lord Buddha was staying with these monks and bodhisattvas.

གཉིས་པ་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་པ་ལ་གསུམ། གང་གིས་བྱིན་གྱི་རླབས་པའི་ ཏིང་ངེ་འཛིན། གང་ལ་བྱིན་གྱིས་རླབས་པའི་གང་ཟག །ཇི་ལྟར་བྱིན་གྱིས་བརླབས་པའི་ཚུལ་ལོ།།

Here then is the second part from above: the uncommon introduction to the sutra. This we’ll cover in three different sections: the state of meditation in which the Buddha grants His blessing; the person to whom His blessing is given; and the manner in which He blesses them.

དང་པོ་ནི། དེའི་ཚེ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཟབ་མོ་སྣང་བ་ཞེས་བྱ་བའི་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་ཀྱི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ་སྙོམས་པར་ཞུགས་སོ་ཞེས་པས་བསྟན་ཏེ། དུས་དེའི་ཚེ་ཞེས་པ་

དུས་ཀྱི་ཁྱད་པར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ནི་སྟོན་པའི་ཁྱད་པར།

The first of these three is conveyed in the sutra with the words “At a certain moment the Conqueror went into deep meditation on the part of the teaching known as the ‘awareness of the profound’." The detail of when this happened is expressed in the phrase “at a certain time,” whereas the detail of who gave the teaching is indicated in the word “Conqueror.”

ཟབ་མོ་ནི་ཡུལ་གྱི་ཁྱད་པར་ཏེ་སྟོང་པ་ཉིད་ཡིན་ལ། སྣང་བ་ཞེས་བྱ་བའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ནི་ཡུལ་ཅན་གྱི་ཁྱད་པར་ཏེ། དེ་ལྟ་བུའི་ཟབ་མོ་རྟོགས་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་དེ་ལ་སྐོམས་པར་ཞུགས་པ་སྟེ་མཉམ་པར་བཞག་པའོ།།

The word “profound” expresses the detail of what object was being meditated upon; that is, emptiness itself. The phrase “deep meditation known as ‘awareness’” then conveys the detail of subject state of mind which was grasping this object. And then the Buddha “goes into” a deep meditation in which He is perceiving this particular profound object: He enters into a balanced meditation upon it.

སྤྱིར་སངས་རྒྱས་ བཅོམ་ལྡན་འདས་ནི་དུས་རྒྱུ་ཀུ་དེ་བཞིན་ཉིད་ལ་སྙོམ་མི་ལྡང་བའི་ཚུལ་གྱིས་མཉམ་པར་བཞག་པ་ཡིན་པས། གསར་དུ་ཟབ་མོ་སྣང་བའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ་མཉམ་པར་བཞག་པ་མིན་ཡང་། སྐོམས་པར་འཇུག་པའི་རྣམ་པ་བསྟན་པ་ཙམ་ནི་མི་འགལ་ལོ།།

Now generally speaking a Buddha, a Conqueror, is forever immersed in suchness, in a deep meditation that They will never again come out of. As such, it could not have been the case that Lord Buddha went into any meditation on the awareness of the profound that He was not already in. There is though no

problem with the sutra being worded the way it is: it's merely meant to inform us of where His mediation was at the time.

གཉིས་པ་ནི། སྟོན་པ་ཇི་ངེ་འཛིན་དེ་ལ་སློམས་པར་ཞུགས་ནས་ཡུལ་ཤྲ་རི་བུ་ལ་ཟབ་མོའི་དོན་ཞུ་བར་བྱིན་གྱིས་བརླབས་པའོ།།

This brings us then to the person to whom His blessing is given. Once the Teacher does go into this particular deep meditation, He grants His blessing to a certain object—to Shari Putra—so that this disciple then inquires into the profound.

གསུམ་པ་ལ་གཉིས། དེ་བའི་རྒྱུ་དང་། དེ་བ་དང་ལན་གྱི་ཚུལ་ལོ། །དང་པོ་ལ་འོག་གི་དེས་ལན་རྣམས་འབྱུང་བའི་རྒྱུ་ནི། ཡང་དེའི་ཚེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་འཕགས་པ་སྤྱན་རས་ གཟིགས་དབང་ཕྱུག། ཞེས་པ་ནས། རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་ཉམ་པར་ལྟའོ། །ཞེས་པ་སྟེ།

Now as for the manner in which the Teacher grants His blessing, we proceed in two steps. We look first at what inspired the question; and then we investigate both the question and its answer. So what was it that put the question and answer into motion here? The answer appears in the wording of the root text that starts from "At that moment too did the realized being, the great warrior, the lord of power, Loving Eyes" and goes up to "empty of any nature of their own."

ཡང་ནི་སྟོན་པ་ཟབ་མོ་སྣང་བའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ་སློམས་པར་ཞུགས་པར་མ་ཟད་ཅེས་

པའོ། །དྲུས་དེའི་ཚེ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་དེ་ནི་བྱང་སེམས་དང་དོན་ལ་དམིགས་ནས་ཐོབ་པར་འདོད་པས་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དང་། གཞན་དོན་དུ་དམིགས་ནས་ཐོབ་པར་འདོད་པས་ན་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོའོ།།

The word “too” is meant to indicate that there was something more going on here than just the Teacher going into deep meditation on the awareness of the profound. A person enters the scene who is a “warrior”—a bodhisattva—or what we call in Tibetan a “warrior of the mind of enlightenment,” meaning that, with regard to their own needs, this bodhisattva is focused upon attaining the enlightenment of a Buddha. And he is a “great” warrior because he is focused on attaining this enlightenment in order to fulfill the needs of others.

སོ་སྐྱེའི་ས་ལས་འདས་ཤིང་མི་དགེ་བའི་ཆོས་ལས་རིང་དུ་སོང་བས་ན་འཕགས་པ། རྒྱུད་ལྔའི་འབྲོ་བ་ལ་ཐུགས་རྗེས་དྲྭ་བ་ཉ་གཟིགས་པས་ན་སྤྱན་རས་གཟིགས། ཆོས་ཀྱི་དབང་ཕྱུག་ཡིན་པས་དབང་ཕྱུག་ཅེས་བྱ་སྟེ།

This bodhisattva is a “realized being,” or literally a “superior being,” because he has transcended the state of a normal being, and because he has gone far beyond anything to do with negative behavior. The bodhisattva’s name is Loving Eyes (*Avalokiteshvara* in Sanskrit, *Chenresik* in Tibetan) because during the six watches of every 24-hour period he is looking with compassion upon the beings of the five different kinds of birth. He is a “lord of power” in that he is an absolute master of the Dharma.

དེ་ཉིད་ཀྱིས་ཀྱང་སྟོན་པ་དང་མཐུན་པར་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཟབ་མོའི་སྤྱོད་པ་ཉིད་ལ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྣམ་པར་ལྟ་ཞིང་། གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་ཕུང་པོ་ལྟ་པོ་དེ་

དག་ལ་ཡང་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པར་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྣམ་པར་ལྟ་བར་མཛད་པའོ།།

"And he" too—meaning that the bodhisattva is doing the same thing as the Teacher—"sees into this one deep practice, the practice of the perfection of wisdom." And he utilizes this wisdom to "see perfectly that the five heaps—the five parts of a person—are empty of any nature of their own."

བལྟའོ་ཞེས་བས་འཕུལ་ཡོད་པ་ལྟར་བྱས་ན་བལྟ་བར་བྱའོ་ཞེས་པའི་དོན་དུ་འགྱུར་བས་ཅུང་མི་བདེ་སྐྱམ་ཡང་། ཕལ་ཆེར་ལས་དེ་ལྟར་འབྱུང་བས་བརྟག།

Given the spelling of the Tibetan word here for "see," it would seem to indicate that the original was translated as an imperative tense: "one must see." Taking it as an imperative though doesn't quite seem to make sense; nonetheless, this is the spelling found in the great majority of the versions of the text available, and so it is something that needs to be looked into further.

སྤྱིར་རྒྱལ་སྲས་ཀྱི་སྤྱོད་པ་ལ་ཕྱིན་དྲུག་ཡོད་ཀྱང་། འདིར་ཟབ་མོ་རྟོགས་པའི་ཤེས་རབ་སྒོམ་པ་ལ་ཟབ་མོའི་སྤྱོད་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ། དེ་ལྟ་ན་སྤྱིར་ལྟ་སྤྱོད་གཉིས་མི་འགལ་བར་སེམས་སོ།།

Now generally speaking the practices of the bodhisattvas—the children of the Victors—include six different perfections. Nonetheless, it is only meditation upon the wisdom which perceives the profound that is here referred to in the words "deep practice." It would seem to me then that, in a general sense, the traditional two divisions of spiritual practice—worldview and activity—are not necessarily mutually exclusive.

གཉིས་པ་ལ་གཉིས། དྲི་བ་དང་དེའི་ལན་ཇི་ལྟར་མཛད་པའི་ཚུལ་ལོ། །དང་པོ་ནི། དེ་ནས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཐུས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་ཤཱ་རི་བུས་ཞེས་པ་ནས། འདི་སྐད་ཅེས་སྨོས་སོ་ཞེས་པ་སྟེ་འགོའི་དེ་ནས་ཞེས་པ་ནི་མཚམས་སྦྱར་བ་སྟེ་དུས་ཀྱི་ཁྱད་པར་རོ།།

This brings us then to our investigation of the question and its answer. Here too there are two steps: a description of how the question was asked, and then a description of how it was answered. The first of these is indicated in the words that go from “And then, by the power of the Enlightened One, the junior monk named Shari Putra...” up to the quotation mark that ends this monk’s question.

The words “and then” at the beginning of this section of the sutra are meant as a bridge from the previous section, and supply a detail of sequence.

སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཐུས་ཞེས་པ་ནི་འདིར་ཤཱ་རིའི་བུས་དྲི་བ་མཛད་པ་འདི་རང་སྤྲོབས་ཙམ་མིན་གྱི། སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཐུས་ཁྱུས་པ་སྟེ་རྒྱུའི་ཁྱད་པར་རོ།།

When the sutra says “by the power of the Enlightened One,” the point is that Shari Putra does not ask his question of his own accord; rather, he is impelled to ask it, through the mystical power of the Buddha. This then is a detail that clarifies what really caused the question.

ཚེ་དང་ལྡན་པ་ནི་སྲོག་ཚེ་མ་དོར་བ་ཞེག་ལ་བྱེད་ཀྱང་། འདིར་བསྟགས་པའམ་ཞེས་སའི་ཁྱད་པར་རོ།།

The Tibetan word for “junior monk” here is literally “the one with time” or “the one with life.” Generally speaking, words like this would refer to someone who

had not yet lost their life; but here they have a specific meaning of praising or respecting the person they refer to.

མ་ཎྜྲ་རི་ཀའི་བུ་ཡིན་པས་ན་ཎྜྲ་རིའི་བུ་སྟེ། དྲི་བ་པོའི་གང་ཟག་གི་ཁྱད་པར་རོ།།

The monk in question is named Shari Putra [in Sanskrit, literally “son of Shari”]; a name that reflects the fact that he was the child of a woman whose own name was Sharika.

འདི་དངོས་པོ་ལ་ཉན་ཐོས་མཚན་ཉིད་པ་མ་ཡིན་ཏེ། སྒྲོན་གསལ་ལས་སྤྲུལ་སེལ་གྱི་སྐུལ་པར་ཡིན་པར་བཤད་པས་སོ།།

In actual fact, this monk was not, strictly speaking, a normal disciple; as *The Lantern* clarifies, he was in truth an emanation of the Clearer of Obstacles [Drippa Namsel in Tibetan, or Sarvanivarana Vishkambhin in Sanskrit—one of the Eight Close Bodhisattva or Deity Sons of Lord Buddha].

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་ཞེས་སོགས་ནི་སྔར་ལྟར་ཡིན་ལ། འདི་སྐད་ཅེས་སྨྲས་སོ་ཞེས་པ་ནི་འཆད་པར་འཇུག་ཅ་ལྟར་བརྗོད་པའི་དོན་ནོ།།

The words “great warrior” that come next can be understood as we explained them above. “Turned and asked this question” is simply a phrase that alerts us to the direct quotation about to be given.

དེ་ནས་དྲི་བ་དངོས་ནི། རིགས་ཀྱི་བུ། གང་ལ་ལ་ཞེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཀུ་ཕྱིན་པ། ཞེས་པ་ནས། ཇི་ལྟར་བསྟན་པར་བྱ། ཞེས་དྲིས་པ་སྟེ།

Which brings us to the question itself, which begins with the words “If any son,” continues on through “perfection of wisdom,” and ends with “what would they have to do?”

དེ་ལ་རིགས་ཀྱི་བུ་ཞེས་པ་ནི་ཆོས་སམ་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་རིགས་སུ་སྐྱེས་པ་སྟེ། མཁས་པ་ཁ་ཅིག་སྐབས་འདིར་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་ཞེས་འབྱུང་བ་ནི་མ་དག་ཅེས་བཞེད་པ་ལྟར་ན། རིགས་ཀྱི་བུ་ནི་སྤྱན་རས་གཟིགས་ལ་བསྟེགས་དགོས་ལ། ཁ་ཅིག་རྒྱ་དཔེ་ལ་འདིར་རིགས་ཀྱི་བུ་མོ་ཞེས་འདུག་ཅེས་གསུང་བ་ལྟར་ན་ཞེར་ཕྱིན་འདི་ལ་བསླབ་པར་འདོད་པའི་སྐྱེས་པ་དང་བུད་མེད་སྤྱི་ལ་སྦྱོར་དགོས་སོ།།

The text here mentions “son of noble family,” which is meant to refer to one who has been born into a Dharma family: one who belongs to the family of bodhisattvas. Now according to some scholars, the additional reference to “daughter of noble family” here is simply a corruption of the text; if this is indeed the case, then we’d have to take “son of noble family” as referring to Loving Eyes himself. Other scholars though state that this “daughter of noble family” is actually found in Chinese manuscripts of the sutra; and if this is the case, then we’d have to read the sutra here as meaning, more generally, any man or woman who hopes to follow the practice of the perfection of wisdom.

ཅི་ལྟར་ཡང་། གང་ལ་ལ་ནི་སྐྱེས་པའམ་བུད་མེད་གང་ལ་ལ་ཞེས་པའམ་རིགས་ཀྱི་བུའམ་བུ་མོ་གང་ལ་ལ་ཞེས་སྦྱར་ཀྱང་རུང་ངོ་།།

In any case, we can certainly take the specific word “any” in the sutra as referring to “any man or woman,” in which case it’s completely appropriate to follow the reading, “any son or daughter of noble family.”

ཞེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཟབ་མོའི་སྤྱོད་པ་ལ་བརྩོན་པས་སྤྱད་པ་སྟེ་བསྒྲུབ་པར་འདོད་པའི་གང་ཟག་དེས་ཚོགས་སྤྱོར་དང་མཐོང་སྤོམ་གྱི་ལམ་རྣམས་སུ་ཚུལ་ཇི་ལྟར་བསྒྲུབ་པར་བྱ་ཞེས་དྲིས་སོ།།

What's being asked then here, in effect, is: "Suppose there is a particular person who is making great efforts to follow the deep practice of the perfection of wisdom: someone who really hopes to attain this perfection. What then would they have to do, how would they have to practice, the path of accumulation and that of preparation; as well as the paths of seeing and habituation?"

ཤྲཱ་རིའི་བུས་དེ་སྐད་ཅེས་སྨྲས་པ་དང་ཞེས་པ་ནི་ཉུས་ཟིན་པའི་མཚམས་སྦྱར་རོ།།

This question by Shari Putra is followed by the words "this then," which is again a bridge to alert the reader to the fact that the question has ended and the answer is coming.

གཉིས་པ་ལ་བཞི། བསྒྲུབ་ཚུལ་ནོ་ནོར་ཕྱེ་སྟེ་བསྟན་པ། སྔགས་ཚོག་གིས་བསྡུས་ནས་བསྟན་པ། མདོར་བསྡུས་ཏེ་བསྒྲུབ་པར་གདམས་པ། རྗེས་སུ་ཡི་རང་མཛད་པའོ།།

With this we have reached our explanation of the meaning of the sutra itself. We proceed now in four broad steps: separate descriptions of how to practice these paths; the summary of this progression through the paths found in the words of the mantra; summary advice for us to actually engage in their practice; and a sacred act of rejoicing.

དང་པོ་ལ་བཞི། ཚོགས་ལམ་དང་སྤྱོར་ལམ་གཉིས་ཀྱི་སྐབས་སུ་ཤེར་ཕྱིན་ལ་

སྦྱོང་ཚུལ། མཐོང་ལམ་དུ་སྦྱོང་ཚུལ། སྒོམ་ལམ་དུ་སྦྱོང་ཚུལ། མི་སློབ་པའི་སངས་རྒྱས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཤེར་ཕྱིན་ལ་བརྟེན་ནས་ཐོབ་ཚུལ་ལོ།།

There are, further, four different sections to the separate descriptions: we see (1) how to practice the perfection of wisdom while we are on the two paths of accumulation and preparation; (2) how to practice the path of seeing; (3) how to practice the path of habituation; and then finally (4) we learn how even the state of no more learning—the state of every Buddha there is—is something too that can only be achieved by relying upon this same perfection.

དང་པོ་ལ་གཉིས། མཚམས་སྦྱར་དང་། སྦྱོང་ཚུལ་དངོས་སོ།།

For the first of these four, we'll first see how the sutra bridges into the new section from the last; and then we'll cover the actual explanation of how we practice these paths.

དང་པོ་ནི། དེ་ལྟར་ཞུས་པའི་ལན་དུ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་འཕགས་པ་སྤྱན་རས་གཟིགས། ཞེས་པ་ནས། སྐྱེས་སོ་ཞེས་པའི་བར་ཏེ་དེ་ནས་ཤྲཱ་རིའི་བུ་ཞེས་བོས་ནས། རིགས་ཀྱི་བུའམ་རིགས་ཀྱི་བུ་གང་ལ་ལ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ། ཞེས་པ་ནས། འདི་ལྟར་རྣམ་པར་བལྟ་བར་བྱ་སྟེ་ཞེས་པ་ནི་མཚམས་སྦྱར་བའོ།།

The bridge here begins with the part where the answer to the question is introduced: where it talks about how "this is the answer" that was given by "the realized one, the great warrior Loving Eyes." The bridge continues with the section where the bodhisattva addresses the questioner with "Here, Shari Putra…" and then states that this "is what any son or daughter of noble family should see" who hopes to follow "the perfection of wisdom."

གཞན་སྣ་ཞིང་འདི་ལྟར་ནི་འཆད་པར་འགྱུར་བའི་སྒོབ་ཚུལ་འདི་ལྟར་བྱ་ཞེས་པའི་དོན་ནོ།

The wording of this section now is easily understood; the "here" is mentioned as a reference to the coming explanation of how one is meant to practice.

ཁ་ཅིག་འདི་ཚོགས་སྡེར་གཉིས་ལ་སྒོབ་ཚུལ་ཙམ་དང་སྦྱར་ཡང་འཆད་པར་འགྱུར་བའི་ཉམས་ལེན་ཐམས་ཅད་ལ་སྒོབ་ཚུལ་དང་སྦྱོར་རྒྱུ་ཡིན་ནོ།།

Now some people have stated that the explanation which follows immediately applies exclusively to how we should practice the paths of accumulation and preparation. Nonetheless, the implementation of this explanation is of course something we must continue on with throughout our practice of all the paths.

གཉིས་པ་ལ་གཉིས། མདོར་བསྟན་པ་དང་། ཇི་སྙེ་བཤད་པའོ།།

Here then is our actual explanation of the practice of these paths; we begin with a brief introduction, and then continue on to separate explanations.

དང་པོ་ནི། ཕུང་པོ་ལྔ་པོ་དེ་དག་ཀྱང་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པར་རྣམ་པར་ཡང་དག་པར་རྗེས་སུ་བལྟའོ། །ཞེས་པ་སྟེ།

The first of these is indicated in the words of the sutra that say, "See first all five heaps—all five parts to a person—as being empty of any essence of their own."

ཕུང་པོ་ལྔ་ལ་སོགས་པའི་ཚེས་ཐམས་ཅད་དམ་དཔྱོད་བྱེད་ཀྱི་རིགས་པས་བཏགས་

དོན་མ་བཙལ་པར་ཐ་སྙད་དུ་འཇོག་ནས་མོད། བཏགས་དོན་བཙལ་ན་རིགས་ཤེས་ཀྱིས་དཔྱད་བཟོད་དུ་མ་གྱུབ་པས།

What this is saying is that the five parts of a person—and every other existing object as well—can admittedly be said to actually exist, so long as we avoid examining them with a state of mind which is investigating their ultimate nature. When though we begin looking for the actual object behind the name or idea, we discover that they cannot bear up under this kind of analysis.

གཟུགས་སོགས་ཀྱི་ཕུང་པོ་རེ་རེར་མ་ཟད། ཕུང་པོ་ལྔ་པོ་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཀྱང་རང་བཞིན་ཀྱིས་སྟོང་པར་རྣམ་པར་ཡང་དག་པར་ཏེ་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པར་གནས་ཚུལ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་རྗེས་སུ་བལྟ་བར་བྱའོ་ཞེས་སྟོང་ཉིད་ཟབ་མོ་ལ་བལྟ་ཚུལ་མདོར་བསྡུས་ཏེ་བསྟན་པ་ཡིན་ལ།

This is true not only of our body and each of the other heaps individually. Rather, "all five heaps" together "are empty of any nature"*—and we must learn to "see" this "perfectly"**, meaning unmistakably, or in the way that it actually is. All this is a summary presentation of how we are to see the profound object of emptiness.

*"Empty of any nature" is the typical current reading in most current Tibetan manuscripts for the "empty of any essence" found in the Tengyur translation of the sutra.

**"Perfectly" is again a reading in current versions.

དེ་ཡང་ཆོག་སྟོང་གྱི་གནས་སྐབས་སུ་དོན་སྤྱིའི་ཚུལ་གྱིས་ཇོག་པ་དང་། མཐོང་ལམ་ནས་མངོན་སུམ་དུ་ཇོག་པ་དང་། སྒོམ་ལམ་ནས་མངོན་སུམ་དུ་ཇོག་ཅིན་

བོ་མས་པ་ལྷུར་ལེན་ཀྱི་ཚུལ་དུ་སྒོམ་པར་བྱེད་དགོས་པར་བསྟན་པའོ།།

All this is also meant to indicate that, at the paths of accumulation and of preparation, we can only perceive this emptiness by using a mental image. At the path of seeing, we perceive it directly. And at the path of habituation, we concern ourselves with practical applications of this emptiness: we habituate ourselves to what we perceived directly earlier.

གཉིས་པ་ལ་གཉིས།་གཟུགས་ཕུང་གི་སྟེང་དུ་ཟབ་མོ་བཞི་སྦྱོར་བསྟན་པ་དང།་རིགས་པ་དེ་ཕུང་པོ་གཞན་བཞི་ལ་བསྒྲེ་བར་བསྟན་པའོ།།

Part two has two parts. First Lord Buddha teaches the four profound steps, applying them to the heap of form. And then He applies these same four steps to the remaining four heaps.

དང་པོ་ནི།་གཟུགས་ཕུང་ལྟ་བུ་རང་བཞིན་མེད་པར་ཟད་ཚུལ་ཇི་ལྟར་བྱ་ཞེ་ན།་གཟུགས་སྟོང་པའོ།།སྟོང་པ་ཉིད་གཟུགས་སོ།།གཟུགས་ལས་སྟོང་པ་ཉིད་གཞན་མ་ཡིན།་སྟོང་པ་ཉིད་ལས་ཀྱང་གཟུགས་གཞན་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་པ་སྟེ།

Here is the first. Suppose someone comes now and asks, “Just how is it that we view something like the heap of form as lacking any quality of its own?” The answer is found in the sutra as: “Your body is empty; emptiness is your body. Emptiness is nothing but your body, and your body is nothing but emptiness.”

གང་ཟག་གི་གཟུགས་ཕུང་ནི་མ་བཏུགས་མ་དཔྱད་པའི་ཐ་སྙད་པའི་ཤེས་ངོར་སྣང་བ་

ཙམ་མ་གཏོགས། དོན་དམ་དཔྱོད་བྱེད་ཀྱི་རིགས་པས་རྣམ་པར་ བརྟགས་ཤིང་ དཔྱད་པ་ན་བཏགས་དོན་མི་རྙེད་པས་རང་དོས་ནས་སམ་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པས་ སྟོང་པའོ།།

Think now of the heap of form of a person: their physical body. The body is nothing more than something appearing to our awareness in a nominal way, in situations where we are not worrying about, we are not analyzing, its real nature.

When we do take an interest, and we do analyze things logically, then we discover that we are unable to locate the body that we were projecting all this time. And then we can say that the body is not something that exists from its own side, or through any qualities that it actually owns: that it is empty.

དཔེར་ན། ཆུ་ནང་གི་ཟླ་བ་དང་མེ་ལོང་གི་གཟུགས་བཉན་དང་སྨིག་རྒྱུའི་ཆུ་དང་རྨི་ལམ་ གྱི་མི་དང་སྒྱུ་མའི་ཏ་ག་ལང་སོགས་ཐ་སྙད་པའི་ཞེས་དོར་སྣང་བ་ཙམ་མ་གཏོགས། སྣང་ཙམ་ཉིད་ནས་ཟླ་བ་སོགས་སུ་མ་གྲུབ་པ་བཞིན་ ནོ།། བཏགས་དོན་འཚོལ་ཚུལ་ནི་འོག་ཏུ་འཆད་པར་འགྱུར་རོ།།

Think for example of how the moon reflects in a pool of water, or how something is reflected in a mirror—or of the water appearing in a mirage; a person we see in a dream; or an illusory horse or elephant that a magician causes to appear. All these appear to our mind only in a nominal way; there is nothing there that actually *is* a moon or the rest, just the appearance of these things. We will, by the way, explain later on the exact procedure we use to locate the thing we've projected.

གལ་ཏེ་རང་བཞིན་གྱིས་མ་གྲུབ་ན་མེད་པར་མི་འགྱུར་རམ་སྙམ་ན།

དེར་མི་འགྱུར་བ་ནི་དེ་ལྟར་རང་བཞིན་ཀྱིས་སྟོང་པ་ཉིད་ཡིན་བཞིན་དུ་ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་གཟུགས་སུ་སྣང་ངོ།།

Given the above, you might now ask yourself the following question: “If things don’t exist through any nature of their own, then isn’t it true that they don’t exist at all?”

No, it’s not the case that they don’t exist then at all. Rather, they are at one and the same time both purely empty of any nature of their own, even as they do appear, in a nominal way, as the body or whatever.

དཔེར་ན། ཟླ་བའི་གཟུགས་བཟློག་ནི་ཟླ་བ་ཡིན་པར་མ་གྱུར་ཀྱང་ཟླ་བར་སྣང་བ་ཙམ་མི་འགལ་བ་ལྟར་ངོ།།

It’s like the case of a reflection of the moon. Even though it’s not something which is the moon, there’s no problem with saying that it’s something which *appears* to be the moon.

འོན། ཟླ་བའི་གཟུགས་བཟློག་ཟླ་བར་མ་གྱུར་པ་དེ་བཞིན་དུ། གཟུགས་ཉིད་ཀྱང་གཟུགས་ཏ། སུམ་གྱུར་པ་ཡིན་ནམ། གཞན་དུ་དེའི་དཔེར་ཇི་ལྟར་ཞེ་ན།

This may lead one to ask the following question: “Are you saying then that—just as a reflection of the moon doesn’t exist *as* the moon—the body itself doesn’t exist *as* the body? And if that’s not what you’re saying, then how can your example be relevant here?”

འདི་ལྟ་བུ་ནི་དོགས་པའི་གནས་ཆེན་པོ་ཡིན་པས་རྒྱས་པར་བཤད་དགོས་པ་ཡིན་ཡང།

འདིར་མང་དུ་དོགས་པས་རྗེ་ཡབ་སྲས་ཀྱི་གཞུང་ཆེ་བ་དག་ལས་ཤེས་པར་བྱ་དགོས་ལ། སྙང་ཟད་བརྗོད་ན།

This is indeed a point which could lead to a great many questions, and it deserves a detailed response. Concerned though that my text here would go on too long, I would advise the reader to consult the great classics of Lord Tsongkapa and his disciples upon this point. If though I were to say a bit on the subject, it would go like this:

དཔེ་དོན་དེ་ལྟར་སྦྱོར་བ་ནི་གཟུགས་བཟློག་བྱད་བཞིན་དུ་མ་གྲུབ་པ་དེ་བཞིན་དུ། གཟུགས་ནི་གཟུགས་སུ་རང་བཞིན་གྱིས་མ་གྲུབ་ཅེས་གོ་བར་བྱེད་པ་ཡིན་ཞིང།

To continue with the same sort of metaphor, we can say that the reflection of something in a mirror is not itself the thing being reflected in the mirror. What we are meant to understand from this is that the body is the same: the body is not the body through any quality inherent within it.

དེ་ཡང་མེ་ལོང་གི་གཟུགས་བཟློག་ལྟ་བུ་ནི་འཇིག་རྟེན་པའི་ཚིག་ཡོ་བྱད་བྱང་རྣམས་ཀྱིས་བྱད་བཞིན་དུ་མ་གྲུབ་པར་རྟོགས་རུས་པས།

Even old fogeys, normal people out there in the world who at least understand the individual words you are using, are capable of grasping this idea—that the reflection of a thing in a mirror is not the thing being reflected in the mirror.

གཟུགས་བཟློག་དེ་འཇིག་རྟེན་ན་བཙུན་པར་གྲགས་ལ། གཟུགས་རང་བཞིན་གྱིས་མ་གྲུབ་ཀྱང་དེར་མ་གྲུབ་པར་འཇིག་རྟེན་རང་གི་བས་རྟོགས་མི་རུས་པས།

Reflections are something therefore that even in the world at large people recognize as being illusory. These same people though, left to their own devices, would never be able to recognize that that the body is something that doesn't exist through any nature of its own, even though it is indeed true that it doesn't exist this way.

གཟུགས་དེ་ནི་འཇིག་རྟེན་རང་གི་བའི་ཤེས་ངོར་བདེན་པར་སྣང་ཞིང་དེའི་ངོར་བདེན་
ཡང། དབུ་མའི་རིགས་པས་སྣང་བ་ལྟར་མ་གྲུབ་པར་རྟོགས
རྣམ་པས་དབུ་མ་པ་ལ་གྱགས་པའི་བྱཌྜན་པ་ཡིན་ནོ།།

The body is something that appears to the minds of normal people as a thing that exists in truth—and so in their perception, it is real. This same body though is something that a person utilizing the logic of the Middle Way can realize does not actually exist in the way that it seems to; and thus it is something that among those of the Middle Way would be declared "unreal," or "deceptive."

དེའི་ཕྱིར་འཇིག་རྟེན་ན་གྱགས་པའི་བྱཌྜན་པ་ཞིག་དཔེར་བཟུང་ནས། དེ་ལ་བྱཌྜན་
པར་མ་གྱགས་པའི་གཟུགས་སོགས་རང་གི་ངོ་བོས་གྲུབ་པར་སྣང་ཡང། དེར་མ་
རྟག་པར་སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ཡིན་ནོ།།

And so we try to take as an example something that even in the world at large is agreed to be false, so that we can prove that something which is not in the world at large agreed to be false can be proven to be so. To prove, that is, that the body and other such things—even though they may appear to exist through some essential nature of their own—in truth do not exist that way at all.

དེས་ན་གཟུགས་བཤད་བྱད་བཞིན་དུ་མ་གྲུབ་ཀྱང་གཟུགས་བཤད་དུ་གྲུབ་པ་ལྟར།

གཟུགས་རང་བཞིན་གྱིས་མ་གྲུབ་ཀྱང་གཟུགས་སུ་གྲུབ་པར་ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མས་འཇོག་ནུས་ཏེ། དེ་འདྲ་བ་གཞན་ལའང་སྦྱར་རོ།།

Thus we say that the body is like a reflection in a mirror: even though the reflection is not the thing being reflected in the mirror, it certainly does exist, as a reflection. That is, the body—even though it does not exist through any nature of its own—can indeed be established through nominal types of perception as being a body. And this same kind of logic can be applied to the other parts of the person as well.

གལ་ཏེ་གཟུགས་ནི་ཀུན་རྫོབ་པའི་ངོ་བོ་དུས་བྱས་ཡིན་ལ། གཟུགས་རང་བཞིན་གྱིས་མེད་པ་ནི་དོན་དམ་འདུས་མ་བྱས་ཡིན་པས་དེ་གཉིས་ངོ་བོ་ཐ་དད་དུ་འགྱུར་རོ་སྙམ་ན་

The following thought then might occur to our readers. “What you’re describing then is a body which is a produced thing that is deceptive in its nature. At the same time though you’re describing a lack of any nature to the body, where this lack itself is a non-produced thing which is ultimate in its nature. Wouldn’t these two things then—the deceptive body and its ultimately true lack of any nature—necessarily be completely separate, and unrelated to one another?”

དེར་མི་འགྱུར་བ་ནི། གཟུགས་ཕུང་ལས་དེའི་རང་བཞིན་སྟོང་པ་ཉིད་ངོ་བོ་གཞན་ཏེ་ངོ་བོ་ཐ་དད་པ་མ་ཡིན་ཏེ། ངོ་བོ་གཅིག་ཡིན་ནོ་ཞེས་པའོ།།

The fact that this is not the case is what the sutra is describing when it says: “The nature of the body, its emptiness, is nothing but your body”—meaning that it is nothing which is completely divorced from the body. The emptiness of the body is interconnected with the body.

དཔེར་ན་གཟུགས་བཏགས་བཟློག་ཟླ་བར་སྣང་བ་དང་དེ་ཟླ་བར་མ་གྲུབ་པ་གཉིས་ཏཻཝབ་ངོ་བོ་གཅིག་ཅིང་ཐ་དད་མ་ཡིན་པ་ལྟར་རོ།།

The body and its emptiness then are like the example of a reflection which looks like the moon. This reflection and the fact that this reflection is not the moon itself are two things which share an interconnection, and not things which are completely divorced from one another.

དེ་ཡང་གཟུགས་བཏགས་བཟློག་ཟླ་བར་སྣང་བ་དང་གཟུགས་བཏགས་བཟློག་ཟླ་བར་མ་གྲུབ་པ་གཉིས་གཉི་གཅིག་ལ་དུས་གཅིག་ཏུ་ཚོགས་པ་འཇིག་རྟེན་པའི་ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མས་ངེས་པ་མངོན་སུམ་གྱིས་གྲུབ་པ་ཡིན་ལ།

Consider again that these two things—a reflection which looks like the moon and the fact that this reflection is not the moon itself—apply at one and the same time to one and the same object. This is something that can be confirmed by direct forms of the nominal correct perceptions of normal people of the world.

གཟུགས་དང་དེའི་རང་བཞིན་མེད་པ་གཉིས་ཀོ་བོ་གཅིག་པ་དེ་འཇིག་རྟེན་རང་གི་བས་མི་ངེས་ཀྱང་དབུ་མའི་རིགས་པ་ཤེས་པས་དེས་རྟོས་སོ།།

The fact that these other two things—the body and the fact that it doesn't exist through any nature of its own—can be combined in a single thing though is not something that could be confirmed by the perceptions of normal people in the world. It can however be confirmed by someone who understands the logic of the Middle Way.

དེ་ལྟར་ན་གཟུགས་ལས་དེའི་རང་བཞིན་སྟོང་པ་ཉིད་ངོ་བོ་གཞན་མ་ཡིན་པར་མ་ཟད། གཟུགས་ཀྱི་རང་བཞིན་སྟོང་པ་ཉིད་ལས་ཀྱང་གཟུགས་ངོ་བོ་གཞན་ཏེ་ངོ་བོ་ཐ་དད་མ་ཡིན་ནོ།།

As such, we can say first of all that the lack of any nature to the body is not in any way something that is divorced from the body itself; but we can still go further. We can say as well that the body is "nothing but the lack of any nature to the body": that is, that the body is not something divorced from this lack of any nature to the body.

དཔེར་ན་གཟུགས་བཟློག་བྱད་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་ལས་གཟུགས་བཟློག་ངོ་བོ་ཐ་དད་དུ་མེད་པ་བཞིན་ནོ།།

We can say, for a similar example, that the reflection of something in a mirror is not something which is divorced from the fact that this same reflection is devoid of being the thing reflected in the mirror.

མདོར་ན་གཟུགས་སོགས་རྣམས་རང་གི་རང་བཞིན་སྟོང་པ་ཉིད་དངོས་པོ་གཅིག་ལ་ལྡོག་པ་ཐ་དད་ཙམ་ཡིན་ཏེ།

To summarize, we can even say that the body and other parts to the person are the very same thing as their simple lack of any intrinsic nature, just expressed in different ways.

དཔེར་ན།་བྱས་པ་དང་དེའི་མི་རྟག་དང་ངོ་བོ་གཅིག་ལ་ལྡོག་པ་ཐ་དད་པ་བཞིན་ནོ།།

This is similar to the idea that "something which is made" and "something which is changing" are essentially the same thing, just expressed in different ways.

དེ་ལྟར་ཡང་། མཚོན་པོ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་འགྲེལ་ལས།

Our Protector, Nagarjuna, has described this concept as well, in his *Commentary on the Wish for Enlightenment:*

།ཀུན་རྫོབ་ལས་ནི་ཐ་དད་པར།

།དེ་ཉིད་དམིགས་པ་མ་ཡིན་ཏེ།

།ཀུན་རྫོབ་སྟོང་པ་ཉིད་དུ་བཤད།

།སྟོང་ཉིད་ཅོ་ན་ཀུན་རྫོབ་ཡིན།

།མེད་ན་མི་འབྱུང་ངེས་པའི་ཕྱིར།

།བྱས་དང་མི་རྟག་ཇི་བཞིན་ནོ།

།ཞེས་གསུངས་སོ།།

There is no sort of suchness at all
Which exists that is divorced
From the things which are deceptive.

The world of deceptive things
Is described as being emptiness itself;
And emptiness is nothing other
Than all deceptive things.

It's an absolute certainty
That neither can exist
Unless the other exists:

They're exactly like the case
Of "things that are made"
And "things that change."

གཟུགས་སོགས་དང་དེ་རྣམས་ཀྱི་རང་བཞིན་མེད་པ་གཉིས་གཅིག་དང་ངོ་བོ་ཐ་དད་ལ།
གནོད་བྱེད་བཞི་དགོངས་འགྲེལ་ལས་གསུངས་ཀྱང་།

Now it is of course the case that the *Commentary on the True Intent* does present four different refutations of the idea that the body and other parts of the person, and the lacks of any intrinsic nature which correspond to each of these, could be either one and the same or different from each other.

བསྡུན་གཟུགས་དང་དེའི་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་གཉིས་ངོ་བོ་གཅིག་ཡིན་ཀྱང་གཏན་
ནས་གཅིག་མ་ཡིན་ཏེ། གཟུགས་ཀུན་རྫོབ་དང་དེའི་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་ནི་དོན་
དམ་བདེན་པ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

All these refutations though boil down to proving the one idea that these two things—the body and the emptiness of any intrinsic nature to this body—can be essentially one and still not be one and the same thing. And this is true because the body belongs to deceptive reality, whereas the fact that it lacks any intrinsic nature belongs to ultimate reality.

དེ་གཉིས་ངོ་བོ་ཐ་དད་མ་ཡིན་ཏེ། ཡིན་ན་མ་འབྲེལ་བས་གཟུགས་རང་བཞིན་གྱིས་
སྟོང་པ་མ་ཡིན་པར་ཐལ་བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར།

These two—the body and its lack of any intrinsic nature—cannot be essentially different from one another, for if they were then they could not be connected; and then the body would have to be something that was not empty of any nature of its own.

དེའི་ཚུལ་ཡང་ཆོས་ཐམས་ཅད་རྟེན་འབྲེལ་ཡིན་པས་རྟེན་འབྲེལ་མ་ཡིན་པའི་ཆོས་མེད་
ལ། དེ་མེད་པས་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་མ་ཡིན་པའི་ཆོས་ཀྱང་མེད་དེ།

The way this works is that—since everything that exists exists through dependence—then there is nothing that exists which does not exist in dependence. And since there is nothing like that, then we can also say that there is nothing that exists that is not empty of any nature of its own.

།རྟེན་འབྲེལ་བསྟོད་པ་ལས།
།དེ་ཕྱིར་བརྟེན་ནས་འབྱུང་བ་ལ།
།མ་གཏོགས་ཆོས་འགའ་ཡོད་མིན་པས།
།རང་བཞིན་གྱིས་ནི་སྟོང་པ་ལ།
།མ་གཏོགས་ཆོས་འགའ་མེད་བར་གསུངས།
།ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར།

As the *Praise of Dependent Origination* puts it,

> As such, there is nothing
> That exists at all
> Except those things which exist
> Through depending on something else.
>
> Thus it is too that it was spoken
> That there is nothing at all that exists
> Except those things which are empty
> Of any nature of their own.

གཉིས་པ་ནི། དེ་བཞིན་དུ་ཚོར་བ་དང་། འདུ་ཤེས་རང་། འདུ་བྱེད་དང་། རྣམ་པར་ཤེས་པ་རྣམས་སྟོང་པའོ། །ཞེས་པ་སྟེ། གཟུགས་ཕུང་ལ་བཤད་པའི་དཔེ་དོན་དེ་བཞིན་དུ། ཚོར་བ་སོགས་བའི་པོ་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པ་སྟོང་པའོ།།

This brings us then to our second point: explaining how the same logic is used for the other four parts of a person. This is where the sutra says, "The same is true of your feelings, and your ability to discriminate between things, and the other factors that make you up, and all the different kinds of awareness that you possess: all of them are empty." What this is describing is that—whatever the examples, and lessons of the examples, which we applied to the part of the person represented by the body—then the same is true of the four other parts, the feelings and so on: they are all empty of existing through any nature of their own.

ཚོར་བ་སོགས་བའི་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་ཡང་ཐ་སྙད་དུ་ཚོར་བ་སོགས་བའི་པོ་དེར་སྣང་ངོ་།།

But we should also note that—even though the four parts of feeling and the rest are empty of any nature of their own—they really are nonetheless appearing to us, in a nominal way, as these very parts.

ཚོར་བ་སོགས་བའི་ལས་དེ་བཞིའི་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་ཉིད་ངོ་བོ་གཞན་མ་ཡིན། དེ་བཞིའི་རང་བཞིན་སྟོང་པ་ཉིད་ལས་ཚོར་སོགས་བའི་པོ་དེ་ངོ་བོ་གཞན་ནམ་ངོ་བོ་ཐ་དད་མ་ཡིན་ཏེ་ངོ་བོ་གཅིག་གོ་ཞེས་སྦྱོར་རྒྱ་ཡིན་ནོ།།

Again we have to apply the idea that the fact that feeling and the other three are empty of any nature of their own is nothing essentially different from these same four; and that these four are nothing essentially different or separate from the

fact that each one is empty of any nature of its own. That is, they are such that to be the one is to be the other.

གཉིས་པ་མཐོང་ལམ་ལ་སློབ་ཚུལ་ནི། ཀླུ་རིའི་བུ་དེ་ལྟ་བས་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྟོང་པ་ཉིད་དེ། མཚན་ཉིད་མེད་པ། མ་སྐྱེས་པ། མ་འགག་པ། དྲི་མ་མེད་པ། དྲི་མ་དང་བྲལ་བ་མེད་པ། བྱི་བ་མེད་པ། གང་བ་མེད་པའོ་ཞེས་པ་སྟེ། ཟབ་མོ་ལྟད་པར་བརྗོད་དང་ལྡན་པར་བསྟན་ཏོ།།

This brings us to the second overall point from before: our explanation of how to train oneself in the path of seeing. This is reflected in the lines of the sutra which describe how emptiness is possessed of eight different profound qualities: "And thus we can say, Shari Putra, that every existing thing is emptiness. Nothing has any characteristic of its own. Nothing ever begins. Nothing ever ends. Nothing is ever impure. Nothing ever becomes pure. Nothing ever gets less, and nothing ever becomes more."

དེ་ཡང་ཀླུ་རིའི་བུ་ཞེས་བོས་ནས། སྔར་ཕུང་པོ་ལྔ་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པར་བཤད་པ་དེ་ལྟར་སྐྱེ་མཆེད་བཅུ་གཉིས་དང་། ཁམས་བཅོ་བརྒྱད་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་ཉིད་དེ་དེ་ཡང་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་ཡང་ཆོས་དེ་རྣམས་སུ་སྣང་ངོ་།།

Here, Lord Buddha is first calling to his disciple: "And thus we can say, Shari Putra…" And what He is saying is this: "Earlier on, we explained how the five parts of a person were empty of any nature of their own. This also applies to every other existing thing: to the twelve gateways, and to the eighteen categories. All of them are empty of any nature of their own—but at the same time their very lack of a nature is appearing as them."

ཆོས་དེ་རྣམས་ལས་དེའི་རང་བཞིན་སྟོང་པ་ཉིད་ངོ་བོ་གཞན་མ་ཡིན། དེ་རྣམས་ཀྱི་རང་བཞིན་སྟོང་པ་ཉིད་ལས་ཆོས་དེ་རྣམས་ངོ་བོ་གཞན་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་སྨྲར་བར་བྱ་སྟེ། དེས་རྣམ་པར་ཐར་པའི་སྒོ་སྟོང་པ་ཉིད་བསྟན་ཏོ།།

Here too we must apply the same idea as before: The fact that all these things are empty of any nature of their own is nothing essentially different from these things themselves; and they are nothing essentially different from their corresponding lack of any nature. This is meant to indicate one of the three doors to freedom: the one known as "emptiness."

ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་གི་མཚན་ཉིད་གཟུགས་སུ་རྟོག་པ་ལ་སོགས་པ་དང་། སྤྱིའི་མཚན་ཉིད་མི་རྟག་པ་དང་བདག་མེད་པ་ལ་སོགས་པ་རྣམས་ཀྱང་། རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་གྲུབ་པ་མེད་པ་དང་།

The sutra considers next the unique quality that applies to each thing in the universe—for example, the unique quality of a physical thing where it is described as "anything that can be pointed to as a physical thing"—and the more general qualities which apply to these things: qualities such as being a changing thing, or a thing that lacks any identity of its own. None of these qualities exists either through any nature of its own.

གཟུགས་སོགས་འདུས་བྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་སྐྱེ་ཡང་རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་པ་དང་། དེ་རྣམས་སྐྱེས་མཐར་འགག་པ་ཡང་ཐ་སྙད་ཙམ་དུ་ཡིན་གྱི་རང་བཞིན་གྱིས་མ་འགགས་པ་དང་།

We continue then to all those things which are produced: physical and similar things. Even though they do—nominally speaking—begin, they are not things

which have begun through any nature of their own. And once they have finished with beginning, then they do begin to end; but this too is something which occurs only in name, and not through any nature of its own.

ཐར་འདོད་ཀྱི་སྐྱེས་བུ་རྣམས་ཀྱི་སྤང་བྱའི་དྲི་མ་འཁོར་བ་རྒྱུ་དང་བཅས་པ་རང་བཞིན་ཀྱིས་མེད་པ་ཡིན་ལ། བློང་བྱ་དྲི་མ་དང་བྲལ་བ་སྐུ་ངན་ལས་འདས་པའི་ཐར་པ་ཡང་རང་བཞིན་ཀྱིས་མེད་དོ་ཞེས་པས་རྣམ་པར་ཐར་པའི་སྒོ་མཚན་མ་མེད་པ་བསྟན་ཏོ།།

The sutra then goes on to the impurities that those who seek for freedom must learn to eliminate from their being: to the cycle of pain, and its causes. Neither do these have any nature of their own.

The same too is true of those things which these people must learn to reach: becoming pure, the freedom of nirvana. None of these exists either through any nature of its own. All this in the sutra is describing the door of freedom called "the absence of any signs."

ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པའི་ཕྱོགས་བྱེ་བ་སྟེ་ཟད་པར་འགྱུར་བ་ཡང་རང་བཞིན་ཀྱིས་མེད་པ་དང་། རྣམ་པར་བྱང་བའི་ཕྱོགས་གང་བ་སྟེ་རྫོགས་པར་འགྱུར་བཅམ། གོ་འཕེལ་དུ་འགྱོ་བ་ཡང་རང་བཞིན་ཀྱིས་མེད་པའོ་ཞེས་པས་རྣམ་པར་ཐར་པའི་སྒོ་སྨོན་མེད་བསྟན་པར་བཞེད་དོ།།

The sutra then speaks of how the afflicted side of life "gets less," or begins to stop; it's saying that this as well is something that cannot happen through any nature of its own. The enlightened side of things is the same: its "becoming more," or reaching its culmination—its rising ever higher—is too something that cannot happen through any nature of its own. What Lord Buddha is doing here is granting us an explanation of the door to freedom known as "something we could not anticipate."

དེ་ཡང་ཡུམ་གྱི་མདོ་ལས། གཟུགས་ནི་གང་ནས་ཀྱང་མ་འོངས། གང་དུ་ཡང་མི་འགྲོ། གང་ཡང་གནས་པར་འགྱུར་བ་མེད་དོ། །ཞེས་སོགས་དང་། བཀྲེས་མོས་ཞུས་པ་ལས། སྲིད་མོ་སྐྱེ་བ་གང་ནས་ཀྱང་མ་འོངས། ཞེས་སོགས་མང་དུ་གསུངས་པ་ལྟར་ཏེ།

This point is similar to many other statements by Lord Buddha. One we find in the *Mother Sutra,* where it says that "Physical things don't come from anywhere. And they don't go anywhere. And they don't stay anywhere either." There is another in the *Sutra Given at the Request of the Old Woman:* "My sister, the beginning of things doesn't come from anywhere."

འདི་ལ་སྤྱིར་ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་མེད་ཚུལ་ཤེས་ན། བྱེ་བག་ཏུ་འདུས་བྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་དང་པོར་རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་པའི་ཚུལ་ཤེས་ལ།

The idea here is that—if you understand how, in general, there is no existing object in the universe which exists through any nature of its own—then you will come to understand, more specifically, how no produced thing can ever begin, at the start, through any nature of its own.

རང་བཞིན་གྱིས་མ་སྐྱེས་པའི་ཚུལ་ཤེས་ན་བར་དུ་རང་བཞིན་གྱིས་མི་གནས་པ་དང་མཐར་རང་བཞིན་གྱིས་མི་འགགས་པ་སོགས་ཀྱང་ཤེས་རྟུལ་པས་ཟློང་དོར་གྱི་རྣམ་གཞག་ཐམས་ཅད་ཐ་སྙད་ཙམ་མ་གཏོགས། དོན་དམ་པར་མེད་པའི་ཚུལ་རྣམས་ཤེས་པར་རྟུལ་སོ།།

And if we understand how these things cannot start through any nature of their own, then we come to understand things like how they cannot—in the interim—

continue through any nature of their own; nor, in the end, come to a stop through any such nature. And thus we come to understand every single detail too about the things that we should undertake, and those which we should reject: how they exist only in name, and not in any ultimate way.

རང་བཞིན་གྱིས་མི་སྐྱེ་བའི་རྒྱུ་མཚན་གྱི་གཙོ་བོ་ཡང་རྒྱུ་རྐྱེན་ལ་བརྟེན་ནས་སྐྱེ་བའི་དབང་གིས་ཡིན་ཏེ། མ་དྲོས་པས་ཞུས་པའི་མདོ་ལས། གང་ཞིག་རྐྱེན་ལས་སྐྱེས་པ་དེ་མ་སྐྱེས། །ཞེས་དང་།

The main reason why things don't grow through any nature of their own, moreover, is the fact that their growing depends upon causes and conditions. As the *Sutra Requested by Anavatapta* puts it,

> Nothing that grows from conditions
> Ever grows at all.

ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས་ཀྱང་དེགས་པ་དྲུག་ཅུ་པ་ལས། བརྟེན་ནས་སྐྱེས་པར་མ་སྐྱེས་པར། དེ་ཉིད་མཐྱོང་པ་མཆོག་གིས་གསུངས། །ཞེས་དང་།

Master Nagarjuna echoes this thought in his *Sixty Verses of Reasoning:*

> The One who sees suchness
> Better than anyone else
> Has stated that things
> Which grown in dependence
> Do not grow at all.

དཔལ་ལྡན་ཟླ་བས་དབུ་མ་འཇུག་པར་ཡང་། གང་ཕྱིར་དངོས་པོ་བརྟེན་ནས་རབ་འབྱུང་བ། །ཞེས་སོགས་དང་།

There are also the lines in *Entering the Middle Way,* by Master Chandrakirti, which include—

The reason is that things
Occur in a kind of dependence…

[*Translator's note: These lines occur just after Master Chandrakirti has said that "Things never grow."*]

རྟེ་ཞིད་ཀྱིས་ཀྱང་།

།གང་གང་རྐྱེན་ལ་རག་ལས་པ།

།དེ་དེ་རང་བཞིན་ཀྱིས་སྟོང་ཞེས།

།ཞེས་སོགས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ།།

There are statements of this kind too by Lord Tsongkapa himself, such as where he says:

Each and every single thing
That depends upon conditions
Is said to be empty
Of any nature of its own.

དེ་ཡང་རྒྱུ་རྐྱེན་དང་ཆ་ཤས་ལ་བརྟེན་ནས་འབྱུང་ན་གཞན་དབང་གིས་སམ་གཞན་ལ་རག་ལས་པའི་དབང་གིས་བྱུང་བ་ཡིན་གྱི། རང་དབང་གིས་སམ་གཞན་ལ་བལྟོས་མེད་དུ་བྱུང་བ་ཡིན་པས་ན་རང་བཞིན་ཀྱིས་མེད་པ་ཡིན་ཏེ།

Now when something comes about through dependence upon causes and conditions, or through its component parts, then we say that it has occurred by force of something outside of itself, or in dependence upon another. And we say that things cannot exist in any other way—through some nature of their own—because then they would exist in and of themselves: without depending upon anything else.

བཞི་བརྒྱ་པ་ལས།

།འདི་ཀུན་རང་དབང་མེད་པ་སྟེ།

།དེས་ན་བདག་གི་ཡོད་མ་ཡིན།

།ཞེས་གསུངས་པས་སོ།།

As the *400 Verses* puts it,

> None of this
> Exists in and of itself;
> And that is why
> There's no such thing
> As belonging
> To someone or to something.

འོན་ཀྱང་དོན་ཕྲ་བས་བློ་ཆུང་གིས་རྟོགས་དཀའོ།།

All these points though are quite subtle, and difficult for those of little intellect to discern.

གསུམ་པ་སྒོམ་ལམ་ལ་སློབ་ཚུལ་ལ་གཉིས་སྒོམ་ལམ་ལ་ཇི་ལྟར་སློབ་ཚུལ་དང་།

དེ་ལྟར་བསླབས་པས་ཇི་ལྟར་འཚང་རྒྱ་བའི་ཚུལ་ལོ།།

With this, we have reached the third section in our explanation of how we train ourselves. This is a description of how we train ourselves in the path of habituation, which comes in two parts. We begin with how we train ourselves in this path, and then proceed on to a description of how it is that we actually reach enlightenment, once we've completed this training.

དང་པོ་ནི། ཤླ་རིའི་བུ། དེ་ལྟ་བས་ན་སྟོང་པ་ཉིད་ལ་གཟུགས་མེད། ཞེས་པ་

ནས། ཆོས་མེད་དོ། །ཞེས་པའི་བར་གྱིས་སྟེ་མཆེད་བཅུ་གཉིས་རང་བཞིན་མེད་པ་དང་།

The first of these two appears first in the sutra in the section beginning with "And thus we can say, Shari Putra, that with emptiness there is no body…" and ending with "…nothing to think of." This section is describing how the twelve gateways lack any nature of their own.

མིག་གི་ཁམས་མེད་པ་ནས་ཡིད་ཀྱི་ཁམས་མེད་ཅེས་པས་རྟེན་དབང་པོའི་ཁམས་དྲུག་དང་། ཡིད་ཀྱི་རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁམས་ཀྱི་བར་དུ་ཡང་མེད་དོ་ཅེས་པས་བརྟེན་པ་རྣམ་ཤེས་ཀྱི་ཁམས་དྲུག་གི་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་ཚུལ་དངོས་སུ་བསྟན་ནས།

It continues then with the section that goes from "There is no part of you that sees" up to "the part of you that thinks." In this section, the way in which the six categories of the senses—categories which act as a support—are empty of any nature of their own is being explicitly described.

And then comes the section which says, "all the way up to the part of you that is aware of what you're thinking." This is again an explicit explanation, but now of how the six categories of consciousness—categories which are supported—are empty of any nature of their own.

དེ་བཀྲིས་ཀ་བསྡོམས་པས་དམིགས་པ་ཡུལ་གྱི་ཁམས་དྲུག་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་ཚུལ་འཕང་པས། ཁམས་བཅོ་བརྒྱད་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པར་བསྟན་ཏེ།

These last two sections, taken together, produce a further implication: that we can thus understand how the six categories towards which these twelve are focused, the six categories of objects, are in turn empty of any nature of their own. And thus this entire part of the sutra is describing how all 18 of the categories are devoid of any nature of their own.

དེ་ཡང་ཤྲཱ་རིའི་བུ་ཞེས་བོས་ནས། གོང་དུ་བཤད་པའི་རྒྱུ་མཚན་དེ་ལྟ་བས་ན་སྟོང་པ་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པའི་སྟོབ་པ་འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་པ་ཡིས་ཀྱི་གཟིགས་ངོ་ལ་སྟེ་གཟིགས་ངོར་གཟུགས་མེད།

"there is no body" with "emptiness." "With emptiness" here means "which appears to the mind of a person who is a realized being (but not yet a Buddha) who is in the stage of the direct perception of emptiness known as the 'wisdom of deep meditation'." *To his or her mind,* the sutra is saying, there exists no body.

དེ་བཞིན་དུ་སྣུར་ཏེ་ཚོར་བ་མེད། འདུ་ཤེས་མེད། འདུ་བྱེད་མེད། རྣམ་པར་ཤེས་པ་མེད་པ་སྟེ་ཕུང་པོ་ལྔའི་གཉིས་སྣང་མེད་པར་བསྟན་ལ།

The sutra then goes on to say, "There are no feelings. There is no ability to discriminate. There are none of the other factors that make you up, and there is no awareness," all of which are to be taken the same way as we've just described. In short, Lord Buddha is describing how at this point the five heaps are free of any duality: of looking one way but actually being a different way.

དེའི་ངོར་མིག་གི་སྐྱེ་མཆེད་མེད་ཅིང་། རྣ་བ་མེད། སྣ་མེད། ལྕེ་མེད། ལུས་མེད། ཡིད་ཀྱི་སྐྱེ་མཆེད་རྣམས་མེད་པ་སྟེ་ཡུལ་ཅན་གྱི་སྐྱེ་མཆེད་དྲུག་གི་གཉིས་སྣང་མེད་དོ།།

To this state of mind, the sutra continues, there is no gateway of the eyes; nor that of the ears; nor nose; nor tongue; nor body; nor mind—meaning that at this point there is no duality with regard to the six gateways which are subject states of mind.

དེ་བཞིན་དུ་གཟུགས་མེད། སྒྲ་མེད། དྲི་མེད། རོ་མེད། རེག་བྱ་མེད། ཆོས་མེད་པ་སྟེ། ཡུལ་གྱི་སྐྱེ་མཆེད་དྲུག་གི་གཉིས་སྣང་མེད་དོ།།

And just so, there is "nothing to see; nothing to hear; nothing to smell; nothing to taste; nothing to touch; and nothing to think of"—meaning that at this point there is no duality with regard to the six gateways which are objects.

དེ་བཞིན་དུ་མིག་གི་ཁམས་མེད་པ་ནས། ཡིད་ཀྱི་ཁམས་མེད་ཅེས་པའི་ནས་ཞེས་པ་ནི་སྟད་ཆོག་ཡིན་པས་རྣ་བ་སྣ་ལྕེ་ལུས་བཞིའི་ཁམས་དང་བཅས་པའི་དབང་པོའི་ཁམས་དྲུག་དང་།

Just so, "there is no part of you that sees," and this is true "all the way up to the part of you that thinks." The phrase "all the way up to" is one of summation, referring to the additional four categories of the parts of us that hear, smell, taste, and touch. This section then is referring to the six categories which are senses.

ཡིད་ཀྱི་རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁམས་ཀྱི་བར་དུ་ཡང་མེད་དོ་ཞེས་པའི་བར་གྱིས། གཟུགས་ཀྱི་ཁམས་དང་། སྒྲ་དྲི་ངོ་རེག་བྱ་ཆོས་ཀྱི་ཁམས་ཏེ་ཡུལ་གྱི་ཁམས་དྲུག་དང་། མིག་གི་རྣམ་པར་ཤེས་པ་དང་། རྣ་བ་སྣ་ལྕེ་ལུས་ཡིད་ཀྱི་ཁམས་ཏེ་རྣམ་ཤེས་ཀྱི་ཁམས་དྲུག་གི་གཉིས་སྣང་ལྡོག་གོ།

The sutra then says, "all the way up to the part of you that is aware that you are thinking." The expression "all the way up to" is again meant to include other categories: those of what we see, what we hear, smell, taste, touch, and think—which is to say, all six of the categories which are objects. And then it's taking in further the six categories of consciousness: the categories of the awareness of what we're seeing, hearing, smelling, tasting, feeling, and thinking. The whole point throughout here then is that we deny that any of all these categories could at this point exhibit any duality.

འདིར་ཕུང་པོ་ལྔ་དང་སྐྱེ་མཆེད་བཅུ་གཉིས་དང་ཁམས་བཅོ་བརྒྱད་རྣམས་སྟོང་ཉིད་ལ་ཆུ་ལ་ཆུ་བཞག་པ་བཞིན་དུ་གྲུར་བའི་མཉམ་གཞག་གི་གཟེགས་ངོར་མེད་པ་དང་། དེ་རྣམས་སྨིན་རང་བཞིན་གྱིས་མེད་པ་དང་། དོན་དམ་དཔྱད་བྱེད་ཀྱི་རིགས་པའི་དཔྱད་བཟོད་དུ་མེད་པ་དང་། དེ་རྣམས་ཀྱི་ཐ་སྙད་བཏགས་དོན་བཙལ་ན་མི་རྙེད་པ་གང་ལ་

སྒྲུབ་ཡང་གནད་གཅིག་ཏུ་འབྱོའོ།།

And so what's being described here is how the five heaps, the twelve gateways, and the 18 categories appear to the state of mind which is in deep meditation upon emptiness, immersed in it like water poured into water. You can express this same thing more generally in a variety of different ways: you could say that they have no nature of their own; you could say that their very existence fails to bear up under logical analysis exploring their ultimate nature; you could say that—when we look for the thing we give these names to—we cannot find a thing. In the end though all these ways of saying it boil down to the same thing.

སྐབས་འདི་དག་ཏུ་དག་གི་བྱའི་ཚུལ་པར་དངོས་སུ་མ་སྨྲར་ཡང་། གོང་དུ་ཕུང་པོ་ལྔ་པོ་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པར་གསུངས་པའི་ཚེ་དགག་བྱ་ལ་རང་བཞིན་གྱིས་ཞེས་དངོས་སུ་སྨྲར་ཟིན་པ་ལ་དགོངས་ཤིང་། འདིར་སྟོང་པ་ཉིད་ལ་ཞེས་གསུངས་པས་ཀྱང་གོ་རྟོགས་སོ།།

When at this point in the sutra they deny the existence of these things, they don't directly apply any wording to act as a qualifier. Earlier on though, when it was stated that the five heaps were empty of any nature of their own, they *did* directly apply this qualifier to what was being denied: "…it doesn't exist *through any nature of its own."* And so the intent here is that we also apply this qualifier to the present section. You can grasp this point as well from the direct mention in this section of the words "with emptiness."

ཡང་མ་རིག་པ་མེད་པ་ནས་རྒ་ཤི་མེད། རྒ་ཤི་ཟད་པའི་བར་དུ་ཡང་མེད་དོ་ཞེས་པས་གཟིགས་ངོ་དེར་རྟེན་འབྲེལ་ལུགས་འབྱུང་དང་ལུགས་ལྡོག་གི་གཉིས་སྣང་མེད་པར་སྟོན་ཏེ།

The sutra then continues with the section that starts with "There is no misunderstanding your world," up to "the same is true all the way up to your old age and your death, and to stopping your old age and your death." What's being

said here is that, to this same state of mind, the forward and reverse progressions of the links of dependent origination are also free of any duality.

དེ་ཡང་མ་རིག་པ་མེད་པ་ནས་ཞེས་པའི་ནས་ནི་སྡུད་པའི་ཚིག་ཡིན་པས། དེ་དང་ཏཱ་ཐི་མེད་པའི་བར་ཀྱིས་འདུ་བྱེད་དང་རྣམ་པར་ཤེས་པ་དང་མིང་དང་གཟུགས་དང་སྐྱེ་མཆེད་དང་རེག་པ་དང་ཚོར་བ་དང་སྲེད་པ་དང་ལེན་པ་དང་སྲིད་པ་དང་སྐྱེ་བ་དང་བཅས་པའི་ཉོན་མོངས་ཕྱོགས་ཀྱི་ཡན་ལག་བཅུ་གཉིས་དང་།

The words "the same is true all the way up to" in the line "There is no misunderstanding your world…and the same is true all the way up to" are also meant to be inclusive of other elements. What's being referred to here are all twelve links of the mentally-afflicted side of things, starting with this ignorance and continuing up through old age and death—and thus including as well initial karma; consciousness; name and form; the gateways; contact; feeling; craving; grasping; mature karma; and rebirth.

ཏཱ་ཐི་ཟད་པའི་བར་དུ་ཡང་མེད་དོ་ཞེས་པས་ཐ་མ་བསྟན་པ་དང་བར་དུ་ཞེས་པས་དེར་མ་ཟད་མ་རིག་པ་ཟད་པ་དང་། འདུ་བྱེད་ཟད་པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ། སྐྱེ་བ་ཟད་པ་དང་། ཏཱ་ཐི་ཟད་པའི་བར་གྱིས་རྣམ་བྱང་ཕྱོགས་ཀྱི་ཡན་ལག་བཅུ་གཉིས་ཀྱི་མངོན་ཞེན་གཟིགས་ངོ་དེར་ལྡོག་པར་བསྟན་ཏོ།།

The words "the same is true all the way up to…stopping your old age and death" specify the final link—old age and death; while the "all the way up to" means that the list doesn't stop here. That is, we go from stopping ignorance to stopping initial karma, and continue in the same way up to where stopping rebirth stops aging and death. This then is presenting the twelve links of the enlightened side of things. And the point of course is that any grasping to these two sets of twelve as existing through some nature of their own is as well stopped, at least in the state of mind perceiving emptiness as we described it above.

ཡང་དེ་བཞིན་དུ་སྡུག་བསྔལ་བ་དང་། ཀུན་འབྱུང་བ་དང་། འགོག་པ་དང་། ལམ་མེད་ཅེས་པས་སྡུག་བསྔལ་བདེན་པ་དང་། ཀུན་འབྱུང་བདེན་པ་དང་། འགོག་པའི་བདེན་པ་དང་། ལམ་གྱི་བདེན་པ་སྟེ་འཕགས་པའི་བདེན་པ་བཞིའི་མངོན་ཞེན་གཟིགས་ངོ་དེར་མེད་དོ།།

The sutra continues on then to say that "There is no suffering. There is no source of this suffering. There is no stopping this suffering. There is no path to stop this suffering." This is a reference to the truth of suffering; the truth of the source of suffering; the truth of the stopping of suffering; and the truth of the path to this stopping—which is to say, to the four arya truths. And the point again is that any grasping to these four as existing through some nature of their own is also denied, in that particular state of mind.

ཡང་ལམ་མེད། ཡེ་ཤེས་མེད། ཐོབ་པ་མེད། མ་ཐོབ་པ་ཡང་མེད་དོ་ཞེས་པས་མཉམ་གཞག་དེའི་གཟིགས་ངོར་ཡུལ་ཅན་ལམ་དང་ཡེ་ཤེས་རང་ཉིད་ཀྱི་གཉིས་སྣང་མེད་ལ། ཐོབ་པར་བྱ་བའི་ཆོས་ཡང་མེད་ཅིང་། ཐོབ་འགྱུར་དང་ཐོབ་བྱ་མ་ཡིན་པའི་མ་ཐོབ་པ་ཡང་མེད་དོ་ཞེས་གཟིགས་ངོ་དེར་བློང་དོར་ལ་བདེན་ཞེན་ལྡོག་པའི་ཚུལ་བསྟན་པའོ།།

Which brings us to the lines, "There is no path to stop this suffering. There is no knowledge. There is nothing to reach. And there is nothing not to reach." The point being made here is that, at least to this state of mind in deep meditation upon emptiness, the subject states of mind represented by the path and by knowledge no longer exhibit any duality themselves.

Neither is there any goal which we hope to reach, nor even is there anything not to reached—in the sense of something we cannot reach, or something which should not be reached. And again what's being described here is how, at least in

this state of mind, we are able to stop any tendency to believe that the things which we should take up and the things which we should give up exist in any "real" way.

ཕྱི་མ་འདི་དག་ལ་དོན་འཆད་ཚུལ་མི་འདྲ་བ་འགའ་རེ་མཐོང་སྟེ་དོན་དུ་མི་འགལ་ཡང་། འདི་ཉིད་འཐད་པར་སེམས་སོ།།

We see a number of different ways of explaining these last sections. They don't in essence contradict the explanation we have given here, but still it seems to us that the way we've done it above is the one correct way of doing so.

འོན་ཀྱང་རོང་ཀྱི་པས་མ་ཐོབ་པ་ཡང་མེད་དོ་ཞེས་པ་ནི། ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཐོབ་པ་ཡོད་པ་ལ་འཆད་པ་ནི་སྣབས་སུ་བབ་པར་མ་མཐོང་ངོ།།

The author of the *Commentary of Rong* though has expressed the opinion that the line which says "And there is nothing not to reach" is to be interpreted as saying that, from the viewpoint of deceptive reality, there *is* something to reach. This doesn't seem to me to catch the point being made here.

མདོར་ན་དེ་དག་སྟོན་པ་འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་དོན་དམ་གཟིགས་པའི་གཟིགས་ངོར་གཟུགས་སོགས་ཀུན་རྫོབ་པའི་གཉིས་སྣང་གི་སྟོས་པ་ཐམས་ཅད་ཉེ་བར་ཞི་བའི་དོན་ཏེ།

To summarize, we can say that the meaning of these sections is that—at least, to the state of mind of a realized being who is not yet a Buddha where they are perceiving the ultimate—all intimations of things as dual, all perceptions of deceptive reality, are laid to rest during this period.

དེ་ཡང་། སྡུད་པ་ལས།

།གཟུགས་རྣམས་མི་མཐོང་ཚོར་བ་དག་ཀྱང་མི་མཐོང་ཞིང་།

།འདུ་ཤེས་མཐོང་བ་མེད་ལ་སེམས་པ་མི་མཐོང་ཞིང་།
།གང་ལ་རྣམ་པར་ཤེས་དང་སེམས་ཡིད་མཐོང་མེད་པ།
།འདི་ནི་ཆོས་མཐོང་ཡིན་ཞེས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བསྟན།
།ཞེས་དང་།

This point is made as well in the *Compendium,* where it says—

> They no longer see the body,
> They no longer see any feelings,
> They no longer see any discrimination,
> They no longer see any other movements of the mind,
> And they no longer see any consciousness,
> Nor mind nor thoughts.
>
> And they then are the ones
> That the One Gone Thus
> Described as
> One Who Is Seeing Reality.

།གང་དག་དེ་ནི་འདུས་མ་བྱས་ཡིན་སྟེས་མེད་དེ།
།འདི་ནི་ཤེས་རབ་ཕ་རོལ་ཕྱིན་མཆོག་སྟོང་པ་ཡིན།
།ཞེས་དང་།

It also says:

> Anyone who sees these things
> As that thing which was never produced,
> Without any elaboration as truth,
> Is acting in the highest
> Perfection of wisdom itself.

མདོན་རྟོགས་རྒྱན་ལས།

།གཟུགས་ལ་སོགས་པ་མི་ཤེས་ཕྱིར།

།དེ་ནི་བསམ་མི་ཁྱབ་པར་འདོད།

།ཞེས་དང་།

The *Ornament of Realizations* too says—

> Because they are no longer aware
> Of the body and the rest,
> We say that they have found
> The state of the inconceivable.

ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས་རྩ་ཤེ་ལས།

།གང་གིས་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་།

།འགག་པ་མེད་པ་སྐྱེ་མེད་པ།

།ཞེས་སོགས་དང་།

Master Nagarjuna has echoed these thoughts throughout his *Root Text on Wisdom;* for example in the lines where he mentions:

> The One who taught
> That nothing which occurs
> In dependence
> Ever stops, or starts…[2]

ཞི་བ་ལྷས་སྦྱིན་འཇུག་ལས།

[2] As translated by Christie McNally, the quote continues,
"Nothing lives on, and
Nothing ever dies.
Nothing comes, and
Nothing goes
Nothing is different
Nothing is the same."

།གང་ཚེ་དངོས་དང་དངོས་མེད་དག
།བློ་ཡི་མདུན་ན་མི་གནས་པ།
།དེ་ཚེ་རྣམ་པ་གཞན་མེད་པས།
།དམིགས་པ་མེད་པར་རབ་ཏུ་ཞི།
།ཞེས་གསུངས་པ་རྣམས་དང་དེན་འདྲའོ།།

And Master Shantideva too, in his *Guide to the Bodhisattva's Way of Life,* says—

> There is a point
> Where neither things that do something
> Nor things which do not
> Can remain at all
> Before the mind.
>
> And since at this point
> There is no other form
> Which the mind takes on,
> Then we say it no longer has an object;
> That it has reached a state
> Of total peace.

All these statements are reflecting the point of the Heart Sutra at this juncture.

དེ་ལ་འཕགས་པའི་མཉམ་གཞག་མི་རྟོག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་སྟོང་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པའི་གཟུགས་སོགས་ཀུན་རྫོབ་ཀྱི་རྣམ་པ་མི་འཆར་བའི་ཕྱུ་མཚན་ཡོད་དེ།

Now there is a specific reason why we say that physical forms and other aspects of deceptive reality cannot appear as objects which the wisdom of a realized being who is in deep meditation on emptiness can see while this wisdom is perceiving emptiness directly.

དེས་སྟོང་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པའི་ཚེ་གཉིས་སྣང་ནུབ་པའི་སྐོན་ནས་གཟིགས་པ་ཡིན་ལ། ཀུན་རྫོབ་པའི་ཆོས་གང་ཟློ་ལ་འཆར་བ་ན་གཉིས་སྣང་དང་བཅས་པའི་ཚུལ་ཀྱིས་འཆར་བ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ཏེ།

And this is that—when this type of wisdom perceives emptiness directly—it sees it in a way where all forms of duality have subsided. And any time that any object which belongs to deceptive reality appears to the mind, then it always does so in a way where duality is present.

དོན་དམ་པའི་ཆོས་རྣམས་ནི་དགག་བྱ་བདེན་གྲུབ་སོགས་གཉིས་སྣང་གི་སྤྲོས་པ་རྣམ་པར་བཅད་པའི་ཚུལ་ཀྱིས་སྣང་ཚུལ་དང་གནས་ཚུལ་མཐུན་པར་གནས་ཤིང་། གནས་པ་ལྟར་གཟིགས་པ་ཡིན་ལ།

Objects which belong to ultimate reality are different: they always appear in a way where duality—in the form of the object which we deny, things which could exist truly and the like—has been negated. The way in which these objects appear, then, and the way in which they actually exist is the same; and this wisdom sees them as they actually are.

ཀུན་རྫོབ་པའི་ཆོས་རྣམས་ནི་གཉིས་སྣང་གི་སྤྲོས་པ་དུ་མ་དང་བཅས་ཏེ་སྣང་ཚུལ་དང་གནས་ཚུལ་མི་མཐུན་པར་གཟིགས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

Whenever our mind though sees an object which belongs to deceptive reality, it always does so in a way where many different elaborations of duality are present. Which is to say, the way in which these objects appear to us, and the way in which they actually exist, are always inconsistent with each other.

སྤྱིར་གཉིས་སྣང་གི་སྤྲོས་པ་ལ་སྒྲ་རྟོག་དང་། ཡུལ་ཡུལ་ཅན་ཐ་དད་པའི་སྣང་བ་དང་། བདེན་གྲུབ་དང་དེར་སྣང་བ་དང་། ཀུན་རྫོབ་ཀྱི་གཉིས་སྣང་སོགས་མང་ཡང་འདིར་ཤེས་ན་དེ་རྣམས་གང་དང་སྦྱར་ཀྱང་མི་འགལ་ལོ།།

Generally speaking, there are many different ways of describing this kind of elaboration—of describing what we call "duality." One is simply where we perceive an object by means of a word, or a mental image. Another is where the subject and object appear to be totally unrelated things. Yet another is where something is supposedly existing in reality, and also appearing that way. Among others, there is also the dual appearance that we describe as "deceptive" reality. Nonetheless, once you get the point that we're making here, you can apply each of these different descriptions of duality in an appropriate way, and there won't be any problem.

དགག་བྱ་ལ་རྣམས་ཀྱི་དགག་བྱ་དང་། རིགས་པའི་དགག་བྱ་དང་། ལམ་གྱི་དགག་བྱ་སོགས་མང་ཡང་།

Now when we speak about the thing that we deny—what's called in Tibetan the *gakja*—there are many different forms here. There is the thing that we deny when we give a reason to disprove something; the thing we deny with any proof of emptiness; the thing we deny or stop with our practice of the path; and so on.

རྟགས་ཡང་དག་གི་དགག་བྱ་མཐར་ཐུག་ནི། རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པ། རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་གྲུབ་པ། རང་ངོས་ནས་གྲུབ་པ། བདེན་པར་གྲུབ་པ། དོན་དམ་པར་གྲུབ་པ། ཡང་དག་པར་གྲུབ་པ། རང་དབང་དུ་གྲུབ་པ་རྣམས་ཏེ།

Here though we are talking about the ultimate thing that we deny with the proper reasoning of the Middle Way. And this can be called by different names: a thing that exists through some nature of its own; a thing that exists in and of itself; a thing that exists from its own side; a thing that *really* exists; a thing that exists ultimately; a thing that exists in truth; and a thing that exists of its own accord.

རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པཉམ། རང་བཞིན་གྱིས་མེད་ཅེས་སྦྱོར་རུང་བ་ཐམས་ཅད་ལ་ནི་དེ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་སྟོང་བ་དང་མེད་ཅེས་སྦྱོར་རུང་སྟེ། དེ་རྣམས་དོན་གཅིག་མིང་གི་རྣམ་གྲངས་ཙམ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

But you can take all of these different descriptions and just add "empty of" or "lacking" to any of them—as when we say "empty of any nature of its own" or "lacking any quality of existing through some nature of its own"—and then they are all completely the same, and simply synonyms for each other.

གཉིས་པ་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ཇི་ལྟར་འཚང་རྒྱ་བའི་ཚུལ་ལ་གཉིས་ཀྱི་དང་པོ་རྣམ་པ་ནི།

With this we have reached the second part of our description of how to train oneself in the path of habituation; that is, a description of how we actually get enlightened by utilizing this path. There are two points here; the first describes the point at which we are actually able to reach this enlightenment.

ཤུལ་རིའི་བུ་དེ་ལྟ་བས་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཐོབ་པ་མེད་པའི་ཕྱིར། ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཟབ་མོ་འདི་ལ་བརྟེན་ཅིང་གནས་ཏེ་ཞེས་པས་སྟོན་ཏེ།

This point is described in the lines of the Sutra which say, "Thus it is, Shariputra, that warrior saints have nothing to reach; and because of this, they are able to practice this profound perfection of wisdom, and stay within it."

ལྟ་རིའི་བུ་ཞེས་བོས་ནས། ཚོགས་སྦྱོར་གཉིས་དང་མཐོང་སྤོམ་གྱི་ལམ་གཉིས་ཀ་བཞི་ལ་སློབ་ཚུལ་གོང་དུ་བསྟན་པའི་ཚུལ་དེ་ལྟ་བས་ན།

The Buddha here is first calling to Shariputra. When He then says "Thus it is," what He's saying is "Because of what we've just described—that is, the way in which one trains oneself in these four—the pair of the path of accumulation and the path of preparation; and the pair of the path of seeing and the path of habituation; well then. . . "

གང་ཟག་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྣམས་ཀྱི་མཉམ་གཞག་ལ་ཞེས་ཀྱི་གཟིགས་ངོ་ན་གཟུགས་མེད་པ་ནས། ཐ་མའི་ཐོག་པ་དང་མ་ཐོག་པའི་བར་གང་ཡང་རང་བཞིན་བྱིས་གྲུབ་པ་མེད་པའི་ཕྱིར་དེ་ལྟར་མེད་པར་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པའི་ཚུལ་དེ་ཉིད་ཞེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཟབ་མོའི་སྤྱོད་པ་སྤྱད་པར་འཇོག་ལ།

Remember that what we've said is that when these persons—these warrior saints, these higher warrior saints—are in the wisdom of deep meditation upon emptiness, then no physical forms present themselves to their minds to see. And we've carried this line of thought all the way up to saying that in this same sense there is nothing, in the end, that they reach; and nothing not to reach. Which is to say, there is nothing at all here that exists through any nature of its own.

And to see this kind of absence directly is in itself what it is to follow the deep practice of the perfection of wisdom.

ཟབ་མོའི་སྤྱོད་ཚུལ་དེ་ལ་བརྟེན་ཅིང་གནས་པར་བྱས་པས་ཀ། དེའི་མཐུས་འབྲས་བུ་

འཆད་པར་འགྱུར་བ་ལྟར་འཕོད་པར་རྟོས་སོ།།

And then these warrior saints continue this profound practice, and stay in it. And through the power of this they are able to reach the goal, as we are soon to describe it.

འདི་ནི་འཆད་ཚུལ་གཅིག་གི་དབང་དུ་བྱས་པ་ཡིན་ལ། འོན་ཀྱང་སེམས་ལ་སྦྱིབ་པ་མེད་ཅིང་ནས་ཤིན་ཏུ་འདས་ཞེས་པ་ཡན་ཆད་རྒྱུན་མཐའ་དང་སྦྱར་ནའང་མི་འགལ་ཞིང་། སྐབས་འདི་གཞུང་སྡོམ་མའི་དོན་བསྡུར་སྦྱར་རུང་བར་སེམས་སོ།།

All this is according to one way there is of explaining this section. There is another way where everything from the words "this frees them of every obstacle in their minds" up to the part about "they go beyond" is said to refer to the wisdom of the final moment in the cycle—and this also makes sense. It seems to me that this particular section can also be taken as a summary of the Sutra to this point.

གཉིས་པ་མཐར་འཛོང་རྒྱ་ཚུལ་ནི། སེམས་ལ་སྦྱིབ་པ་མེད་པས་སྐྲག་པ་མེད་དེ། ཕྱིན་ཅི་ལོག་ལས་ཤིན་ཏུ་འདས་ནས་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་ཕྱིན་ཏོ་ཞེས་བསྟན་ཏེ།

Which brings us to the promised second point in our description of how we actually get enlightened by utilizing this path. This in itself is an explanation of how, at the end, we do become enlightened; and it is covered in the part of the Sutra that says, "This frees them of every obstacle in their minds, and this frees them from all fear. They go beyond all wrong ways of thinking, and reach to the ultimate end of nirvana."

འདི་ལ་ཆོས་རྗེ་རིང་ཀ་པ་དང་། གྱང་རུ་རྒྱལ་མཚན་བཟང་པོ་གཉིས་ཀྱིས། སྡོང་ཕྱིད་ཀྱི་དོན་རྟོགས་ཤིང་གོམས་ན་སེམས་ལ་བདེན་འཛིན་སྦྱིབ་པ་མེད་པས།

སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་དོན་ལ་སྐྲག་པ་མེད་དེ།

Now the Dharma Lord Rongtikapa—author of the *Commentary of Rong*—as well as Gungru Gyeltsen Sangpo have interpreted these lines as follows. If we perceive this object of emptiness and acquaint our minds well with it, then we no longer possess the obstacle of holding that things exist in truth. And then we no longer have any fear towards this same object, of emptiness.

ཕྱིན་ཅི་ལོག་བདེན་འཛིན་ལས་ཤིན་ཏུ་འདས་ནས་ཐེག་ཆེན་གྱི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་མཐར་ཐོབ་པར་བྱ་བ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་ཕྱིན་ཏོ་ཞེས་འཆད་ལ།

We thus go beyond any wrong ways of thinking—that is, beyond any tendency to hold that things exist in truth—and then we reach to end of the nirvana of the greater way. Which is to say, we reach to the goal of the level of an Enlightened Being.

'ཇམ་དབྱངས་དགའ་བློས་དེ་ནི། གང་དུན་དུན་གྱི་འབྱུ་བསྟོན་ཡིན་པར་བཤད་ནས། ས་བཅུའི་ངོ་སྤྲལ་གྱི་སྦུང་བྱའི་སྒྲིབ་པ་གཉིས་གཉིས་ཡོད་པ་རྣམས་རིམ་གྱིས་སྦུངས་ཏེ། ཕྱིན་ཅི་ལོག་བཞིས་འཇིགས་སྐྲག་པ་མེད་པས། དེ་ལས་འདས་པའི་མི་གནས་པའི་མྱ་ངན་འདས་ཐོབ་པར་འཆད་དོ།།

Jamyang Gaway Lodru explains it a little differently, accusing these others of just tacking on any old words that come to mind. He says, rather, that the bodhisattvas eliminate—one by one—the pairs of obstacles which are the specific job of the tenth bodhisattva level to eliminate. Since they are then free of any fear caused by the four wrong ways of thinking, these bodhisattvas then reach to the kind of nirvana where "nothing is remaining," and they have gone beyond these ways of thinking.

ཕྱིན་ཅི་ལོག་བཞི་ནི་གཙང་བའི་རྟག་བདག་ཏུ་འཛིན་པ་བཞི་ལ་གཉན་ནས་བཤད་པ་ལྟར་

རོ།།

The "four wrong ways of thinking" mentioned here are the same as we generally see mentioned in the literature: to grasp to things as being clean; as happiness; as unchanging; and as having some kind of "self."

ཁོ་བོ་ལྟར་ན་ནི་དེ་གཉིས་གང་བྱས་ཀྱང་མི་འགལ་ཞིང་། ཐུག་པར་དུ་བཤད་པ་དང་པོ་ཉིད་བདེ་བར་སེམས་སོ།།

My own position here is that there's no problem with interpreting the lines in either of these two ways. More specifically, the first way of explaining it is the one that seems most comfortable to me.

བདག་མེད་པ་ལ་བདག་ཏུ་འཛིན་པ་ནི་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་བཤད་པའི་ཕྱིར་བདག་འཛིན་ནམ་བདེན་འཛིན་ཡང་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་འཇོག་དགོས་པས། ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཞེས་པ་ཙམ་གྱིས་ཕྱིན་ཅི་ལོག་བཞི་ཀ་ལ་ངེས་པར་བཤད་དགོས་པ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།

Now since holding that something which in fact has no self-nature does have a self-nature is explained as being one of these wrong ways of thinking, we would have to say that the tendency to grasp to some self, or to grasp that things are real, is one of these wrong ways of thinking. As such, it wouldn't absolutely be necessary to read the simple phrase "wrong ways of thinking" as referring to all four of the wrong ways of thinking.

ཁ་ཅིག་ཏུ་འདས་པར་ཕྱིན་ཏོ་ཞེས་འབྱུང་ལ། ལ་ལར་འདས་པར་མཐར་ཕྱིན་ཏོ་ཞེས་འབྱུང་བའི་སྐབས་སུ་ལྟར་བྱས་ན་བདེ་བར་སེམས་པས། དེ་ལྟར་ན་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སའི་སྐྱ་ངན་ལས་འདས་པར་ཕྱིན་པཉམ། དེ་ཐོབ་པར་འགྱུར་བའི་དོན་ནོ།།

In some editions of the Heart Sutra, we see the wording here as "reach to nirvana." In others we see the wording as "reach to nirvana, to the ultimate." It

seems to me more comfortable if the reading goes as in the former of these two. In this case then it would mean, "They reach to the nirvana of the level of an Enlightened Being," meaning that they reach this level.

སྤྱིར་འཆི་བའི་དུས་བྱས་པ་འགའ་ཞིག་ལ་སྐྱེ་དན་ལས་འདས་པ་ཞེས་ཟེར་ཡང་། འདིར་ཐར་པ་ལ་སྐྱང་འདས་སམ་སྐྱེ་དན་ལས་འདས་པའི་ཐ་སྙད་མཛད་པ་ལྟར་ཡིན་གྱི། སྔ་མ་མིན་ལ།

Generally speaking, the expression "reach their nirvana" is sometimes applied to certain cases of someone coming to the end of their life. In this case though, the word "nirvana," in its sense of "passing beyond grief," is being applied to freedom itself—it is not being used in that sense of dying.

སྐྱེ་དན་ཡང་སྤྲུག་ཀུན་གཉིས་ལ་བྱས་ནས། དེ་ལས་འདས་པ་ནི་དེ་སྤངས་པའི་དོན་ནོ།།

The "grief" that we are passing beyond here refers to the two higher truths of suffering and its cause; to "pass beyond" this particular grief means to eliminate it from ourselves.

དེ་ལྟ་ནའང་སྐྱང་འདས་ཐོབ་ན་ནི། ཉོན་མོངས་སྤངས་པས་ཁྱབ་ཀྱང་། སྤྲུག་ཀུན་གཉིས་སྤངས་པས་ཁྱབ་པར་མི་འདོད་དོ།།

Despite this fact though we cannot agree that—if one does reach nirvana—one has necessarily eliminated within themselves all forms of the higher truths of suffering and its source; even though it *is* necessarily the case that one has then eliminated their mental afflictions.

བཞི་པ་ནི། དུས་གསུམ་དུ་རྣམ་པར་བཞུགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ནས། སངས་རྒྱས་སོ་ཞེས་པ་ནི།

Here then is our fourth point from above, covering how all those who are beyond learning—that is, all Enlightened Beings—have as well reached their goals by following this perfection of wisdom. This point is covered in the section of the Sutra which goes from "All the Enlightened Beings of the past, and present, and the future too" up to "the state of a totally enlightened Buddha."

འདས་མ་འོངས་ད་ལྟའི་དུས་གསུམ་དུ་རང་དུས་དེར་སངས་རྒྱས་ནས་རྣམ་པར་བཞུགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་འདི་ཉིད་བསྟོམས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་�longན་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་སོ་ཞེས་པ་སྟེ། ཡང་གི་སྒྲ་ནི་སངས་རྒྱས་རེ་རེ་གཉིས་གཉིས་སུ་མ་ཟད་ཅིས་པའོ།།

Consider then *all the Enlightened Beings of the past, the present, and the future* who have become or are becoming or will become enlightened—in their own moment in time—and are thus "of" that time. They too have *followed this same perfection of wisdom*—they too have meditated upon it—*and thus brought themselves to perfect enlightenment: to the matchless state of a totally enlightened Buddha.* The word "too" here is meant to indicate that it wasn't just one or two Buddhas who did this.

འོན་འདས་པ་དང་མ་བྱོན་པ་གཉིས་ལ་བཞུགས་ཅེས་གསུང་བ་ཇི་ལྟར་ཡིན་སྙམ་ན། སྐྱོན་མེད་དེ། རང་དུས་ལ་དགོངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

Now you might be thinking to yourself, "How can they say that an Enlightened Being **is** *of* these two—*of* the past, or *of* the future? How can they 'stay' in these two?" And yet there's no problem, for each refers to Buddhas who are in their own present time enlightened.

ཤེར་ཕྱིན་ནི་འདིར་གཞུང་ཤེར་ཕྱིན་ལ་བྱེད་པ་མ་ཡིན་གྱི། ལམ་ཤེར་ཕྱིན་ཏུ་གྱུར་

བའི་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ལ་བྱེད་པ་ཡིན་ནོ།།

When the Sutra here makes reference to the "perfection of wisdom," it's not talking about the texts on the perfection of wisdom. Rather, it is referring to the wisdom which perceives emptiness, and is thus the perfection of wisdom in the form of a path.

ཚུལ་དེ་ནི་རྒྱལ་བའི་ཡུམ་རྒྱས་འབྱེད་བསྡུས་པ་གསུམ་ནས་འབྱུང་བའི་དོན་མདོ་སྡུད་པ་ལས། །རྒྱལ་བ་འདས་དང་མ་བྱོན་ཕྱོགས་བཅུར་གང་བཞུགས་པ། །ཀུན་ལམ་ཞ་རོལ་ཕྱིན་པ་འདི་ཡིན་གཞན་མ་ཡིན། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་ཡིན་ནོ།

These points all appear in the three—the more extensive, the medium, and the briefer—forms of the sutras known as the "Mother of the Victors"; they are expressed in the *Briefer Sutra* in the following way:

> All the victorious Buddhas
> Who have already come,
> And Those still yet to come—
> All those living
> In every corner
> Of the universe—
> Take as their path
> This perfection of wisdom,
> And nothing else at all.

སངས་རྒྱས་ཐོབ་པ་ལ་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་དགོས་པར་མ་ཟད། ཐེག་པ་གསུམ་པོ་གང་གིའང་ཐར་པ་ཐོབ་པ་ལ་ནི་སྟོང་ཉིད་དེས་པར་རྟོགས་དགོས་ཏེ། སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་ལྟ་བ་ནི་ཞི་སྒོ་གཅིག་སྟུ་མེད་པར་བཤད་པའི་དགོས་པ་དེ་ཡིན་ཞིང་།

One must perceive emptiness in order to attain to enlightenment; but that's not all. One must beyond any question perceive emptiness in order to reach the freedom of any one of the three ways. This then is the reason why the vision in which we perceive emptiness has been described as the one and only door to peace.

ཉིང་དེ་འཛིན་རྒྱལ་པོའི་ལུང་སྟར་དྲངས་པ་ལྟར་དང་འཕགས་པ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས་ཀྱང་།

།ཉན་ཐོས་རྣམས་དང་རང་སངས་རྒྱས། །སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱིས་འེས་བསྟེན་པའི། །ཐར་ལམ་ཅོད་ནི་གཅིག་པུ་སྟེ། །གཞན་ཞེས་བགྱི་བ་མ་མཆིས་འེས། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་ཡིན་ལ།

It's just the way we saw it earlier, in the quotation from the *King of Concentration,* and as the realized being Nagarjuna has described it as well:

> You are that one path to freedom
> That must be followed by all,
> Whether they are listeners,
> Or self-made buddhas,
> Or the Buddhas themselves.
>
> It is a total impossibility
> That we could ever say
> That there was some other
> Path as well.

ཞེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དངོས་ནི་ཐེག་ཆེན་པའི་རྒྱུད་ཀྱི་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་དང་དོན་གཅིག་ཏུ་འདོད་པ་དང་དེའི་རྒྱུད་ཉིད་སྟོང་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་དང་དོན་གཅིག་ཏུ་འདོད་པའི་ཚུལ་སོགས་མང་དུ་ཡོད་ཀྱང་། སྟོང་ཉིད་རྟོགས་དགོས་པ་ལ་ནི་འདྲའོ།།

There are lots of ways to put it. Some say that the real form of the perfection of wisdom is one and the same as that wisdom in the mind of a person of the greater way which perceives emptiness. Some say that it is one and the same as the wisdom in this same person's mind which perceives emptiness *directly.* But they all agree on one point: that we need to perceive emptiness.

རྡོར་གཅོད་ལས། དུས་གསུམ་གྱི་རྒྱུན་དུ་ཞུགས་པ་ནས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བར་ཐམས་ཅད་ཤེར་ཕྱིན་ལ་བརྟེན་ནས་ཐོབ་པར་གསུངས་པ་ནི་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ལ་དགོངས་པ་ཡིན་ནོ།།

The *Diamond Cutter* says that each and every being who has ever entered the stream, on up to each and every person who has ever attained enlightenment itself, has done so by following the perfection of wisdom. And what it's talking about is this perfection in the form of the wisdom which perceives emptiness.

སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་དེ་ཐེག་དམན་པའི་རྒྱུད་ལ་ཡོད་ཀྱང་། ཤེར་ཕྱིན་ཀུ་མི་འགྱུར་བ་ནི་ཐེག་ཆེན་ལེམས་བསྐྱེད་དང་རྫོགས་བྱང་དུ་བསྔོ་བའི་བསྔོ་བས་མ་ཟིན་པའི་དབང་ཡིན་ལ། ཡེ་ཤེས་དེ་ཉིད་ལེམས་བསྐྱེད་དང་བསྔོ་བ་དེ་གཉིས་ཀྱིས་ཟིན་ན་ཤེར་ཕྱིན་དུ་འགྱུར་བར་བཞེད་པ་ལྟར་བྱའོ།།

Now it is true that this wisdom which perceives emptiness is as well found in the minds of certain persons of the lower way—but that doesn't make it the perfection of wisdom. This is due to the fact that their wisdom isn't imbued with the Wish for enlightenment that we see in the greater way; nor is it imbued with the state of mind that dedicates goodness to reaching total enlightenment. Whenever the wisdom which perceives emptiness *is* imbued with these two—with this Wish for enlightenment, and this form of dedication—then it does become the perfection of wisdom. This is the way we should think about it.

སྦྱིན་སོགས་ཕར་ཕྱིན་དང་པོ་ལྔ་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་ཤེར་ཕྱིན་གྱིས་མ་ཟིན་ན་ལོང་བ་དང་འདྲ་ཞིང་། དེས་ཟིན་ན་ལོང་འཁྲིད་དམ་མིག་ལྡན་དང་འདྲ་བར་གསུངས་ཏེ།

Now let's take a case where the first five of the perfections—giving and the rest—are not imbued with the perfection of wisdom, in the form of the perception of emptiness. The five then, it has been stated, are no different than a blind man. But when they *are* thus imbued, then they are like someone who leads the blind; like a person with eyes that see.

སྡུད་པ་ལས།

།དམྱས་ལོང་དམིགས་པུ་མེད་པ་བྱེ་བ་ཁྲག་ཁྲིག་རྣམས།

།ལམ་ཡང་མི་ཤེས་བྱོང་ཁྱེར་འཇུག་པར་གཅལ་འགྱུར།

།ཤེས་རབ་མེད་ན་མིག་མེད་ཕ་རོལ་ཕྱིན་ལྡ་འདི།

།དམིགས་པུ་མེད་པ་བྱང་ཆུབ་རེག་པར་རྟོས་མ་ཡིན།

།གང་ཚེ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ནི་རབ་ཏུ་ཟིན་གྱུར་ན།

།དེ་ཚེ་མིག་རྣེད་གྱུར་ཅིང་འདི་ཡི་མིང་འཐོབ་བོ།

།ཞེས་དང་།

As the *Briefer Sutra* itself puts it,

You can take a group
Of billions upon billions of people;
But if they are blind,
If they have no eyes that see,
Then they will never know the way,
Much less reach the city.

The five perfections,
If they have no wisdom,
And thus no eyes to see,
Can never guide us
To the door of enlightenment.

But let then wisdom take them,
And they find their eyes—
And thus deserve their name as well.

རྗོར་གཅོད་ལས།　　འདི་ལྟ་སྟེ་དཔེར་ན་མིག་དང་ལྡན་པའི་མི་ཞིག་མུན་པར་ཞུགས་

ནས་ཅི་ཡང་མི་མཐོང་བ་དེ་བཞིན་དུ་གང་དངོས་པོར་ལྷུང་པའི་སྤྱིན་པ་ཡོངས་སུ་གཏོང་

བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བལྟ་བར་བྱའོ།།

The *Diamond Cutter* says it the same—

This is the way it is. Suppose a person possesses eyes, but they are sitting in the dark. Then they see nothing. You should view a bodhisattva who devotes themselves to the practice of giving, but who has fallen into things, as being the very same.

རབ་འབྱོར་འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན། ནམ་ལངས་ཏེ་ཉི་མ་ཤར་ནས་མིག་དང་ལྡན་པའི་མིས་གཟུགས་རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་དག་མཐོང་བ་དེ་བཞིན་དུ། གང་དངོས་པོར་མ་ལྟུང་བའི་སྤྱིན་པ་ཡོངས་སུ་གཏོང་བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བལྟ་བར་བྱའོ།། ཞེས་དང་།

This is the way it is, Subhuti. Suppose the day breaks, and the sun rises. Then a person who possesses eyes sees this glorious variety of forms. You should view a bodhisattva who devotes themselves to the practice of giving, and who has not fallen into things, as being the very same.

ཟླ་བས་ཀྱང་།

།ཇི་ལྟར་ལོང་བའི་ཚོགས་ཀུན་བདེ་བླག་ཏུ།

།མིག་ལྡན་སྐྱེས་བུ་གཅིག་གིས་འདོད་པ་ཡི།

།ཡུལ་དུ་འགྲེད་པ་དེ་བཞིན་འདིར་ཡང་བློས།

།མིག་ཉམས་ཡོན་ཏན་བླངས་ཏེ་རྒྱལ་ཉིད་འགྱོ།

།ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ།།

So too has the great Chandrakirti put it:

A single person with eyes
Can easily lead a huge mass of blind people
To the place where they want to go;

So too here does knowledge
Take the other qualities,
Blind by themselves,
And lead them to the Victory itself.

དངོས་པོར་ལྷུང་བ་ནི་བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་ནས་སྟོང་ཉིད་མ་རྟོགས་པ་ཡིན་ལ། དངོས་པོར་མ་ལྷུང་བ་ནི་བདེན་མེད་རྟོགས་པ་སྟེ། སྦྱིན་པས་ཚུལ་ཁྲིམས་སོགས་ལྟག་མ་བཞི་ཡང་མཚོན་ནོ།

The expression "fallen into things" here refers to being shackled by the tendency to see things as true—to fail in the task of seeing emptiness. "Not fallen into things" then refers to perceiving that nothing is real in and of itself. And when the *Cutter* mentions giving, it means for it to represent the other four perfections as well: living an ethical life, and the like

བཀྲེས་པ་སྔགས་ཚོག་གིས་བསྡུས་ཏེ་བསྟན་པ་ལ་བཀྲེས། ཆེ་བ་བསྟན་པ་དང་། སྔགས། །ཚོག་དངོས་བཤད་པའོ།།

This brings us to the second part of our description of the sutra itself: a summary of the progression through the paths as condensed in the sacred words of the mantra. We proceed in two steps: a description of the greatness of the mantra, followed by an actual explanation of the words of the mantra itself.

དང་པོ་ནི་དེ་ལྟ་བས་ན་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་སྔགས། ཞེས་ནས། མི་བརྫུན་པས་ན་བདེན་པར་ཤེས་པར་བྱ་སྟེ་ཞེས་པ་སྟེ།

The first of these is found in the words of the sutra that go from "Thus are they the sacred words of the perfection of wisdom…" up to "…words you should know are true, for false they cannot be."

ཤེར་ཕྱིན་ནི་དུས་གསུམ་གྱི་རྒྱལ་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་ཀྱང་བསྟབ་པར་བྱ་བའི་གཞི་ཡིན་པ་

དེ་ལྟ་བས་ན། ལམ་དེ་ནི་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་སྐྱབས་ཡིན་ཏེ། འཁོར་བའི་རྒྱ་མཚོའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པར་བྱེད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

Now the perfection of wisdom is a foundation which *all the Enlightened Beings of the past, and present, and future too follow.* And *thus these are the sacred words* of the path itself, *the perfection of wisdom.* Remember that "perfection" here literally means a "going beyond"; and the perfection of wisdom is something that takes us beyond, or safely across, the ocean of the cycle of pain.

རིག་པ་ཆེན་པོའི་སྐྱབས་ཡིན་ཏེ། མ་རིག་པ་སོགས་ཉོན་མོངས་པ་ཐམས་ཅད་འཇོམས་པར་བྱེད་པའི་ཕྱིར།

So too are these *sacred words of great knowledge,* for this perfection acts as well to destroy the ignorance or lack of knowledge within us, and every other mental affliction as well.

བླ་ན་མེད་པའི་སྐྱབས་ཡིན་ཏེ། འདི་ལས་ལྷག་པའི་ཐར་པ་བགྲོད་པའི་ལམ་མེད་པའི་ཕྱིར།

They are, further, *sacred words of the unsurpassable*—for there is no path for traveling to freedom which is greater than this perfection.

མི་མཉམ་པ་དང་མཉམ་པའི་སྐྱབས་ཡིན་ཏེ། མཉམ་པ་མེད་པའི་སངས་རྒྱས་དང་མཉམ་པའི་ཕྱིར།

So too they are *sacred words that are equal to the One beyond all equal,* for this path is equal to the Buddha, who is beyond all equal.

སྡུག་བསྔལ་ཐམས་ཅད་ཉུ་ཞི་བར་བྱེད་པའི་སྐྱབས་ཡིན་ཏེ། སྡུག་བསྔལ་རྒྱུ་དང་བཅས་པ་ཐམས་ཅད་ཞི་བར་བྱེད་ནུས་པའི་ཕྱིར།

They are *sacred words that put a final end to every form of pain,* because this path has the power to put to a final end every form of suffering, and all the causes for each of these forms.

བདེན་པར་ཤེས་པར་བྱ་བའི་སྔགས་ཡིན་ཏེ། ཤེར་ཕྱིན་དེས་ཆོས་ཉིད་གཟིགས་པ་ལྟར་བདེན་ཚིང་མི་སླུ་བའི་མི་བསྒྱུར་བས་ན་ཏེ་དེའི་ཕྱིར་རོ།།

And they are *sacred words you should know are true, for false they cannot be*—meaning that the way in which this perfection sees the real nature of things is true, and never something that will deceive us.

དེ་ཡང་སྡུད་པ་ལས། རྒྱལ་བའི་ཤེས་རབ་ཕ་རོལ་ཕྱིན་འདི་རིག་སྔགས་ཆེ། ཞེས་པ་ནས། རིག་སྔགས་འདི་ལ་བསླབས་ནས་མཐས་པ་བྱང་ཆུབ་རིག །ཅེས་གསུངས་པ་ལྟར་ཏེ། དེ་ནི་ཡུམ་རྒྱས་འབྲིང་བསྡུས་པ་གསུམ་ལས་འབྱུང་བའི་དོན་བསྡུས་པའོ།།

This too is the reason for the statement in the *Compendium on the Perfection of Wisdom* that begins with "This perfection of wisdom of the victorious Buddhas is a majestic mantra of knowledge…" and continues on through "…those masters who train themselves in this mantra of knowledge come in the end to enlightenment." This is in fact a summary of the same point as made in all three of the Mother sutras on the perfection of wisdom: the extensive, medium, and abbreviated.

ངེས་དོན་གྱི་གསང་སྔགས་དང་རིག་སྔགས་ནི་ཐབས་ཤེས་ཁྱད་པར་ཅན་ཞིག་ལ་བྱེད་པས། ཤེར་ཕྱིན་དངོས་ལང་དོན་དུ་སྔགས་ སུ་མི་འགལ་མོད། །མདོ་སྔགས་གཉིས་སུ་ཕྱེ་བའི་སྔགས་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།

In actuality, the very idea of mantras of secrecy and of knowledge is something which refers to an extraordinary form of method and wisdom. As such, it is no contradiction to say that the perfection of wisdom itself is, in reality, a mantra.

Despite this fact though we wouldn't say that it was a mantra in the sense of an open or secret mantra.

འདིའི་སྔགས་ཚིག་ཀྱང་མདོ་ཕྱོགས་ཀྱི་སྔགས་ཚིག་ཡིན་གྱི། རྒྱུད་བཞིར་གཏོགས་པའི་སྔགས་མ་ཡིན་པས་ཕྱེད་པར་བྱའོ།།

The *words* of the mantra here are though words of mantra that belong to the open side of the teachings: they are not though a mantra which belongs to any of the four groups of the secret teachings. This then is a distinction that must be made here.

གཉིས་པ་ནི། ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་སྔགས། སྐྱས་པ། ཏཱ་དྱ་ཐཱ་ཨོཾ་གা་གེ་གা་གེ་ནས་སྭཱ་ཧཱའི་བར་ཏེ།

And this brings us to our actual explanation of the words of the mantra themselves. These are found in the sutra from *tadyatha om gate gate* up to *sva ha.*

འདི་ལ་མཁས་པ་ཕལ་ཆེར་ལྟར་ན། ཏཱ་དྱ་ཐཱ་ནི། འདི་ལྟ་སྟེ་འམ། དེ་གང་།

The majority of sages explain *tadyatha* as meaning "Thus it is," or "What then is it?"

ཨོཾ་ནི་བཀྲ་ཤིས་པ་དང་བདེ་བ་སྟེར་བ་སོགས་དོན་བདུན་ལ་འཇུག་ཅེས་བྱ་ལ།

The word *om* is described as having seven different connotations, including "auspiciousness" and "that which gives bliss." [*Translator's note:* In the version of the mantra explained here by Chone Lama, there is an *om* added after *tadyatha.*]

གা་གེ་གা་གེ་ནི་སོང་ཤིག་སོང་ཤིག་ཅེས་པ་སྟེ། གང་དུ་སོང་ཞེ་ན། སྤྱ་མ་ཚོགས་ལམ་དང་། ཕྱི་མ་སྦྱོར་ལམ་དུ་སོང་ཤིག།

The words *gate gate* mean "go, go." Where should we go? The first of the two means "go and travel the path of accumulation," while the second means "go and travel the path of preparation."

པྲ་ར་གা་ཏེ་པྲ་ར་ནི་ཕ་རོལ་ཏུ། དེའི་ཕ་རོལ་མཐོང་ལམ་དུ་སོང་ཤིག

The prefix *para* in the word *paragate* means "beyond," and so this is saying "Go then beyond these two, and travel the path of seeing."

པྲ་ར་སཾ་ཏེ་ནི། དེའི་ཕ་རོལ་སྒོམ་ལམ་དུ་ཡང་དག་པར་སོང་ཤིག་ཅེས་པ་སྟེ། སཾ་ནི་འདིར་ཡང་དག་པའི་དོན་དུ་བསྟན་བའོ།།

The word *parasangate* means "Go then perfectly beyond even that, and travel the path habituation." The prefix *sam* [which becomes *san* in combination] here is translated in its meaning as *perfectly*."

བྷོ་དྷི་སྭ་ཧཱ་ནི་བྱང་ཆུབ་ཀུ་གཞི་ཚུགས་ཞེས་པ་ཡིན་ལ། དོན་ནི་བྱང་ཆུབ་ཆེན་པོ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སར་སོང་ཤིག་ཅེས་པའོ། །ཞེས་པའི་དོན་ཡིན་ལ།

Bodhi sva ha means "and it all ends with enlightenment," which is to say, "Go and travel all the way to the state of Buddhahood, the state of the great enlightenment."

བོད་སྐྱ་མ་ཁ་ཅིག །གཅི་གཉིས་ནི་ཉན་ཐོས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་ཀུ་སོང་། པྲ་ར་གཱ་ཏེ་རང་རྒྱལ་གྱི་བྱང་ཆུབ་ཀུ་སོང་། པྲ་ར་སཾ་གཱ་ཏེ་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་ཀུ་སོང་ཞེས་འདོད། གསུངས་ཤིང་། རང་ལུགས་ཀྱང་དེ་པྲར་རོ།།

Now there are some Tibetan masters of the past who have stated that—

> We take the position that the two words *gate* at the beginning mean "Go and travel to the enlightenment of the listeners." *Paragate* then means "Go and travel to the enlightenment of the self-made buddhas." And *parasangate* means "Go and travel to the enlightenment of the Buddhas."

This is in fact our own position as well.

གསུམ་པ་མདོར་བསྡུས་ཏེ་བསྟན་པར་གདམས་པ་ནི། ཤྲཱི་རིའི་བུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་དེ་ལྟར་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཟབ་མོ་ལ་བསླབ་པར་བྱའོ་ཞེས་པ་སྟེ།

Here then is the third major section in our explanation of the meaning of the sutra, which consists of summary advice for us to actually engage in the practice of the paths. This is found in the part of the sutra that says, "And thus it is, Shariputra, that great warrior saints must train themselves in the profound perfection of wisdom.

ཤྲཱི་རིའི་བུ་ཞེས་པོས་ནས། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོས་གོང་དུ་བཤད་པ་དེ་ལྟར་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ལ་བསླབ་པར་བྱའོ། །ཞེས་གལ་ཆེ་བར་གདམས་པའོ།།

Here Loving Eyes is first calling to his listener: "O Shariputra." And then he is commenting upon the great importance of this practice by telling Shariputra that even great warrior saints must train themselves in the perfection of wisdom as it has been described above.

གསུམ་པ་རྗེས་སུ་ཡི་རང་མཛད་པ་ནི། དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིང་ངེ་འཛིན་དེ་ལས་བཞེངས་ཏེ་ཞེས་པ་མན་ཆད་ཀྱིས་སྟོན་ཅིང་།

This brings us to the fourth section of our explanation of the sutra's meaning, where we present a sacred act of rejoicing. This is found in the part of the sutra that begins, "With this, the Conqueror stirred himself from his deep state of meditation…" and continues on down to the end of the work.

[*Translator's note:* The Tibetan here actually says "Third section," which appears to be an error.]

དེ་ཡང་། །སྒྲུན་རས་གཟིགས་ཀྱིས་དེ་ལྟར་བསྟན་ཟིན་པ་དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་

ཟབ་མོ་སྣང་བ་ཞེས་བྱ་བའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་དེ་ལས་བཞེངས་པའི་ཚུལ་བསྟན་ཏེ།

Now once Loving Eyes has completed his presentation, *the Conqueror* pretends to *stir himself from his deep state of meditation*, the state known as the "awareness of the profound."

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་འཕགས་པ་སྤྱན་ར་བ་ཟིགས་དབང་ཕྱུག་ལ་བཀའ་སྩལ་པ། ཁྱོད་ཀྱིས་དེ་ལྟར་བསྟན་པ་དེ་ལེགས་པར་བསྟན་པས་ལེགས་སོ་ཞེས་བྱ་བ་བྱིན་ཏོ།

He turns to the great warrior, to the realized one, Loving Eyes, the lord of power, and blesses his words by uttering, "The teaching as you have given it is a teaching given *true."*

ལེགས་སོ་ལེགས་སོ་གཉིས་གསུངས་པ་ནི་ཅིན་ཏུ་ལེགས་པར་བསྟན་པ་ལ་ཐུགས་དགྱེས་ཤིང་། གཞན་ཡིད་ཆེས་སུ་གཞུག་པའི་དོན་དུ་ལྟག་པར་བསྟན་པའོ།།

The reason that the Buddha repeats himself, saying "True" twice, is that he wants to express his deep joy in the truth and mastery of the teaching which Loving Eyes has given. He also makes the addition because he wants to induce others to have faith in what's been taught.

རིགས་ཀྱི་བུ་དེ་དེ་བཞིན་ནོ།། དེ་དེ་བཞིན་ཏེ་ཞེས་གཉིས་གསུངས་པ་ནི། དོན་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ཆོས་དང་མཐུན་པར་བསྟན་པ་ལ་བདེན་ཁ་སྦྱིར་བ་སྟེ། དེ་ཡང་འཁོར་རྣམས་ཡིད་ཆེས་པའི་དོན་དུའོ།།

Here is why Lord Buddha then states the following pair: "Thus it is, o son of noble family; and thus is it." He is certifying the teaching given as a teaching which is true—"He has taught it in keeping with the way things are, and in a way which follows my Dharma." This too is spoken with the purpose of inspiring faith in what Loving Eyes has spoken amongst the others gathered round him.

ཇི་ལྟར་ཁྱོད་ཀྱིས་བསྟན་པ་དེ་བཞིན་དུ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཟབ་མོ་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་སྤྱད་པར་བྱ་སྟེ།

And then Lord Buddha says, "Bodhisattvas should follow the profound perfection of wisdom just as you have taught it."

དེ་ལྟར་བསྟན་པ་འདི་ལ་ངས་རྗེས་སུ་ཡི་རང་བ་མཛད་པ་ཙམ་དུ་མ་ཟད། ཕྱོགས་བཅུའི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ཀྱང་ཐུགས་དགྱེས་པས་རྗེས་སུ་ཡི་རང་ངོ་།།

And he says, "It's not just that I rejoice in the way you have taught it. Every one of Those Gone Thus, every Buddha in the ten directions, rejoices in your words as well, for you have pleased their holy hearts."

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ནས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་ཤཱ་རིའི་བུ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་འཕགས་པ་སྤྱན་རས་གཟིགས་དབང་ཕྱུག་དང་། གཞན་དེར་འདུས་པའི་ཐམས་ཅད་དང་ལྡན་པའི་འཁོར་བྱང་སེམས་ཉན་ཐོས་དེ་དག་དང་། ལྷ་དང་མི་དང་ལྷ་མ་ཡིན་དང་དྲི་ཟར་བཅས་པའི་འཇིག་རྟེན་པ་རྣམས་ཡི་རང་ཞིང་དགའ་སྟེ།

And when the Conqueror had spoken thus, the junior monk Shari Putra took joy; and the warrior, the realized one, Loving Eyes, the lord of power, took joy as well. And all the others who had gathered there, *all the assembled disciples*—meaning all the bodhisattvas and listeners, *took joy. And so did the entire world—with its gods, and its humans, and near-gods and spirits too—take joy* and feel happiness.

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཇི་སྐད་གསུངས་པ་ལ་མངོན་པར་བསྟོད་དོ་ཞེས་པ་སྟེ། ཡིད་ཆེས་པའི་མཇུག་སྡུད་དང་བསྟན་པའོ།།

And then *all sang their praises of what the Conqueror had spoken.* This concluding part here is, again, meant to inspire faith in disciples for what was said, since it praises this teaching.

ཁ་ཅིག་ཏུ་ཤྲཱ་རི་བྲ་ཏིའི་བུ་ཞེས་འབྱུང་བ་ལྟར་ན། སྟོན་ལྡན་མའི་བུ་སྟེ་ཤྲཱ་ད་དེ་སྟོན་པ་དང་། ཏི་ལྡན་པའི་དོན་དུ་བཤད་པ་ལྟར་རོ།།

Now in some versions of the sutra we see Shariputra's name given as "son of Sharadvati." In this case the name would mean "son of the woman of autumns," where *sharada* means *autumn* and *ti* means *of* [in the sense of "having many autumns or winters or years": an older woman].

འོ་ན་འདིའི་གཞུང་དངོས་ནི་སྨྲས་པས་གཟིགས་ཀྱས་བཤད་པས་དེ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བཀའ་ཇི་ལྟར་འགྱུར་ཞེ་ན།

Now a question might be raised at this point: "The actual text here has been spoken by Gentle Voice. How then can the work be considered the word of the Buddha?"

སྤྱིར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བཀའ་ལ་ཞལ་ནས་གསུངས་པ་དང་། བྱིན་གྱིས་རླབས་པ་དང་། རྗེས་སུ་གནང་བའི་བཀའ་གསུམ་ཡོད་པ་ལྟར། གཞུང་འདི་ལའང་དེ་གསུམ་ཀ་ཚང་སྟེ།

Generally speaking, there are three different forms that the word of the Buddha can take: the word in the form of the Buddha's speech; the word as it occurs through the blessing of the Buddha; and the word as the Buddha permits it. Here in this text, all three forms of the word are complete.

ཐོག་མའི་བློང་གཞི་དང་མཇུག་གི་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ནས་སོགས་རྗེས་སུ་གནང་བའི་བཀའ།

The description at the beginning of the sutra of the circumstances of its delivery, as well as parts at the end such as "when the Conqueror had spoken thus," are considered the word of the Buddha in that he permitted them to be added.

ཤྲཱ་རིའི་བུས་དྲིས་པ་དང་སྤྱན་རས་གཟིགས་ཀྱིས་ལན་མཛད་པ་རྣམས་བྱིན་གྱིས་བརླབས་པའི་ཚུལ།

When Shariputra asks the questions, and Loving Eyes gives his answers, this then is the word of the Buddha as it occurs through his blessing.

སངས་རྒྱས་ཉིད་ཀྱིས་ལེགས་སོ་དང་ཡི་རང་མཛད་པ་ནི་ཞལ་ནས་གསུངས་པའི་ཚུལ་ཡིན་ནོ།།

And when Lord Buddha himself says "True," and expresses his joy, this is the word in the form of the Buddha's own speech.

སངས་རྒྱས་ཀྱི་བཀའ་ཡིན་ན་ ཞལ་ནས་གསུངས་དགོས་པའི་དོན་པ་མེད་དེ། གདུགས་དཀར་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་གཙུག་ཏོར་ནས་བྱུང་ཞིང་། དེར་མ་ཟད། སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཛོད་སྤུ་མཁྱེན་པ་སྤྱན་སྔོན་ཤངས་ལ་སོགས་པའི་སྐུའི་ཆ་ཤས་ཐམས་ཅད་དང་ལྡོན་པར་དག་ལས་ཀྱང་ཚོས་སྟོན་ནུས་པའི་ཕྱིར་ཏེ།

It's not the case that if something is the word of the Buddha then it must necessarily be the Buddha's word in the form of his own speech, spoken from his own lips. The secret teachings of the White Parasol, for example, were taught from the Buddha's topknot. And that's not all; the Buddha is capable of teaching the Dharma from the miraculous hair-pore which grows between his eyebrows; or from his throat; or his ears; or his nose or any other part of his holy body. He can even give his teachings from the sound of trees rustling in the wind.

རྡེས་བསྟོད་སྨིན་རྒྱ་མཚོ་ལས། སྤུ་གཙུག་མཛོད་སྤུ་མཁྱེན་པ་ལ་སོགས་ཁྱོད་སྐུའི་

ཆ་ཤས་ཀུན་ནས་འབྱུང་བར་རབ་སྟོན་ཀྱང་། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།

It's just the way that Je Tsongkapa himself described it in his *Ocean of Clouds of Praise:* "Even though you give your teachings from every part of holy body—from the tip of your head, from the miraculous pore between your eyebrows, among others…"

།གསུམ་པ་མཇུག་གི་དོན་ནི། བཅོམ་ལྡན་འདས་མ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་སྙིང་པོ་རྫོགས་སོ། །ཞེས་པ་སྟེ།

This brings us to the third part of our commentary to the present text, which is an explanation of the conclusion of the sutra. The wording of the sutra itself here is: "This ends the sutra of the greater way known as *The Lady of Conquest, the Heart of the Perfection of Wisdom.*"

གིར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ནི་སངས་རྒྱས་ལ་ཟེད་པ་ཡིན་ཡང་། འདིར་ཤེར་ཕྱིན་ལ་དེའི་ནས་བརྗོད་པ་ཡིན་ལ།

Now in general, the word "Conqueror" refers to a Buddha. Here though the term is being used to apply to the perfection of wisdom.

མ་ཞེས་པས་ནི་ཅོང་ཁོགས་ལྷེ་མེད་མཚོན་ཞིང་། ཡུམ་ཞེས་པའི་དོན་ཤང་ཡིན་སྟེ།

Why is "Conqueror" here made feminine: "Lady of Conquest"? This is meant to symbolize the emptiness side of things: the fact that nothing ever starts. And it's the same as when we use "Mother" to refer to the perfection of wisdom literature.

དེ་ཡང་རྒྱལ་བའི་ཡུམ་ཞེས་འབྱུང་བ་རྣམས་ནི། རྒྱལ་རྣམས་ཤེར་ཕྱིན་ཉམས་སུ་ བླངས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་འཁྲུངས་པས་དེ་ལྟར་དུ་བརྗོད་ཀྱི། བུད་མེད་ལ་ཡུམ་དུ་ བྱས་པ་ལྟ་བུ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།

We also see the occurrences of the expression "Mother of the Victorious Buddhas." This is meant to indicate that the victorious Buddhas have been born from putting the perfection of wisdom into practice within their own lives. It's not some kind of literal reference to a woman who's a mother.

ཤེར་ཕྱིན་གྱི་དོན་གོང་དུ་ཆུང་ངད་བཤད་ཟིན་ཅིང་། སྙིང་པོ་ཞེས་པ་ནི་ཤེར་ཕྱིན་གྱི་ མདོ་རྒྱས་འབྲིང་བསྡུས་གསུམ་ལ་སོགས་པ་མང་དུ་བཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱི་དོན་གྱི་སྙིང་ པོ་བསྡུས་ཏེ་སྟོན་པ་ལ་བྱ་དགོས་པར་མངོན་ནོ།།

Now we've already covered the meaning of the term "perfection of wisdom" a bit, earlier on in our commentary. So let's talk about the word "heart." It would appear to me that we have to interpret this word as meaning that this sutra presents the meaning of the many different works on the perfection of wisdom—those such as the more extensive, medium-length, and abbreviated sutras on the subject—in a concise way: conveying their very heart, as it were.

འདིར་བཀའ་གདམས་པ་འགའ་ཞིག་གིས་ཡུམ་ཆེན་མོའི་སྐུ་བསྒོམ་པ་དང་། སྔགས་བཟླ་བར་བཤད་པ་ནི་དཔྱད་གཞིར་སྣང་ལ། ཁ་ཅིག་དབང་བསྐུར་བྱེད་པ་ནི་ རང་བཟོར་བཤད་དོ།།

Some early Tibetan Buddhists—those called the "Keepers of the Word," or the Kadampas—have explained that this text is for the purpose of meditating upon the holy body of the Great Mother, or for a mantra recitation practice; but this is

an assertion that needs to be looked into further. The opinion expressed by others that this is a text for granting secret initiations is simply their own idea.

རྒྱོག་པའི་ཚེད་ཡིན་ན། མཐར་བདེན་སྟོངས་བརྗོད་ནས་བྱིད་པ་དར་ཞིང་། ཐལ་མོ་བརྡབས་པ་ནི་དེའི་ཡན་ལག་ཙམ་ཡིན་ནོ། །འདི་དག་ལ་དཔྱད་པ་ནི་གོང་དུ་བརྗོད་ཟིན་ཏོ།།

If you are reading the sutra for the purposes of preventing obstacles, then at the end you recited the Act of Truth and then do the ritual, clapping your hands. But all this is just a side practice. We've discussed it already in the text above.

[*Translator's note:* There appears to be an error in the Tibetan here, which will have to be resolved once the scans are available.]

།།གསུམ་པ་ཟབ་དོན་རིགས་པས་གཏན་ལ་འབེབས་ཚུལ་མདོར་བསྟན་ཞིག་བཤད་པ་ལ། འདིར་ཐལ་འགྱུར་བའི་ལུགས་གཞིར་བཞག་ནས་འཆད་པ་ཡིན་ཞིང་།

This brings us to the third overall section of this book, which is a brief explanation of the way in which we establish the profound object of emptiness by using reasoning. We will give this explanation assuming that we are in the school of the Consequence Group of the Middle Way.

འདི་ལ་རིགས་པའི་རྣམ་གྲངས་མང་ཡང་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྟོང་པར་བཀག་ཙམ་དུ་འཇོག་ལུགས་ཤེས་ན་རང་བཞིན་གྱིས་མ་གྲུབ་པའི་ཚུལ་ཤེས་སླ་བས།

There are a great number of different lines of reasoning that are used in this regard; but if one has an understanding of how to establish that all things are

nothing more than projections of our mind, then it's easier to grasp how they cannot exist through any nature of their own.

རྟོག་པས་འཇོག་ཚུལ་ཡང་དཔེར་ན། ཐག་པ་ཁ་དོག་ཁྲ་བོ་དང་འཁྱིལ་ལུགས་དབྱིབས་སྣུལ་དང་འདྲ་ཞིང་ཡུལ་མི་གསལ་བ་ན་གནས་པའི་ཚེ་འདི་སྣུལ་ལོ་སྐམ་པའི་རྣམ་རྟོག་སྐྱེའོ།།

How is it then that we establish that things are created by our projections? Take the example of a length of rope that has a mottled color like that of a snake, and which is shaped like one too, being curled up in a coil. Assume that the light is such that the object is not very clear. At this point we might get an idea in our head that "Oh! It's a snake!" We project the snake.

དེའི་ཚེ་ཐག་པའི་ཁ་དོག་དང་དབྱིབས་དང་ཆ་ཤས་དང་ཚོགས་པ་དང་རྒྱུན་གང་ཡང་དོན་ལ་སྣུལ་གྱི་མཚན་གཞིར་བརྩད་རྒྱུ་ཅུང་ཟད་ཀྱང་མེད་པས།

At this same point, there is not the slightest bit there in front of us that could qualify, in truth, as a snake: not the color of the rope; not its shape; nor its separate parts or the whole of all its parts nor it continuation over time.

ཐག་པ་དེ་ཉིད་སྣུལ་དུ་སྣང་བ་ནི་རྟོག་པས་བཏགས་པ་ཁོ་ནར་གསལ་ལོ།།

From this fact then it becomes clear that this rope's appearing to be a snake can only be a creation of our own projections.

དཔེ་དེ་བཞིན་དུ་ཕུང་པོ་འདི་ལ་བརྟེན་ནས་ངའོ་སྙམ་པའི་བློ་སྐྱེས་པའི་ཚེ། རང་གི་ཕུང་པོའི་ཁ་དོག་དང་དབྱིབས་དང་སྐད་ཅིག་རེ་རེ་དང་ཡན་ལག་དང་དེ་དག་གི་ཆ་ཤས་

དང་སྡུ་ཕྲེའི་ཚོགས་པ་དང་རྒྱུན་སོགས་གང་ཡང་དའི་མཚན་གཉིར་འཛིག་ཀུ་མི་རུང་སྟེ། དེ་ལ་རིགས་པས་གནོད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

Keep this example in mind, and think about how we come up with the idea "It's me" about the heaps or parts that make us up. Again there is nothing here that could qualify as something we could say was "me": not the color of our heaps, nor their shape; nor each separate moment of their existence; nor the limbs or their parts or the whole of them, earlier or later; nor their continuation nor anything else. And this is because the idea that each of these could be so is disproved by reasoning.

དེར་མ་ཟད་གཟུགས་སོགས་ཀྱི་ཕུང་པོ་ལས་ངོ་བོ་ཉིད་དང་པའི་ཚོས་གཞན་ཡང་ངའི་མཚན་གཉིར་མི་རུང་ལ། འོན་ཀྱང་མ་བརྟགས་མ་དཔྱད་པར་ང་ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་བྱེད་མོད།

Not only that; but we can also say that there is no other object in the world—nothing which is such that it is not one of the heaps of form or the rest—which could qualify as something we could say was "me" either. Nonetheless we can admittedly apply the term "me," so long as we don't look into the way things are; so long as we don't make this analysis.

འདི་ལ་རང་ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་འཇུག་པའི་གཞི་དེ་གང་ཞིག་ཡིན་སྙམ་དུ་རིགས་པས་རྣམ་པར་དཔྱད་པ་ན་ཅུང་ཟད་ཀྱང་མི་རྟེན་པས། དེའི་ཚེ་ང་དེ་ནི་རྟོག་པས་བཞག་པ་ཙམ་དུ་ཟད་དོ།།

And so we start to think, "Well then, just what is it that I apply the name 'me' towards?" If we start to use reasoning, and examine this question, then we

discover that we can find no such thing at all. This then is the point where we suddenly grasp that this "me" is nothing more than a creation of our projections.

དེ་བཞིན་དུ་གཟུགས་ཕུང་ཡང་མགོ་ལ་སོགས་པའི་ཡན་ལག་ལྔ་ཚོགས་པའི་སྟེང་ནས་བཞག་པ་ཡིན་གྱི། ཡན་ལག་ལྔ་རེ་རེ་ནས་གཟུགས་ཕུང་དེ་མ་ཡིན་ཞིང་ཡན་ལག་ལྔ་ལས་ངོ་བོ་ཐ་དད་པའི་གཟུགས་ཕུང་སྣོ་ཙམ་པ་དེ་མེད་དོ།།

Our heap of form—our physical body—is the same: just a label that we apply to the five major parts of the body: the head and the rest. None of these parts, individually, is the heap of our physical body; and there could exist no overall heap of the body that was not such that to be it was to be its five parts.

དེ་བཞིན་དུ་ཚོར་ཕུང་སོགས་བཞི་ལའང་སྦྱོར་ཞིང་དཔུང་ལ་བཤད་པ་དེ་བཞིན་དུ་བྱམ་པ་ཀ་བ་རེ་རབ་ཁང་ཁྱིམ་ཡོ་བྱད་སོགས་ཐམས་ཅད་ལ་སྦྱར་བར་བྱ་སྟེ།

We can apply the same reasoning to the other four heaps—feeling and the rest. And we can go further and make a blanket statement that it applies as well to every other thing there is: pitchers, pillars, Mount Meru, our house, our room, all the things in our room, and so on and so on.

ཀ་བྱམ་ལྟ་བུའི་ཆ་ཤས་ཚོགས་པ་སོགས་ཀང་ཡང་ཀ་བྱམ་སོགས་ཀྱི་མཚན་གཞིར་མི་རུང་ཞིང་། དེ་ལས་དོན་གཞན་པ་ཞིག་ཀྱང་དེ་དག་གི་མཚན་གཞིར་མི་རུང་བར་ཀུན་ནས་མཚུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

Neither, in the case of things like a pillar or a pitcher, can we say that the parts or the whole or anything else at all qualifies as what we call the pillar or pitcher or whatever it may be. Nor can we say that something *other* than the parts or the whole or anything else could ever qualify as what we call them. It's absolutely the same as we saw before.

འོན་ཀྱང་ཐག་པ་ལ་སྐྱལ་དུ་འདོགས་པའི་རྟོག་པ་ནི་ལོག་ཤེས་ཡིན་ལ། གང་ཟག་དང་ཕུང་པོ་དང་ཀ་བྱམ་སོགས་སུ་འདོགས་པའི་རྟོག་པ་ནི་མ་བརྟགས་མ་དཔྱད་པའི་ཐ་སྙད་པའི་རྟོག་པ་དོན་མཐུན་ཡིན་ཏེ། དེའི་ཁྱད་པར་ཐུང་ཟད་ཅིག་འོག་ཏུ་འཆད་པར་འགྱུར་རོ།

We should though however note one difference. When our mind projects a snake onto a piece of rope, this is considered a mistaken perception. When our mind though projects things as being a person or their parts, or a pillar or a pitcher or whatever, then if we don't look too closely—if we don't dig into the thing—then we can say that, nominally speaking, we're being consistent. We'll go into this distinction more, further along in this text.

།རིགས་པ་དེས་ཆོས་ཐམས་ཅད་རྟོག་པས་བཏགས་ཙམ་དུ་གྱུར་པས། རྟོག་པས་བཏགས་ཙམ་མིན་པར་རང་དབང་གིས་གྲུབ་པར་འཛིན་པ་ནི་བདེན་འཛིན་དང་། དེས་བཟུང་བ་ལྟར་གྲུབ་ན་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པ་དང་བདེན་པར་གྲུབ་པ་སོགས་སུ་འགྱུར་རོ།

Now suppose we've established, through reasoning, that everything that exists is simply a creation of our projections. We can then describe the wrong tendency, where we hold to things as being real, in these same terms: We can say that this is the tendency to believe that a thing could exist in and of itself, *without being a creation of our projections.* And we can also say that—if something were to exist in the way that this tendency tends to think it does—then that would be what we're always calling "something that exists by nature," or "something that exists in truth," or anything of the like.

།དགག་བྱ་དེ་འགོག་པའི་རིགས་པ་ནི་མགོན་པོ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱི་རྩ་བ་ཤེས་རབ་ལས་རྒྱས་པར་གསུངས་ཤིང་། རིན་ཆེན་འཕྲེང་བ་ལས།

The reasoning that we use to disprove this particular object to be denied is described at length by our protector, Nagarjuna, in his *Root Text on Wisdom.* He has stated as well the following, in his *String of Precious Jewels*—

སྐྱེས་བུ་ས་མིན་ཆུ་མ་ཡིན།
།མེ་མིན་རླུང་མིན་ནམ་མཁའ་མིན།
།རྣམ་ཤེས་མ་ཡིན་ཀུན་མིན་ན།
།དེ་ལས་གཞན་པའི་སྐྱེས་བུ་གང་།

The person is neither earth nor water,
Nor fire nor wind nor space,
Nor consciousness, nor all of them together.
And how could there be a person
That was something other than these either?

།སྐྱེས་བུ་ཁམས་དྲུག་འདུས་པའི་ཕྱིར།
།ཡང་དག་མ་ཡིན་ཇི་སྐད་བར།
།དེ་བཞིན་ཁམས་ནི་རེ་རེ་ཡང་།
།འདུས་ཕྱིར་ཡང་དག་ཉིད་དུ་མིན།

Because the person is composed
Of all six of the elements,
We can say that they're not real.
And since each of the individual elements
Is a combination just the same,
We can say that they aren't real either.

།ཞེས་ཕུང་པོའི་སྟེང་དུ་དཔྱོད་པས་བཏགས་པ་ཙམ་མ་གཏོགས། ང་རང་དོན་ནས་མ་གྲུབ་པར་བསྟན་ཏོ། །དེ་ཡང་སྐྱེས་བུ་ནི་འཕམ་གང་ཟག་གོ

What these lines are saying is that there doesn't exist any "me" other than the one that is simply projected onto the heaps: there doesn't exist any "me" which exists from its own side. You should by the way understand that "the person" mentioned in the lines here refers to the "me," or the individual.

།ས་མིན་ནས་རྣམ་ཤེས་མིན་ཞེས་པའི་བར་གྱིས་གང་ཟག་གི་ས་ལ་སོགས་པའི་ཁམས་དྲུག་གི་ཆ་སོ་སོ་ནས་གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པ་བཀག་ཅིང་།

The parts of the citation here which go from "neither earth" up to "nor consciousness" are meant to deny that we could ever say that the element of earth within a person—or any of the rest of the six elements—could individually be considered the person themselves.

ཀུན་མིན་ཞེས་པས་ཁམས་དྲུག་གི་ཚོགས་པ་གང་ཟག་ཏུ་འཛིན་པ་བཀག་ལ།

And the part that says "nor all of them together" is meant to deny that the six elements taken together as a single whole could ever be considered the person.

དེ་ལས་གཞན་ནས་སྐྱེས་བུ་གང་། །ཞེས་པས་ཕུང་ཁམས་ལས་ངོ་བོ་ཐ་དད་པའི་གང་ཟག་འཛིན་པ་བཀག་གོ

The part that says "How could there be a person that was something other than them?" is meant to deny that anything which was divorced from the heaps and elements could be considered the person either.

།སྐྱེས་བུ་ཁམས་དྲུག་འདུས་པའི་ཕྱིར། །ཞེས་པས། ང་དེ་ཁམས་དྲུག་འདུས་

པའི་སྟེང་ནས་བཞག་པར་བསྟན་ཏེད།། ཆུ་མཚན་དེ་ཉིད་ཀྱིས་སྟེ་བུའམ་ང་རང་བཞིན་ཀྱིས་མ་གྲུབ་པ་ནི། ཡང་དག་མིན་ཞེས་པས་བསྟན་ཏོ།།

Now let's consider the lines which include, "Because the person is composed of all six of the elements…" They are meant to indicate that the "me" is something which is established on the basis of the combination of the six elements. For this very reason, the person or the "me" "is not real"—which is to say, it has not come about through any nature of its own.

དཔེ་དེ་བཞིན་དུ་ཁམས་རེ་རེ་ཡང་རང་རང་གི་ཚ་ཤས་ཆོག་པ་ལ་བརྟེན་ནས་བཞག་པས་ཡང་དག་པར་རམ་བདེན་པར་གྲུབ་པ་མེད་ཅེས་སྟོན་པ་ནི།།

Each individual element is "just the same" as this first example; that is, each one of them is established on the basis of the collection of its parts—and is for this very reason that they don't exist "really" or truly either. This point is made in the part of the selection which goes:

ཇི་སྐད་བར།
དེ་བཞིན་ཁམས་ནི་རེ་རེ་ཡང་།
།འདུས་ཕྱིར་ཡང་དག་ཉིད་དུ་མིན།
།ཞེས་གསུངས་སོ།།

And since each of the individual elements
Is a combination just the same,
We can say that they aren't real either.

།རྒྱ་ཤེས་ལས།།

གལ་ཏེ་ཕུང་པོ་བདག་ཡིན་ན།
།སྐྱེ་དང་འཇིག་པ་ཅན་དུ་འགྱུར།
།གལ་ཏེ་ཕུང་པོ་རྣམས་ལས་གཞན།
།ཕུང་པོའི་མཚན་ཡིད་མེད་པར་འགྱུར།

Now the *Root Text on Wisdom* says,

> If the heaps were the self,
> Then it would be something
> That started and also stopped.
> If the self were something
> Other than the heaps,
> Then the heaps would be nothing
> Of what the self was.

།ཞེས་དཔྱད་གཅིག་དང་ངོ་བོ་ཐ་དད་པའི་ཕྱོགས་གཉིས་ཀ་ཡིན་པ་བཀག་ཅིང་།
སྤྱོད་འཇུག་ལས་ཀྱང་དེ་ལྟར་གསུངས་སོ།

These lines are denying both possibilities: that the self was either this one combination or that it could be something divorced from this combination. The same point is made in the *Guide to the Bodhisattva's Way of Life.*

ཀ་བྱམ་སོགས་ཆོས་གཞན་ལའང་དེ་བཞིན་དུ་སྤྱོད་དགོས་པ་ཡིན་ཏེ། ཇི་ཅི་འཇོན་
རྒྱལ་པོ་ལས།

This same reasoning must be applied to all other phenomena: to things like pillars and pitchers. As the *King of Concentration* puts it,

ཇི་ལྟར་ཁྱོད་ཀྱིས་བདག་གི་འདུ་ཤེས་ནི།

།ཁེས་པ་དེ་བཞིན་ཀུན་ལ་བློས་སྦྱར་བྱ།
ཞེས་དང་།

Take the way you think of the self
And apply it in your thinking
To every other thing there is.

སྡུད་པ་ལས།
བདག་ཅི་འདྲ་བ་དེ་འདྲར་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཁེས།
།སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཅི་འདྲ་དེ་འདྲར་ཆོས་ཀུན་ཁེས།
།སྐྱེ་བ་མེད་དང་སྐྱེ་བ་གཉིས་ཀར་མི་རྟོག་པ།
།འདི་ནི་ཁེས་རབ་ཕ་རོལ་ཕྱིན་མཆོག་སྟོན་པ་ཡིན།
།ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ།

The Abbreviation as well says:

> Understand every other living being
> In the way you understand yourself.
> Understand every other existing thing
> In the way you understand every being.
> Stop thinking that things can't start
> And stop thinking too that they can—
> This is what it means to live
> The supreme perfection of wisdom.

།དེ་ཡང་བྱམ་པ་ལྟ་བུ་ལ་སྟོན་ཚུལ་གསལ་བར་བཤད་ན། བྱམ་པ་ཞེས་འཇོག་པ་ནི་
ཐ་སྙད་དམ་རྟོག་པའི་དབང་གིས་བཞག་པ་ཡིན་ཏེ། བྱམ་པ་ཡོད་པར་ནི་འདོད་

དགོས་ལ།

Why don't we illustrate this in an explicit way, applying it to an object such as a pitcher. When we say "pitcher," we are establishing the existence of a thing by force of a certain verbalization, or idea. And we would have to say that the pitcher does exist.

དེ་ཡང་བྱམ་པའོ་ཞེས་བརྗོད་པ་ན་མིང་དེ་ཙམ་གྱི་རྗེས་སུ་འབྲང་ནས་ལྷོ་ལྗིར་བ་ལ་བྱམ་པའོ་སྙམ་དུ་འཛིན་པའི་བློ་འབྱུང་བ་ལྟར་བྱམ་པ་མཐོང་དང་བླང་དོར་གྱི་བྱ་བ་ལ་བཞུགས་པས་ཀུན་རྫོབ་མི་བསླུ་བ་དང་བྱ་བྱེད་ཀྱི་རྣམ་གཞག་འཐད་པ་ཡིན་གྱི།

When we do say the word "pitcher," a state of mind pops up which is simply following this term, thinking to itself that a certain object with a fat belly is a "pitcher." Now we can engage in actions such as seeing a pitcher, or else making decisions about what we should or shouldn't be doing with our life. From this point of view we can say that deceptive reality is indeed logical, and that the way everything in the world works is indeed valid.

དེ་མཆོག་པར་བྱམ་པ་དེ་རང་གི་མཆུ་དང་ལྟོ་བ་དང་ཞབས་དང་མགྲིན་པ་སོགས་གང་ཡིན་སྙམ་དུ་བརྟགས་པ་ན་བྱམ་པ་རྙེད་རྒྱུ་མེད་པས། ཁྱད་དོར་གྱི་རྣམ་གཞག་བྱེད་མི་རུས་སོ།

But suppose we start digging into this object: suppose we start to examine whether the pitcher is its lip, or its belly, or its bottom or its neck or anything of the like. This examination can only end with the conclusion that we cannot find a pitcher—and then we are suddenly unable as well to make decisions about what we should or shouldn't do.

དེ་བཞིན་དུ་སྐྱེས་བུ་གང་དང་འཕྲད་ཅིང་མཐོང་བར་འདོད་པའི་ཚེ་སྐྱེས་བུ་དེ་འདིའོ་ཞེས་བསྟན་པ་ན་མིང་དེ་ཙམ་གྱིས་རྗེས་སུ་འབྲང་ནས་བལྟས་པས་སྐྱེས་བུ་དེའི་གཟུགས་ཀྱི་

ཆ་མཐོང་བའི་ཚེ་སྐྱེས་བུ་དེ་མཐོང་བར་འཛེག་རྒྱས་ཀྱི།

The same is true of a case where we decide that we'd like to meet or see a certain person. We say "Can you find so and so?" and then somebody does, just by following the name we've used. Then we look and lay eyes on the external physical shape and colors of this person—and that's considered enough to say, "I saw the person I was looking for."

དེ་ཙམ་གྱིས་མ་ཆོམ་པར་དཀྲུད་སྐྱེས་བུ་དེ་ཁོ་རང་གི་མགོ་ལ་སོགས་པའི་ཡན་ལག་དང་དེའི་ཆ་རྣས་དག་ལས་ངོ་བོ་ཐ་དད་པའི་དོན་གང་ཡིན་ཞེས་དཔྱད་པ་ན་སྐྱེས་བུ་ཞེས་བྱ་བ་ཅི་ཡང་མི་རྙེད་པས།

But suppose we're not satisfied, and we dig deeper, doing an analysis of whether this person is his or her head, or any other part of their body; or of whether there is anybody there divorced from these parts. This would lead us to the conclusion that there wasn't in fact any person to be found.

དེའི་ཕྱིར་ཚོས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་མིང་བརྗོད་བཞག་ཙམ་དང་རྟོག་པས་བཏགས་ཙམ་དུ་གྱུར་བོ།

Thus it is that we prove the fact that every other thing in the world too is nothing more than something established through words and terms; nothing more than a projection of our mind.

དེ་ལྟར་ཡང་ཡུམ་གྱི་མདོ་ལས། འདི་ལྟ་སྟེ་གཟུགས་ཞེས་བྱ་བ་འདི་ནི་མིང་ཙམ་མོ། །ཞེས་སོགས་དང་།

And so it is too that the Mother Sutras say "This is the way it is: This thing that we call 'form' is something that exists only in name."

སྨྲད་པ་ལས། ཆོས་དེ་རྣམས་ནི་མིང་ཙམ་དུ་ཡོངས་སུ་བསྒྲགས། །ཞེས་དང་།

And the *Abbreviation* too states that "It is proclaimed, far and wide, that all the things that exist only exist in name."

རིན་ཆེན་འཕྲེང་བ་ལས་ཀྱང་།

གཟུགས་ཀྱི་དངོས་པོ་མིང་ཙམ་ཕྱིར།

།ནམ་མཁའ་ཡང་ནི་མིང་ཙམ་མོ།

།ཞེས་སོགས་གསུངས་སོ།།

Thus too the *String of Precious Jewels:*

> Since the changing thing called "form"
> Exists only in its name,
> Empty space as well
> Exists only in its name.

མིང་ཙམ་ཞེས་པས་ཐ་སྙད་ཀྱི་དོན་ཡོད་པ་མི་འགོག་གི །དོན་དམ་པར་ཡོད་པ་འགོག་པ་ཡིན་ནོ།།

Keep in mind that the expression "exists only in name" is not something that denies that things could exist nominally; rather, it denies that things could exist in an ultimate way.

ཐ་སྙད་ཀྱི་དོན་ལ་ཐ་སྙད་ཀྱི་དཔྱད་པ་མི་འཇུག་པ་མིན་ཀྱང་། དོན་དམ་གྱི་དཔྱད་པ་མི་འཇུག་སྟེ། དོན་དམ་དཔྱོད་བྱེད་ཀྱི་རིགས་པས་རྣམ་པར་དཔྱད་ན་བཞད་པ་ལྟར་ཆོས་གང་ཡང་དཔྱད་མཐར་མི་རྟེད་པའི་ཕྱིར་ཏེ།

It's not the case that something which exists nominally cannot bear up under an analysis of its nominal existence. Rather, what it cannot bear up under is an analysis of any ultimate nature. And this is because—when we do analyze an object with the lines of reasoning which look into the question of any ultimate nature—what we come up with at the end of our analysis is, as we mentioned above, the fact that nothing at all can be found there.

དེ་ལ་དགོངས་ནས་དཔལ་ལྡན་ཟླ་གྲགས།
།ཐ་སྙད་བདེན་ལ་རྣམ་པར་དཔྱད་མི་བྱ།
།ཞེས་གསུངས་པ་ཡིན་ནོ།།

It's with this point in mind that the glorious Chandrakirti too has stated, "Nominal reality is not the thing that we are performing our analysis upon."

དོན་དམ་དཔྱོད་བྱེད་ཀྱི་རིགས་པས་བྱམ་སོགས་བཙལ་བའི་ཚེ་མ་རྙེད་པ་དེ་བྱམ་སོགས་
དོན་དམ་པར་རམ་རང་བཞིན་གྱིས་མེད་པའི་དོན་དུ་སོང་བ་ཡིན་གྱི།

We've seen then that—when we use lines of reasoning to examine something's ultimate existence, and thus seek the reality of a pitcher or whatever—we fail to find anything. With this we have arrived at the fact that the pitcher or similar object doesn't exist, in an ultimate way, through any nature of its own.

སྤྱིར་བྱམ་སོགས་མེད་པའི་དོན་དུ་སོང་བ་མིན་ཏེ། དེའི་ཚེ་བྱམ་སོགས་རང་བཞིན་
མེད་པར་རྟོག་པ་ཡིན་གྱི། བྱམ་སོགས་མེད་པར་རྟོག་པ་མིན་ནོ།

We have *not* however arrived at any fact that, generally speaking, pitchers and so on don't exist at all. What we have discovered at this point is that pitchers and the like have no nature of their own—not that they have no existence.

།འོ་ན་བྱམ་སོགས་ཀྱི་ཚོས་རང་བཞིན་གྱིས་མེད་ན།

མེད་པའི་ཚོ་མི་ཚེད་དམ་ཞེ་ན།

Someone then may ask the following question: "Well if none of these things—vases and the like—exists through some nature of its own, wouldn't that be tantamount to not existing at all?"

ཐ་སྙད་དུ་ཡོད་པས་ཡོད་ཚོ་ཆེད་ཀྱང་། རང་བཞིན་གྱིས་མེད་པས་མེད་ཚོ་མི་ཆེད་པ་ཡིན་ཏེ། ཡོད་མེད་ནི་ཐ་སྙད་ཀྱི་དབང་གིས་འཇོག་པའི་ཕྱིར་རོ།།

It is true that existing nominally is tantamount to actually existing; but it is not true that something's not existing through any nature of its own is tantamount to not existing. And this is because the states of existing and not existing are determined through terms: nominally.

གསུང་རབ་ལས་ཚོས་རྣམས་ཡོད་པ་དང་མེད་པ་དང་གཉིས་ཀ་དང་གཉིས་ཀ་མིན་པ་བཞི་པོ་གང་ཡང་མིན་པ་ལྟ་བུ་ཞེག་གསུངས་པའི་

Now the scriptures do make statements such as the one which says that it is true of every existing thing that they neither exist; nor don't exist; nor both exist and don't exist; nor neither exist nor don't exist.

སྒྲས་ཟིན་ཀྱི་རྟེས་སུ་འབྱང་ནས། སྔོན་ཀྱི་མཁས་པ་འགའ་ཞེག་ཚོས་རྣམས་ཡོད་པ་ཡང་མིན། མེད་པའང་མིན་ཞེས་ཟེར་དགོས་པ་བྱུང་ངོ་།

Some sages of the past have taken these words at face value, which means that they've been forced to say that all the things that exist neither exist nor don't exist.

།རྟེས་ཅིན་འཇིལ་བཅོད་པ་ལས།

དེ་ཡང་ཀུན་ཏུ་མེད་པ་དང་།
།རང་བཞིན་རྟེན་ནི་ཡོད་པས་མིན།
།བཅོད་མེད་ནམ་མཁའི་མེ་ཏོག་བཞིན།
།དེས་ན་མ་བརྟེན་ཡོད་མ་ཡིན།

Remember the words of *The Praise of Dependent Origination,* where it says—

It's not true that things
Don't exist at all;
Nor is it true that things
Exist through some nature
Of their own.

Something that didn't depend
On anything
Would be like a flower
Growing in mid-air.
Therefore there is nothing at all
That exists without depending.

།ཞེས་པའི་ཤད་པ་དང་པོས་ཆོས་ཐམས་ཅད་ནི། རྣམ་པ་ཀུན་ཏུ་སྟེ་གཏན་ནས་མེད་པ་མིན་པ་དང་། རང་བཞིན་གྱིས་ནི་ཡོད་པས་མིན།

The first lines here are stating that it's not the case that nothing exists at all—that nothing could ever exist. Nor is it the case that things could exist through any nature of their own.

།ཞེས་པས་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པ་མིན་པར་བསྟན་ཏེ། གཏན་ནས་མེད་པ་མིན་ཞེས་པས་ཐ་སྙད་དུ་ཡོད་པ་དང་། རང་བཞིན་གྱིས་ཡོད་པ་མིན་ཞེས་པས་བདེན་པར་

བློད་པ་མིན་ཞེས་སྦྱོན་པས་སྨྲ་མས་ཆད་མཐའ་སེལ་ཞིང་། ཕྱི་མས་རྟག་མཐའ་སེལ་བའི་ཕྱིར་རྟག་ཆད་ཀྱི་མཐའ་གཉིས་བཀག་གོ

Saying that nothing exists through any nature of its own, and then saying that it's not the case that nothing exists at all, is to say that things exist nominally. Saying that things are not such that they exist through any nature of their own means that they do not exist in truth. The former of these two points prevents us from falling into the extreme that things have stopped altogether; the latter prevents us from falling into the extreme that things could never change. Therefore we are denying here both the extreme of things never changing and the extreme of things stopping altogether.

།རྟག་ཆད་ཀྱི་མཐའ་གཉིས་དང་རྟལ་བའི་ལྷུ་མཚན་དེ་གཅོ་བོ་ནི་རྟེན་འབྲེལ་ཡིན་པའི་ལྷུ་མཚན་དེས་ཡིན་ཏེ།

What is the main reason we can give for the fact that things are devoid of either extreme—of never changing, and of stopping altogether? It is the fact that they exist in dependent origination.

རྟེན་འབྲེལ་ཡིན་པའི་དོན་ཡང་རང་གི་ཆ་ཤས་སོགས་ལ་བལྟོས་པའི་དོན་ཡིན་པས། ཆོས་ཐམས་ཅད་ཤང་རང་རང་གི་ཆ་ཤས་སོགས་ལ་བལྟོས་པ་ཡིན་ལ་ཆ་ཤས་ལ་མ་བལྟོས་པ་ནི་མེད་དེ། ནམ་མཁའི་མེ་ཏོག་བཞིན་དེ་ཞེས་ཐ་བར་དགོངས་སོ།

What does it mean when we say that something "exists in dependent origination"? It means that the thing depends upon its parts. It is true of every single existing thing that they depend on things like their parts; and there is nothing that doesn't depend upon its parts. The point here then is that something that didn't depend in this way would be the same as a flower growing in mid-air.

།མཐའ་གཉིས་འགོག་བྱེད་ཀྱི་རིགས་པའི་རྣམ་གྲངས་མང་ཡང་གཙོ་བོ་རྟེན་འབྲེལ་གྱི་རིགས་པ་ཉིད་ཡིན་ཏེ།

Now there are a great number of different logical arguments that we can use for denying these two extremes; but the chief one of them all is this very reasoning based upon dependent origination.

དཔལ་ལྡན་ཟླ་བས།
དེ་ཉིད་རྟེན་འབྲེང་རིགས་པ་འདི་ཡིས་ནི།
།ལྟ་ངན་ཇ་བ་མཐའ་དག་གཅོད་པར་ཛད།
།ཅེས་དང་།

As the glorious Chandrakirti has put it,

> Thus it is that this reasoning
> Based upon dependent origination
> Serves to sever all the traps
> Of worldviews that are wrong.

རྗེ་ཉིད་ཀྱིས།
བརྟེན་ནས་འབྱུང་བའི་རྒྱུ་མཚན་གྱིས།
།མཐར་ལྟ་བ་ལ་མི་བརྟེན་ཞེས།
།ལེགས་གསུངས་འདི་ནི་མགོན་ཁྱོད་ཀྱིས།
།སྨྲ་བ་བླ་ན་མེད་པའི་རྒྱུ།
།ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།

And the Lord himself, Je Tsongkapa, has also then said—

You told us that we should never rely
On the views of the extremes;
And You said that this was all because

This in itself is the very reason
Why Your excellent words, our Savior,
Are a teaching unsurpassed.

།རྟེན་འབྲེལ་དེ་རྟགས་ཤེས་མཐའ་གཉིས་ཅིག་ཅར་དུ་སེལ་རྒྱས་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་ཡང་རྟེན་འབྲེལ་ནི་བརྟེན་ནས་ཇུང་བའམ་བརྟེན་ནས་བཞུགས་པ་དང་བལྟོས་པའི་དོན་ཡིན་པས། བརྟེན་ནས་ཇུང་ཞེས་པས་དངོས་སུ་ཆད་པའི་མཐའ་འགོག་པ་ཡིན་ལ།

This reasoning of dependent origination has the power to prevent both extremes, at the very same time. Now the meaning of the term "dependent origination" is that things occur through dependence—that they are established in dependence, or through relying on other things. When we say that a thing has "occurred through dependence," the extreme that we are directly denying is the one where everything has already stopped.

བརྟེན་ནས་བྱུང་བའམ་བཞུགས་པའི་ཡོད་པར་གོ་བའི་ཚེ། གཅིག་ནས་མེད་པའི་ཆད་མཐའ་དངོས་སུ་འགོག་རྒྱས་པའི་ཚུལ་གྱིས་རྟག་མཐའ་ཡང་འགོག་པ་ཡིན་ཏེ།

As we grasp the meaning when someone says that a thing has occurred through dependence, or that it is established through dependence, then we also deny the extreme that things could never change—by denying, in a direct way, the extreme that they could have stopped altogether: that they don't exist at all.

བརྟེན་ནས་བྱུང་བའམ་བཞག་གི །རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པ་མིན་ཞེས་གོ་བ་ནཱ་རྒྱ་མཐའ་ལེགས་པར་འགོག་ནུས་པའི་ཕྱིར་རོ།

And this is true because—when someone says that a thing has occurred through dependence, or has been established this way—we understand that conversely the thing cannot exist through any nature of its own. And this then has the power to prevent, perfectly, the idea that nothing could change.

།ཆོས་གཅིག་གི་སྟེང་དུ་མཐའ་གཉིས་བཀག་པའི་ལྟ་བ་བསྒྲུབ་ནུས་ན། ཆོས་གཞན་གྱི་སྟེང་དུ་དེ་ལྟ་བུའི་ལྟ་བ་བསྒྲུབ་ནུས་པ་ཡིན་ཏེ།

If we manage to reach the view that denies both extremes with regard to any one object, then we can go further and reach this same view with regard to every other object there is.

འཕགས་པ་ལྷས།
གཅིག་གི་ལྟ་བོ་གང་ཡིན་པ།
།དེ་ནི་ཀུན་གྱི་ལྟ་བོར་བརྗོད།
།གཅིག་གི་སྟོང་ཉིད་གང་ཡིན་པ།
།དེ་ནི་ཀུན་གྱི་སྟོང་པ་ཉིད།
།ཞེས་དང་།

As Master Aryadeva has said,

> We say that the way you view
> A single thing
> Is the way you view all things.
> The emptiness of any one thing
> Is the emptiness of every thing.

གང་གིས་དངོས་གཅིག་དེ་བཞིན་ཉིད་མཐོང་བ།
དེ་ཡིས་དངོས་ཀུན་དེ་བཞིན་ཉིད་དུ་མཐོང་།
།ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར།

He has also said—

> Whosoever has seen the true nature
> Of any single object
> Has seen as well the true nature
> Of every object there is.

ཆོས་ཐམས་ཅད་རྟེན་པས་བཏགས་ཙམ་དུ་གོ་བས་ཤང་མཐའ་གཉིས་སེལ་ནུས་པ་ཡིན་
ཏེ། རྟེན་པས་བརྟགས་ཙམ་དུ་ཡོད་ན། ཐ་དད་དུ་ཡོད་པར་གོ་བས་ཆད་མཐའ་
སེལ། ཐ་དད་དུ་ཡོད་ན་རང་བཞིན་ཅིས་མེད་པར་ཤེས་པས་རྟག་མཐའ་སེལ་ལོ།

The understanding that everything in the world exists only through our projections also has the power to prevent both of the extremes. If we understand that things exist only as our projection, then we understand that things exist nominally—and this prevents the extreme that things have stopped altogether.

Once we understand that things exist nominally, then we see that none of them exists through any nature of its own—and this prevents the extreme that things could never change.

།དེ་ནི་ཡུལ་གྱི་མཐའ་གཉིས་འགོག་པའི་དབང་དུ་བྱས་ལ། ཡུལ་ཅན་རྟག་ཆད་ཀྱི་
ལྟ་བ་གཉིས་ཀྱང་སེལ་བ་ཡིན་ནོ།

What we've said here all relates to stopping the two extremes as objects; but it also prevents the two views of things being unchanging or having stopped altogether—that is, the corresponding two subject states of mind.

སྤྱིར་རྟག་ཆད་གཉིས་ཀྱི་མཐའ་མེད་ཀྱང་། མཐར་ལྷུང་བར་འཛིག་ཚུལ་ནི།

Generally speaking, the extremes of things having stopped or things never changing don't even exist. There is though a way that we can describe how one *falls* into one of these extremes.

དཔེར་ན་འཇིག་རྟེན་ན་བྲག་གཡང་གི་མཐའ་ལ་ལྷུང་ན་ཕྱང་བར་འགྱུར་བ་ལྟར། མཐའ་དེ་གཉིས་སུ་བརྟུང་ན་འཛིན་པ་ཡོ་ཕྱང་བར་འགྱུར་བས་མཐར་ལྷུང་བར་འཛིག་ལ།

In the everyday world, for example, we can talk about how a person has lost everything when they fall off the "extreme" or the edge of a cliff. We describe the way a person falls into one of these extremes in a similar way: we say that when someone holds to one of these extremes, they have lost everything.

དེ་ཡང་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པར་བརྟུང་བའི་བློ་ཡོད་པ་ཙམ་གྱིས་རྟག་མཐར་ལྷུང་བར་མི་འཛིག་སྟེ། རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པར་འཛིན་ པའི་བློ་ནི་ཐེག་ཆེན་འཕགས་པ་ལ་ཡང་ཡོད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

Now what we don't say is that just possessing the state of mind where we hold things to exist through some nature of their own is what it means to fall into the extreme of things never changing. This is because the state of mind where we hold that things exist through some nature of their own is possessed even by a realized being of the greater way.

འོན་ཏེ་ལྷུར་འཛིག་ཅེ་ན། བདེན་འཛིན་གྱིས་བཅིངས་ན་རྟག་མཐར་ལྷུང་བ་ཡིན་ལ། བཅིངས་པའི་དོན་ནི་བདེན་འཛིན་ཡོད་པ་ཙམ་མིན་གྱི།

"Well then," you may ask, "what is it that constitutes this fall?" When a person is fettered by the tendency to hold that things exist in truth, then they have fallen into the extreme that things never change. And what we mean when we say "fettered" here isn't just that the person possesses this tendency.

ཆོས་གང་ལ་ཡང་བདེན་པར་གྱུབ་བམ་མ་གྱུབ་སྙམ་དུ་སེམས་པ་ན། དེ་ཉིད་བདེན་པར་གྱུབ་པར་འཛིན་པའི་བདེན་ཞེན་ལས་མི་འདའ་ཞིང་འདའ་མི་སྲུས་ན་ནི། དེས་བཅིངས་པར་འཇོག་གོ །

Rather, we say that a person is "fettered" in this way when they have yet to transcend—when they in fact *cannot* transcend—the attachment to some true reality, an attachment which holds that any particular thing exists really. And this attachment comes to them in their own mind, as an answer when they ask themselves, "Does this thing exist in reality, or not?"

དེས་ན་བདེན་མེད་ཅོག་རྟོང་ན་བདེན་འཛིན་ཀྱིས་བཅིངས་པ་མིན་ནོ།།

Thus we can say that anyone who has never undergone the experience of realizing that nothing exists truly is then *fettered* by the tendency to hold that things exist in reality.

ཚད་མཐར་ལྷུང་བ་ཡང་ཡོད་པ་ཞེག་མེད་པར་བརྟུང་བ་ཙམ་གྱིས་མི་འཇོག་སྟེ། སངས་རྒྱས་མ་གཏོགས་སོ་སྐྱེ་ལྟ་ཅི་སྨོད་པ་འཕགས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཇི་སྙེད་པའི་ཆོས་རྣམས་ཀྱི་རྣམ་པར་རབ་དབྱེ་ཕྱ་ཞིང་ཕྱ་བ་མཐའ་དག་ལ་ཐེ་ཚོམ་ཆོས་པ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

Neither is it the case that we say that someone has fallen into the extreme of thinking that things have stopped just because they hold that a thing doesn't exist when it actually does.

This is true because everyone there is—that is, except Buddhas (and here we are talking even about those realized beings who are still learning, much less ordinary beings)—have yet to overcome their uncertainty about the last and most subtle details of the vast variety of objects that exist in nominal reality.

དེས་ན་སྤྱིར་ལས་འབྲས་དང་དཀོན་མཆོག་གསུམ་མེད་པར་ལྟ་བ་སོགས་ཆད་མཐར་ལྟུང་བ་ཡིན་ཞིང་། ཇི་ལྟ་ཇི་སྙེད་པའི་ཆོས་རྣམས་པ་དང་བདེན་བཞི་རྣམས་པ་སོགས་མེད་པར་ལྟ་བའང་དེ་དང་མཚུངས་པར་སེམས་ལ།

And so, on the one hand, it is in general the case that viewpoints such as the belief that the laws of karma and its consequences are untrue—or the belief that the Three Jewels don't even exist—are a kind of falling into an extreme where things have stopped. And I would think as well that to have this same sort of belief about grosser examples of ultimate and nominal reality, or about the four higher truths in their gross form, or anything of the like, would have to be the same.

ལས་འབྲས་དང་ཇི་ལྟ་ཇི་སྙེད་པའི་ཆོས་ཐུབ་མོ་འགའ་ཞིག་ཡོད་པར་མ་ཤེས་པས་དེ་དག་མེད་པར་བརྟུད་བ་ནི་སྐྱོན་ཡིན་ཡང་། དེ་རྟུད་ལྡན་གྱི་གང་ཟག་ཐམས་ཅད་ཆད་མཐར་ལྟུང་བ་ཡིན་ཞེས་བྱས་ན་མི་བདེ་བས་དཔྱད་པར་བྱའོ།།

We'd have to say as well that entertaining the belief that certain subtle examples of ultimate or nominal reality don't exist—simply because you haven't *understood* yet that they do exist—constitutes a problem. But it doesn't feel comfortable to assert then that every single person who entertains this particular sort of belief has fallen into the extreme of thinking things have stopped. And so this question certainly warrants further investigation.

ཁ་ཅིག་སྨྲོས་ཡོད་པར་བརྒྱང་ན་རྟག་མཐར་ལྷུང་བ་དང་། མེད་པར་བརྒྱང་ན་ཆད་མཐར་ལྷུང་བར་འདོད་པ་ནི་མ་གོ་བ་ཆེན་པོ་ཡིན་ཏེ། སངས་རྒྱས་ལ་ཡོན་ཏན་ཡོད་པར་བརྒྱང་བ་དང་། སྐྱོན་མེད་པར་བརྒྱང་བས་རྟག་ཆད་དུ་གལ་ལྷུང་།

Now some people say that anytime someone holds that something exists, they have fallen into the extreme of things never changing. And then when anyone holds that anything doesn't exist, they say, then this person has fallen into the extreme of things stopping altogether. This though is a massive misunderstanding. How could you say that someone had fallen into the extremes of things never changing, or of things stopping altogether, just because they held—for example—that a fine quality existed in the mind of a Buddha, or that some particular fault didn't exist there?

རང་འཛིན་རྟོག་པ་འགའ་ཞིག་གི་ངོ་བོར་ཡོད་ན་སྨྲོས་ཡོད་མི་དགོས་ཏེ། བུམ་པ་བདེན་གྲུབ་དེ་འཛིན་པའི་རྟོག་པའི་ངོ་བོར་ཡོད་ཀྱང་སྨྲོས་མེད་ལ།

Now just because something exists in the perception of a person who is entertaining certain wrong ideas about reality, that doesn't mean that, in general, the thing *exists.* We can say for example that the fact that a water pitcher is real does exist in the perception of a person who is entertaining the wrong idea where they *believe* in such a fact. But that doesn't mean that, generally speaking, this is a fact that *exists.*

དེ་བཞིན་དུ་ཐག་ཕྲ་སྦྲུལ་ཡིན་པ་དེ་དེ་སྦྲུལ་འཛིན་གྱི་རྟོག་པའི་ངོ་བོར་ཡོད་ཀྱང་སྨྲོས་མེད་དོ།།

It's the same with the fact that a rope with a checkered pattern is a snake. This fact exists in the perception of a person who believes that it's a snake, but it doesn't in general exist.

འོ་ན་ཐག་ཁྲའི་སྟེང་དུ་སྦྲུལ་མེད་པ་ལྟར། ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་དེ་ལྟར་དུ་འགྱུར་ཏེ། གོང་དུ་དཔེ་དོན་སྦྱོར་ཚུལ་དེ་འཐད་པའི་ཕྱིར་རོ་སྙམ་ན།

The following question then might come up in someone's mind: "Let's say that a snake doesn't exist within a rope with a checkered pattern. If the metaphor and the interpretation of this metaphor that you've given above is correct, then doesn't it follow that the same would in fact apply to every object there is?"

འདི་ནི་དཀའ་བའི་གནས་ཡིན་ཞིང་། ཤེས་དགོས་པ་ཡིན་ཡང་། འདིར་མང་དུ་དོགས་པས་རྒྱས་པར་མི་འཆད་ལ། ཕུང་ཟད་བརྗོད་ན་སྐྱོན་མེད་དེ།

This is indeed a difficult point, and something we must seek to understand. Nonetheless, it is not something I feel I can explain here in any great detail, since I fear that then the text would go on too long. On the other hand, a bit of clarification on this point here wouldn't be a problem now, would it? So here we go.

ཐག་ཁྲའི་སྟེང་དུ་སྦྲུལ་མེད་ཀྱང་དེ་ཡོད་པར་སྣང་བ་ལྟར། ང་སོགས་རང་གི་གདགས་གཞིའི་སྟེང་དུ་རང་ངོས་ནས་མེད་ཀྱང་ཡོད་པར་སྣང་བ་གཉིས་དཔེ་དོན་མཚུངས་པའི་སྐོར་ནས་ཡིན་གྱི།

It is true that no snake exists within a rope with a checkered pattern. It does though *appear* to exist there. This metaphor and its interpretation do apply equally to the "me" and other things, in one sense. That is, they do *appear* to exist, from their own side, within the thing that we call "me" or the rest; whereas in fact they do not exist within those things in this way.

ཐབ་ཁྲའི་སྟེང་དུ་སྦྲུལ་དང་གདགས་གཞི་ཕུང་སོགས་ཀྱི་སྟེང་དུ་ང་སོགས་ཐ་སྙད་དུ་ཡོད་མེད་མཚུངས་ཞེས་སྨྲོར་བ་མིན་པའི་ཕྱིར་ཏེ།

The metaphor and its interpretation though *do not* apply equally in a second sense. That is, we are not saying that the way the "me" exists *in a nominal sense* within what is called "me"—meaning within the parts of a person and so on—is equal to the way that a snake exists in this same sense within a rope with a checkered pattern.

དེ་གཉིས་ལ་ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མས་གནོད་མི་གནོད་ཀྱི་ཁྱད་པར་ཡོད་པའི་ཕྱིར་ཏེ།

This is true because there is a difference between these two with regard to whether their existence can be contradicted by a correct perception operating in the nominal realm of things.

ཐབ་ཁྲའི་སྟེང་དུ་སྦྲུལ་ཡོད་པ་ལ་ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མས་གནོད། གདགས་གཞི་ཕུང་སོགས་ཀྱི་སྟེང་དུ་ང་སོགས་ཀྱི་ཆོས་ཡོད་པ་ལ་ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མས་མི་གནོད་པའི་ཕྱིར་ཏེ།

The fact that a snake exists within a rope with a checkered pattern *is* something which can be contradicted by a correct perception operating in the nominal realm of things. But the fact that the "me" does exist within what is called "me"—within the parts of a person and so on—is something which cannot be contradicted by a correct perception operating in the nominal realm of things.

དང་པོ་དེ་ལྟར་ཡོད་པ་ནི་འཇིག་རྟེན་པའི་ཐ་སྙད་དམ་བྱགས་པ་དོན་མཐུན་ལ་མེད། ཕྱི་མ་དེ་ལྟར་ཡོད་པ་ནི་འཇིག་རྟེན་པའི་ཐ་སྙད་དོན་མཐུན་ལ་

བྱགས་པའི་ཕྱིར།

There is no reasonable reference or common consent in the everyday world where we would say that the snake in the first case existed in the way it appears. There are though reasonable references, and common consents, in the everyday world where we would say that the "me" existed in the way it appears.

འཇིག་རྟེན་པས་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་ན་ཡོད་པ་དང་། མེད་པར་ཁས་ལེན་ན་མེད་པས་མ་ཁྱབ་བྱང་། ཡོད་མེད་ནི་འཇིགས་རྟེན་གྱི་ཐ་སྙད་དང་བྱགས་པ་དོན་མཐུན་ལ་བལྟོས་ནས་འཇོག་པ་ཡིན་ཏེ།

Now of course it's not the case that—just because people in the everyday world say that something exists or doesn't—then this has to be the way it is. It is though the case that *whether* or not something exists is decided in keeping with reasonable references and common consent, just as it is done in the everyday world.

མགོན་པོ་བྱ་སྤྲུལ་གྱིས།
།སངས་རྒྱས་འཇིག་རྟེན་བསྟན་དབང་གིས།
།གསུངས་གྱིས་ཡང་དག་དབང་གིས་མིན།
།ཞེས་དང་།

After all, our savior, Nagarjuna, has himself said—

> The Buddhas speak
> Of things existing
> In terms of the terms
> Of the everyday world,
> And never in and of
> Themselves.

ཟླ་བས་ཀྱང་།

།འཇིག་རྟེན་རང་ཀུ་བྱགས་པར་ཡོད་ཇི་བཞིན།

།ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

Chandrakirti too has spoken,

> It's just the way
> That things exist
> By common consent
> In the everyday world.

སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཐ་སྙད་ཀྱི་རྣམ་གཞག་འཇིག་རྟེན་པ་དང་མཐུན་པར་མཛོད་
ཀྱང་འཇིག་རྟེན་པས་དེ་དག་རང་བཞིན་གྱིས་ཡོད་པར་འདོད་པས།
སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ནི་དེ་དག་རང་བཞིན་མེད་པར་བསྟན་པ་ལ་རྩོད་པ་ཡིན་ཏེ།

Now even though it is the case that the Buddhas describe the way things exist nominally in keeping with the way this is done in the everyday world, they do nonetheless disagree with the way in which those of the everyday world assert that things exist through some quality of their own; that is, the Buddhas teach that these things have no such quality.

སྟུད་པ་ལས། །སེམས་ཅན་རྣམས་ནི་གནས་ལ་དགའ་ཞིང་ཡུལ་རྣམས་
འདོད། །འཇིག་ལ་གནས་ཤིང་མི་མཐས་བླུན་རྩོངས་སྐྱན་པ་བཞིན།
།ཐོབ་པར་བྱ་བའི་ཆོས་ནི་གནས་མེད་འཇིག་ མེད་དེ། །དེས་ན་འཇིག་
རྟེན་དག་དང་རྩོད་པ་འབྱུང་བ་ཡིན། །ཞེས་དང་།

As the *Briefer Presentation of the Perfection of Wisdom* puts it—

> The suffering beings of the world
> Feel good about *places:*
> They want to say *they live somewhere,*
> And where they live is *grasping*.
>
> They are fools, they are idiots,
> And they live as in the darkness.
>
> The real goals of life
> Are things that have no place,
> Are things that cannot be held onto.
> And this then is the point
> Where our disagreement
> With the world begins.

དཀོན་མཆོག་བརྩེགས་པ་ལས་ཀྱང་། །འོད་སྲུང་འཇིག་རྟེན་དང་དང་རྩོད་ཀྱི། ང་ནི་འཇིག་རྟེན་དང་མི་རྩོད་དོ། །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།

So too it is stated in the *Heap of Jewels:*

> O Kashyapa,
> The world disagrees with me,
> But I do not disagree with the world.

འཇིག་རྟེན་པའི་ཐ་སྙད་དོན་མཐུན་ནི། འཇིག་རྟེན་དང་གཅིག་ཐ་སྙད་ཙམ་ལ་མི་བྱེད་ཀྱི། སྐྱེ་འཕགས་རྣམས་ལ་ཡོད་པའི་ཐ་སྙད་པའི་ཚད་མ་ལ་བྱེད་

པ་ཡིན་ནོ།།

Now when we say "reasonable references" of the world, we're not talking about just any way that people in the world decide to refer to something. Rather, this is a term which refers to correct nominal perceptions of both common beings and realized beings.

མདོར་ན། མདོ་ལས། །ཇི་ལྟར་ཡན་ལག་ཚོགས་རྣམས་ལ། །བརྟེན་ནས་ཤིང་ལྟར་བརྗོད་པ་ལྟར། །དེ་བཞིན་ཕུང་པོ་རྣམས་བརྟེན་ནས། །ཀུན་རྫོབ་སེམས་ཅན་ཞེས་བྱའོ།

To sum, we may quote the following from sutra—

> When we speak of a "carriage,"
> We do so with reference
> To the sum of its parts.
>
> So too, in a deceptive sense,
> We can speak of a "being,"
> With reference to the heaps or parts
> Which make them up.

།ཞེས་ཤིང་རྟའི་ཡན་ལག་རེ་རེ་བ་དང་ཚོགས་པ་ཤིང་རྟ་མ་ཡིན་ཀྱང་། དེ་དག་ལ་བརྟེན་ནས་ཤིང་རྟ་ཐ་སྙད་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་འཐད་པ་ལྟར།

What this is saying is that, first of all, it is not the case that a carriage *is* either any one of its parts, nor even the collection of these parts. Rather, the term "carriage" is something that can be correctly applied, in a deceptive sense, *with reference to* these things.

ཕུང་པོ་རེ་བ་དང་ཚོགས་པ་སོགས་ང་མིན་གྱང་། དེ་དག་ལ་བརྟེན་ནས་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་འཐད་པའང་རིགས་པས་འགྲུབ་ཅིང་།

And neither any one of the parts of a person, nor the sum total of these parts, is the "me." But the term "me," again, is something that can be correctly applied—*reasonably* applied—in a deceptive sense, *with reference to* these things.

ཆུལ་དེ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་སྦྱར་ནས། རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་ལ་བྱ་བྱེད་ཀྱི་རྣམ་གཞག་ཐམས་ཅད་ཤིན་ཏུ་འཐད་པའི་ཚུལ་ལ་ངེས་བརྟན་པོ་བཙལ་བར་བྱ་སྟེ།

This same methodology applies to every single existing thing—and it is through this means that we must seek a firm understanding of how all the normal working of things in the world is utterly reasonable, among things that are devoid of any quality of their own.

ཆུལ་དེ་ནི་ངོ་མཚར་རྨད་དུ་བྱུང་བའི་གནས་ཡིན་པར་མདོ་ལས་གསུངས་ཤིང་། སྔགས་ནས་ཀྱང་གསུངས་ཏེ། འདུས་པའི་རྩ་རྒྱུད་ལེའུ་བཅོ་ལྔ་པ་ལས།

The open teachings of Buddhism describe how the way that all this works is simply a wondrous and mind-boggling thing. The secret teachings too say the same; as the fifteenth chapter of the root tantra for the teachings of the Secret Collection puts it,

།བཅོམ་ལྡན་འདས་འདི་ཅི་ཞིག་ལགས། ཆོས་རྣམས་ངོ་བོ་མེད་པ་ལ།
ཆོས་ཀྱི་དེ་ཉིད་ཀུན་བཤད་པ། ཇི་མའི་ངོ་མཚར་ལས་བྱུང་བ།
ནམ་མཁའ་ལ་ནི་ནམ་མཁའ་བསྒོམ། ཞེས་དང་།

,BCOM LDAN 'DAS 'DI CI ZHIG LAGS,
,CHOS RNAMS NGO BO MED PA LA,
,CHOS KYI DE NYID KUN BSHAD PA,
,AE MA'I NGO MTSAR LAS BYUNG BA,
,NAM MKHA' LA NI NAM MKHA' BSGOM,
,ZHES DANG,

> How, O Conqueror, could it ever be?
> You've shown us how the way things are
> Can exist among things that are insubstantial.
> Ah what a wondrous thing it is
> To practice seeing the sky
> Set within the sky.

ལེའུ་གཉིས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་འགྲེལ་ལས་མགོན་པོ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས།
ཆོས་རྣམས་སྟོང་པ་འདི་ཤེས་ནས། ཁས་དང་འབྲས་བུ་བསྟན་པ་གང་།
ངོ་མཚར་བས་ཀྱང་འདི་ངོ་མཚར། རྣམ་བྱང་བས་ཀྱང་འདི་རྣམ་བྱང་།
ཞེས་དང་།

Our savior Nagarjuna too states in the second chapter of his *Commentary on the Wish for Enlightenment*—

> Getting us to understand

That all these things are empty,
And then showing us how even then
The laws of karma and consequence still apply
Is something amazing beyond amazing,
Wondrous beyond wondrous.

རྟེན་འབྲེལ་བསྟོད་པར་ཡང་། །འདི་ཀུན་དོ་བོས་སྟོང་པ་དང་། །འདི་ལས་འདི་འབྲས་འབྱུང་བ་ཡི། །དེས་པ་ཉིས་པོ་ཕན་ཚུན་དུ། །གེགས་མེད་པར་ནི་གྲོགས་བྱེད་པ། །འདི་ལས་དོ་མཚར་གྱུར་པ་གང་། །འདི་ལས་རྣད་དུ་བྱུང་བ་གང་། །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།

And finally too the *Praise of Dependent Origination* says,

All of these things
Are devoid
Of any nature of their own.

Yet still *this* thing, this result,
Springs forth
From yet *another* thing.

These two facts
In no way contradict each other,
But rather lend mutual support.

What could be more amazing?
What could be more wondrous?

།སྨོས་པ།

,SMRAS PA,

And thus then we end.

* * * * *

།རྒྱལ་ཡུམ་ཞར་ལ་ཕྱིན་རྣམས་ཀྱི། ། བརྡོད་བྱའི་གནད་དོན་ཀུན་བསྡུས་པ།
།ཤེར་ཕྱིན་སྙིང་པོར་རབ་གྲགས་པའི། ། དགོངས་དོན་གསལ་བྱེད་ཉི་མ་
ཤར།

So the sun has risen*
To illuminate the true intent
Of the book that is known
As the "Heart of Wisdom,"
A book which summarizes
All the crucial points
Spoken within the scriptures
Of the Mother of the Victorious Buddhas:
The scriptures onthe Perfection of Wisdom.

*A pun on the name of this commentary.

།འདི་ནི་རྣམ་དཔྱོད་དད་ལྡན་པའི། ། མཐར་འཛིན་ལྟ་བའི་མུན་སེལ་དང་།
།རྟག་མེའི་དེ་ཉིད་སྟོན་བྱེད་པའི། ། ལེགས་བཤད་ཉི་མ་གཉིས་པའང་ཡིན།

Here then has been a commentary which,
For those of faith and discernment,
Clears away the darkness of the view

Which holds to the extremes.
And so it is truly a second sun
In the world, words of fine explanation
Which teach that deepest of objects,
Suchness itself.

།དེ་ཡང་འཕགས་པ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱི། ། ལུགས་བཟང་ཌི་བཞིན་འཛོམ་མཛད་པ། ། ཐུབ་བཟང་རྒྱལ་བ་གཉིས་པ་ཡི། ། དགོངས་པའི་དོན་གྱི་གནད་བསྟུས་ བཤད། །

The book explains in brief as well
The crucial points of the true intent
Of that second victorious Buddha
To come into this world—Lobsang.
And he himself followed
That excellent system
Of the realized Nagarjuna.

།ཚུལ་འདིར་འབད་ལས་བདག་གིས་ནི། ། རྣམ་དཀར་དག་བ་གང་ བསགས་དེས། ། ཀུན་གྱི་ཟབ་མོའི་དོན་རྟོགས་ནས། ། རྒྱལ་བའི་གོ་ འཕང་ཐོབ་གྱུར་ཅིག ། ।

By laboring in this work,
I have amassed great karma
Of purest white.
And by the power of this karma,
I pray,
May all who live perceive
That deepest object among all things,
And thus attain the state

Of the Victorious Buddhas themselves.

ཅེས་པ་འདི་ནི། དད་དང་རྣམ་དཔྱོད་ལྡན་པའི་གནས་བརྟན་གྲགས་པ་དཔལ་འབྱོར་གྱིས་ནན་ཆེར་བསྐུལ་བ་ལ་བརྟེན་ནས།

I was approached by the elder Drakpa Peljor, a person of great faith and intelligence, who insisted that I compose this text.

ཇོ་ནེའི་མདོ་སྡགས་རྒྱང་འབྲེལ་གྱི་ཐྲ་མའི་གོ་སར་གནས་པའི་ཤ་སྟག་དགེ་སློང་རིགས་པ་སྨྲ་བ་དོན་གྱི་དབུ་མ་པར་རྟོམ་པ་གྲགས་པ་བཤད་སྒྲུབ་ཀྱི་བསྐུལ་བ་པོའི་ངོ་དང་ཕན་ཡོན་ལ་བསམས་ཏེ་ལྷགས་ཕག་གི་ལོར་གཟིམས་ཁང་ཉིད་ནས་སྦྱར་བའོ།།

And so I have completed it here, in that Land of the Lamas, the Monastery of Chone, where the open and secret teachings are learned as one. I have done so here in my own quarters at the monastery, in the Iron Year of the Pig*, and only because I was exhorted by others to do so, and thought it would be of some benefit.

And who am I? I am Drakpa Shedrup, a monk in the order of Shakyamuni, a proponent of the way of reasoning—a person with the delusion that he is one of those *real* followers of the Middle Way.

*Given that Chone Lama's dates are 1675-1748; this would be 1731; he was in his 56th year.

ཡི་གེ་པ་ནི་དད་ལྡན་སྟོབས་ལྡན་པའི་གནས་བརྟན་ཀུན་དགའ་རིན་ཆེན་ནོ།།

The scribe who wrote this text out was the elder Kunga Rinchen, a monk of faith and power.

བཀྲ་ཤིས།། དགེའོ།། །།

May all be well.
May goodness prevail.